

anadolum
e K a m p ü s
ve

anadolu mobil

dilediğin yerden,
dilediğin zaman,
öğrenme fırsatı!

(ekampus.anadolu.edu.tr)

(mobil.anadolu.edu.tr)

ekampus.anadolu.edu.tr

Takvim

Duyurular

Ders
Kitabı (PDF)

Epub

Html5

Mobi
Kitap

Sesli Kitap

Canlı Ders

Video

Ünite
Özeti

Sesli Özet

Sorularla
Öğrenelim

Alıştırma

Çözümlü
Sorular

Deneme
Sınavı

Tartışma
Forumu

Çıkmış Sınav
Soruları

Sınav Giriş
Bilgisi

Sınav
Sonuçları

Öğrenci
Toplulukları

AOS DESTEK
AÇIKÖĞRETİM DESTEK SİSTEMİ

Açıköğretim Sistemi ile ilgili
merak ettiğiniz her şey AOS Destek Sisteminde...

- Kolay Soru Sorma ve Soru-Yanıt Takibi
- Sıkça Sorulan Sorular ve Yanıtları
- Canlı Destek (Hafta İçi Her Gün)
- Telefonla Destek

aosdestek.anadolu.edu.tr

AOS DESTEK Sistemi İletişim ve Çözüm Masası

0850 200 46 10

www.anadolu.edu.tr

/AOFAnadolum

/Anadolu_Univ

instagram.com/anadoluuniv

T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ YAYINI NO: 2813
AÇIKÖĞRETİM FAKÜLTESİ YAYINI NO: 1771

KENTSEL VE ÇEVRESEL KORUMA

Yazarlar

Doç.Dr. Berna DİKÇINAR SEL (Ünite 1)

Prof.Dr. Sırma TURGUT (Ünite 2)

Doç.Dr. Naime Hülya BERKMEN (Ünite 3)

Dr.Öğr.Üyesi Elif ÖRNEK ÖZDEN (Ünite 4)

Doç.Dr. Oya AKIN (Ünite 5)

Dr.Öğr.Üyesi Ayfer YAZGAN (Ünite 6)

Editör

Doç.Dr. Berna DİKÇINAR SEL

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Anadolu Üniversitesine aittir.
“Uzaktan Öğretim” tekniğine uygun olarak hazırlanan bu kitabın bütün hakları saklıdır.
İlgili kuruluştan izin almadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt
veya başka şekillerde çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz.

Copyright © 2013 by Anadolu University
All rights reserved

No part of this book may be reproduced or stored in a retrieval system, or transmitted
in any form or by any means mechanical, electronic, photocopy, magnetic tape or otherwise, without
permission in writing from the University.

Öğretim Tasarımcısı

Prof.Dr. Müjgan Yazıcı
Doç.Dr. İrem Erdem Aydın

Grafik Tasarım Yönetmenleri

Prof. Tevfik Fikret Uçar
Doç.Dr. Nilgün Salur
Öğr.Gör. Cemalettin Yıldız

Dil ve Yazım Danışmanı

Emine Erdir Koyuncu

Kapak Düzeni

Prof.Dr. Halit Turgay Ünal

Dizgi ve Yayına Hazırlama

Kitap Hazırlama Grubu

Kentsel ve Çevresel Koruma

E-ISBN

978-975-06-3339-3

Bu kitabın tüm hakları Anadolu Üniversitesi'ne aittir.

ESKİŞEHİR, Ocak 2019

2630-0-0-0-1902-V01

İçindekiler

Önsöz	v
-------------	---

Kentsel Koruma	2	1. ÜNİTE
GİRİŞ	3	
KENTSEL KORUMANIN GELİŞİM SÜRECİ.....	3	
KORUNMASI GEREKLİ DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLAR	6	
Koruma Kriterleri	7	
KENTSEL KORUMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ	8	
Bina Ölçeğinde Koruma Teknikleri	8	
Kent Ölçeğinde Koruma Teknikleri	9	
TÜRKİYE'DE KENTSEL KORUMA	10	
Özet	14	
Kendimizi Sınayalım.....	15	
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı.....	16	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	16	
Yararlanılan Kaynaklar	17	
Yararlanılan İnternet Adresleri.....	17	

Koruma Kavramının Yasal-Yönetmelik Boyutları.....	18	2. ÜNİTE
GİRİŞ	19	
KENTSEL KORUMA HUKUKUNA İLİŞKİN TANIMLAR VE KAVRAMLAR	20	
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMANIN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ	23	
KORUMA KAVRAMI VE KENT PLANLAMA	24	
TÜRKİYE'DE KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA MEVZUATI GELİŞİM SÜRECİ	25	
Uluslararası Belirleyiciler	26	
Ulusal/Yerel Belirleyiciler	27	
Özet	32	
Kendimizi Sınayalım.....	33	
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı.....	34	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	34	
Yararlanılan Kaynaklar	36	
Yararlanılan İnternet Adresleri.....	36	

Kentsel ve Çevresel Korumanın Kültürel Boyutu	38	3. ÜNİTE
GİRİŞ	39	
KORUMA-KÜLTÜR BAĞLAMINDA KAVRAMSAL YAKLAŞIM	40	
KİMLİK-KENTSEL KİMLİK	40	
MEDENİYET-KÜLTÜR-KİMLİK	42	
KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK	45	
TÜRKİYE'DE KENTSEL KORUMANIN KÜLTÜREL BOYUTU	48	
Özet	51	
Kendimizi Sınayalım.....	52	
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı.....	53	
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	53	
Yararlanılan Kaynaklar.....	53	

Kentsel Koruma ve Kent Planlama	54	4. ÜNİTE
GİRİŞ	55	
KORUMA KAVRAMININ İÇERİĞİ	55	
KENTSEL VE ÇEVRESEL KORUMA KAVRAMI	57	

KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARI	60
KENT PLANLAMADA KORUMANIN YERİ	63
KENT PLANLAMA VE KORUMAYA İLİŞKİN SORUNLAR	65
KENTSEL VE ÇEVRESEL KORUMA-PLANLAMA İLİŞKİSİ	69
Özet	72
Kendimizi Sınayalım.....	73
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	74
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	74
Yararlanılan Kaynaklar	75
Yararlanılan İnternet Adresleri	75

5. ÜNİTE

Dünya Miras Alanları ve Yönetim Planı	76
GİRİŞ	77
DÜNYA MİRAS ALANLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN KAVRAMLAR/TANIMLAR	78
DÜNYA MİRAS ALANLARINDA TİPOLOJİK SINIFLAMA VE SEÇİM KRİTERLERİ	80
Dünya Miras Listesi Seçim Kriterleri	83
DÜNYA MİRAS ALANLARINDA ALAN YÖNETİMİ PLANI	83
Tanım ve Hedefler	83
Süreç ve Etaplar	85
TÜRKİYE'DE ALAN YÖNETİMİ YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ	87
İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı Vizyon ve Temel İlkeleri	88
Özet	90
Kendimizi Sınayalım.....	91
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	92
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	92
Yararlanılan Kaynaklar	93
Yararlanılan İnternet Adresleri	93

6. ÜNİTE

Koruma/Miras Alanlarının Turizm Amaçlı Kullanımı ve Korunması	94
GİRİŞ	95
KORUMA VE MİRAS ALANLARININ TURİZM AMAÇLI KULLANILMASINA KORUNMASINA İLİŞKİN KAVRAMLAR/TANIMLAR	96
KORUMA VE MİRAS ALANLARININ TURİZM AMAÇLI KULLANIMI VE KORUNMASI	97
Miras Alanlarının Korunması	98
TARİHSEL KAYNAKLAR VE TURİZM	99
TARİHSEL ŞEHİR/KASABALAR VE TURİZM	100
Turizmin Tarihi Şehirler Üzerindeki Etkisi	102
ENDÜSTRİYEL MİRAS ALANLARI VE TURİZM	102
Endüstriyel Miras Turizmini Yaratan Kaynaklar	103
Endüstriyel Miras Alanlarının Turizm Amaçlı Kullanım Biçimleri	104
KÜLTÜR VARLIKLARI VE TURİZM	107
MİRASIN ALANLARINDA TURİZM VE KORUMANIN TEMEL İLKELERİ	109
Özet	110
Kendimizi Sınayalım.....	111
Kendimizi Sınayalım Yanıt Anahtarı	112
Sıra Sizde Yanıt Anahtarı.....	112
Yararlanılan Kaynaklar	113
Yararlanılan İnternet Adresleri	113

Önsöz

Koruma Kavramı gelişimini tek bir yapıtın, eserin korunmasından sit alanlarına doğru gerçekleştirirken, korumanın amacı ise estetik kaygıdan, kültürel ve doğal mirasın saptanması, muhafazası, belgelenmesi, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesi şeklinde kapsamını genişletmiştir.

Koruma kavram ve yaklaşımları üzerine olan Kentsel ve Çevresel Koruma kitabının ilk ünitesinde, koruma ve kentsel koruma kavramlarının tanımları ve dünyadaki gelişim süreçleri detaylı olarak verilmiş, kentsel ölçekteki koruma teknikleri aktarılmıştır. Ayrıca ünite kapsamında Türkiye'deki kentsel koruma kavramının gelişim süreci dünyadaki süreçlerle ilişkilendirilerek irdelenmiştir.

Koruma kavramının iki önemli boyutu, hukuk ve kültür kitabın ikinci ve üçüncü ünitelerinin konusudur. Kentsel koruma hukukuna ait kavramlar ve tanımları, yasal açıdan korumanın önemi ve gerekliliği, kentsel koruma ve kent planlama kavramlarının yasal boyutu ve koruma mevzuatının ülkemizdeki gelişimi, Koruma Kavramının Yasal - Yönetimsel Boyutları başlıklı ünite kapsamında aktarılmaktadır. Üçüncü ünite Kentsel ve Çevresel Korumanın Kültürel Boyutu'dur ve bu kapsamda kavramsal olarak koruma ve kültür sorunları, kentsel kimlik, medeniyet - kültür ve kimlik ilişkisi, kültürel çeşitlilik ve Türkiye'de kentsel korumanın kültürel boyutu konuları incelenmektedir.

Koruma ve planlama kavramları, plan yapım süreci ve uygulama araçları dördüncü ve beşinci ünite kapsamında ele alınmıştır. Koruma amaçlı imar planları, kent planlamada korumanın yeri, koruma ve planlama arasındaki ilişki Kentsel ve Çevresel Koruma - Planlama İlişkisi başlıklı dördüncü ünitenin içeriğini oluşturmaktadır. Beşinci ünite Dünya Miras Alanları ve Alan Yönetimi'nde, dünya miras alanları kavramı ve belirlenmesi, alan yönetim planı ve Türkiye'deki kavramsal ve kurumsal yapısı detaylı olarak aktarılmaktadır.

Koruma/Miras alanlarının Turizm Amaçlı Kullanımı ve Korunması başlığını taşıyan altıncı ünite, kültürel miras alanlarının turizm amaçlı kullanımında koruma-kullanma dengesinin sağlanması ve turizmin tarihi kentler ve miras alanları ile etkileşimi konularından oluşmaktadır.

Tarihi ve kültürel miras alanları açısından çok zengin olan ülkemizde, koruma ve kullanma dengesinin sağlanması, miras alanlarının risk bölgeleri olmaktan çıkması, hızlı kentleşme ve kentsel gelişimin olumsuz etkilerinin bertaraf edilebilmesi koruma kavramının bilimsel, yasal, yönetsel, kültürel ve ekonomik boyutlarının tümünün bütüncül bir planlama yaklaşımıyla ele alınması yoluyla gerçekleşecektir. Kentsel ve Çevresel Koruma başlıklı bu kitap söz konusu amaca hizmet etme çabasıyla kaleme alınmıştır.

Editör

Doç.Dr. Berna DİKÇINAR SEL

1

Amaçlarımız

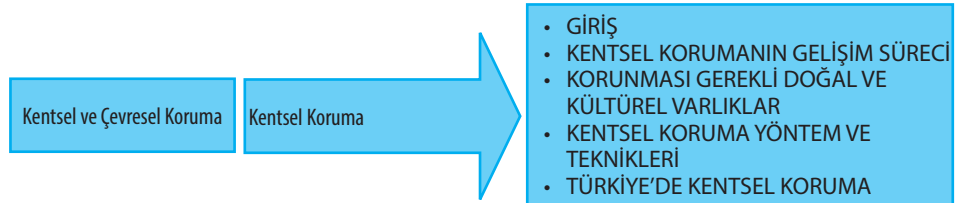
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Kentsel koruma kavramının gelişimini açıklayabilecek,
- Kentsel koruma kavramını tanımlayabilecek,
- Korunması gerekli doğal ve kültürel varlıkları tanımlayabilecek,
- Bina ölçeğinde koruma tekniklerini açıklayabilecek,
- Kent ölçeğinde koruma yöntemlerini açıklayabilecek,
- Türkiye'deki kentsel korumaya ilişkin genel bilgi sahibi olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Kentsel Koruma
- Bütünleşik Koruma
- Kültürel ve Doğal Miras
- Anıtlar
- Sit Alanı
- Kentsel Yenileme
- Kentsel Sağıklaştırma
- Kentsel Yeniden Canlandırma
- Kültür ve Tabiat Varlıkları

İçindekiler

Kentsel Koruma

GİRİŞ

Geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantı tarihi eserlerin korunması yoluyla kurulmaktadır. İnsanlık tarihi bilinçli veya bilinçsiz olarak tarihi eserlerin korunması çabalarına sahne olmuş ilk insan yerleşmelerinde gelenek ve törenleri ve siyasi gücü temsil eden yönetim merkezlerinin devamlılığı önemsenmiştir. Dinî inançlar ve töreler ise Eski Mısır ve Mezopotamya'da anıtların korunmasını sağlamıştır. Aynı olgular, Ege Uygarlıklarında da bir öncekinin üzerine kurulan kentin kutsal mekânlarının aynı yerinde korunduğunu göstermektedir. Koruma kavramını işaret eden ilk yazılı belgelerden biri, MÖ I. yüzyılda İmparator Augustus döneminde yaşamış Mimar Marcus Vitruvius Pollio'nun "Mimarlık Hakkında On Kitap" adlı eseridir. Yenilikle geleneğin bağdaştırılması gerekliliğini ifade eden eser, sonraki yıllarda Avrupa Mimarisi üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu eserde Marcus Vitruvius Pollio, "bir eser yaratılırken öncekini korumaktan vazgeçmemek gerektiği"ni belirtmektedir.

Çağdaş anlamdaki "koruma" 18. yüzyılda güçlenmekle birlikte asıl gelişimini 19. yüzyıl başlarında İtalyan Mimar Viollet-Le-Duc'ün restorasyon çalışmaları ile göstermektedir. Korumanın bir disiplin hâline gelmesi ise II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemde koruma anlayışı tek bir eserin, tek bir yapının, tek bir anıtın korunmasından, anıtın bulunduğu çevre ile veya tarihsel çevrenin bir bütün olarak korunması boyutuna kadar bir değişim göstermiştir.

Bugün koruma olgusu akademik düzlemde tartışılıp üzerinde çalışılan bir disiplin hâline gelmiştir. Bunun yanı sıra ülkeler gerek ulusal düzlemde gerekse uluslararası düzlemde başta UNESCO olmak üzere çeşitli kuruluşlar aracılığıyla, gerek fiziksel gerekse kültürel mirasın korunması ve bu bağlamda eskiyle yeninin eklemlenmesi konularını tartışmaktadır. Ayrıca "koruma" ulusal ve uluslararası düzlemde çeşitli yasalar, anlaşmalar ve deklarasyonlarla hukuksal bir boyuta da sahip hâle gelmiştir.

KENTSEL KORUMANIN GELİŞİM SÜRECİ

19. yüzyılın başlarından itibaren bir disiplin olarak gelişimini sürdüren "koruma" yıllar boyu anıtların ve anıtsal nitelikli tek yapıların korunması üzerinde yoğunlaşmıştır. II. Dünya Savaşı'nda büyük ölçüde tahrip olan, yıkılan kentler "koruma anlayışı"nın da değişimine yol açmıştır. Bu değişim, sadece anıtların restore edil-

diği koruma anlayışından, anıtları çevresi ile birlikte ele alan, sadece anıtları değil daha basit sivil mimarlık örneklerini de korumaya değer bulan, korumayı restorasyon boyutundan bütüncül planlama boyutuna taşıyan bir süreçtir.

1930'lu yılların başına kadar koruma anlayışı, sadece anıtsal yapıların restore edilerek yaşatılmasını kapsamıştır. 1931 yılında İtalya'da anıt eserlerin restorasyonu konusunda ilkeler belirlemek üzere toplanan Eski Eserler Yüksek Kurulu'nun 11 maddeden oluşan "Restorasyon Kartası (Carta Del Restauro)", anıt eserlerin çevresi ile birlikte ele alınması gerektiği ifade etmekte ve "koruma" olgusu tek yapı ölçeğinden kentsel ölçeğe geçiş sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.

Bu süreçte Restorasyon Kartası ile anıtsal yapıların çevrelerindeki sivil yapılara özen gösterilmesi gerektiği kabulü yapılmakla birlikte, diğer sivil yapıların korunması yönünde herhangi bir girişimin ve kavramsal tartışmanın yapılmadığı görülmektedir. Kentsel ölçekteki korumanın düşünsel zemininin oluşması 1960'lı yılların ortalarına rastlamaktadır. Bu konu 1964 yılı Mayıs ayında Venedik'te toplanan "İkinci Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi"nde gündeme gelmiş ve alınan kararlarla olumlu yönde somut adımlar atılmıştır. Toplantı sonuçlarının biraraya getirildiği belge olan "Venedik Tüzüğü" günümüz koruma anlayışının temeli olarak kabul edilmektedir.

Venedik Tüzüğü 1. maddesi'nde tarihi anıt şu şekilde tanımlanmaktadır;

"tarihi anıt kavramı sadece mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış basit eserleri de kapsar."

Tarihi anıt kavramının Venedik Tüzüğü'nde yapılan tanımında öncesine oranla 3 önemli farklılık bulunmaktadır;

- Tarihi anıt özelliğini taşımak için mimari eser olmak zorunluluğu yoktur.
- Tek bir yapı veya tek bir eserin ötesinde yerleşmelerin bir kısmı veya tamamı tarihi anıt olarak korunabilecektir.
- "Korunması gerekli eser" özelliğinin kazanımında kültür ve kültürel anlam kavramları uluslararası düzlemdeki bir belgede ilk defa ifade edilmektedir. Venedik Tüzüğü'nün 3. maddesinde ise amaç şu şekilde tanımlanmaktadır;

"Anıtların korunmasında ve onarılmasındaki amaç, onları bir sanat eseri olduğu kadar, bir tarihi belge olarak da korumaktır."

Korunacak yapıların bir eser özelliği taşımalarının ötesinde tarihi bir belge niteliğinde oldukları kabulü önemli bir gelişimdir. Venedik Tüzüğü, koruma kavramına ve korunacak eserlere yaklaşımda kapsamın genişletilmesi açısından bir devrim niteliği taşımaktadır. Tarihi anıt tanımının tek yapının ötesine geçmesi ve korumanın amacının estetik kaygının dışında tarihi ve kültürel belgelemeye doğru genişlemesi, günümüz koruma anlayışı olarak kabul edilen "Bütünleşik Koruma" kavramının temelini oluşturmuştur.

**Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon kitabının ekler bölümünde Ek1: Carta del Restau-
tauro ve Ek2: Venedik Tüzüğü, bölümlerini inceleyerek koruma anlayışının gelişimi
açısından iki belgenin karşılaştırılmasını yapınız.**

SIRA SİZDE

Venedik Tüzüğü ile başlayan gelişme süreci 1975 yılında Amsterdam Bildirgesi ve yine aynı yıl yürürlüğe giren Dünya Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi ile devam etmiştir.

1975 yılı “Avrupa Mimari Miras Yılı” olarak ilan edilmiş ve bu kapsamda pek çok çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Bu yılın bitiminde yapılan “Amsterdam Kongresi” sonunda yayımlanan “Amsterdam Bildirgesi” nin bazı maddelerini incelediğimizde;

- Madde b) Mimarlık mirası, paha biçilemez kültürel değerinin yanı sıra, halkların ortak tarihlerinin ve geleceklerinin bilincini aşılacaktır. Bu nedenle yaşaması çok önemlidir.
- Madde c) Bu hazineler tüm Avrupa halklarının ortak varlığı olduğundan, bu halklar ihmal, kasıtlı yıkım, düzensiz yeni yapılaşma ve aşırı trafik gibi gittikçe artan tehlikelere karşı, onları korumak için ortak bir sorumluluğa sahiptirler.
- Madde d) Mimarlık ürünlerinin korunması marjinal bir sorun olarak değil, kent ve ülke planlamasının ana hedefi olarak ele alınmalıdır.
- Madde e) En önemli planlama kararlarını alan yerel yetkililerin mimarlık mirasının korunmasında özel bir sorumluluğu vardır ve fikir ve bilgi alışverişini yaparak birbirine yardımcı olmalıdırlar.
- Madde f) Eski alanların sağlıklılaştırılması olanak ölçüsünde, bölge sakinlerinin toplumsal kompozisyonunda köklü bir değişiklik gerektirmeyecek şekilde tasarlanmalı ve uygulanmalıdır. Kamu kaynaklarınca gerçekleştirilen restorasyon çalışmalarının sağladığı yararları tüm toplum kesimleri pay almalıdır.
- Madde i) Mimarlık mirası ancak, halk ve özellikle de genç kuşak onun değerini bilirse yaşayacaktır. Bu nedenle her düzeydeki eğitim programları, bu konuya artan bir ilgi göstermek zorundadır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel Konferansı 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihlerinde Paris’te gerçekleştirdiği 17. toplantısında “Dünya Kültürel Mirasın Korunması sözleşmesi”ni onaylamıştır. 17 Aralık 1975’de yürürlüğe giren bu sözleşme ile insanlığın ortak mirası kavramı uluslararası toplumda kabul edilmiştir. Sözleşmede “Kültürel ve Doğal Miras” kavramları kullanılarak tanımları yapılmıştır. Yine bu sözleşme ile sözleşmeyi kabul eden taraf devletler, sahip oldukları kültürel mirası korunması yönünde belirli yükümlülüklerle sahip olmuşlardır.

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi; kültürel ve doğal mirasın sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle bu durumu vahimleştiren daha da tehlikeli çürüme ve tahrip olgusuyla gittikçe artan bir şekilde yok olma tehdidi altında olduğu saptamasından hareketle dünya mirasının korunması için taraf devletlere yaptırımlar getirmektedir.

Sözleşmeye taraf olan devletler, topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması ile görevlidir. Bu görevini yerine getirmek amacıyla da kültürel ve doğal mirasa,

toplumun yaşamında bir işlev vermeyi ve bu mirasın korunması için kapsamlı planlama programlarına dahil eden politika benimsenmesi gerektiğini ifade etmektedir.

Günümüzde de artık Dünya Mirasının Korunması tüm dünya devletlerinin önemli bir görevi olarak kabul edilmektedir. Koruma artık sadece estetik kaygılarla yapılan bir restorasyon uğraşı değildir. Doğal ve kültürel mirasın korunması kentsel ölçekte sosyal, ekonomik ve fiziksel boyutları olan bütüncül bir planlama anlayışı ile ele alınmalıdır. Korunması gerekli tarihî bölgelerin sadece fiziksel açıdan ihya edilmesi “korumak” için yeterli değildir. Özgün işlevi ve bölgeye ait sosyal yapı ile birlikte fizik mekânın ihya edilmesi gereklidir.

SIRA SİZDE

Dünya Mirası Sözleşmesi hangi koşulları tanımlamaktadır. Dünya Mirası Sözleşmesi’ne <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43216/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> adresinden ulaşabilirsiniz.

KORUNMASI GEREKLİ DOĞAL VE KÜLTÜREL VARLIKLAR

Koruma, neyin korunacağını belirlenmesi ile başlamaktadır. Venedik Tüzüğü’nde tanımlanan “genişletilmiş” anıt kavramı 1976 yılında UNESCO tarafından farklı bir şekilde tekrar ele alınarak, kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsayacak şekilde “kültürel varlık” (cultural property) deyimi ortaya atılmıştır. Bu kavram değişik uygarlıkların sanat anlayışı, bilim ve teknik düzeyi, sosyal yaşam hakkında somut veriler sağlayan ve korunmalarında toplumsal yarar görülen eşya ve yapıtları kapsamaktadır. Estetik ve bilimsel açıdan değer taşıyan jeolojik oluşum, bitki örtüsü, su ögesi, yabanıl yaşam bölgeleri, tarihî bahçeler ise “doğal varlık” kapsamına girmektedir. “Doğal ve Kültürel varlıklar” kavramı, dünyada korunacak değerlerin tümünü ifade etmektedir.

Dünya Kültürel Mirasının Korunması Sözleşmesi’nde korunması gerekli kültürel ve doğal miras tanımları şöyle yapılmıştır;

Madde 2: Bu Sözleşme’ye göre aşağıdakiler kültürel miras sayılacaktır.

- Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.
- Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.
- Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar.

Madde 2.- Bu Sözleşme’ye göre aşağıdaki eserler “doğal miras” sayılacaktır:

- Estetik veya bilimsel açıdan istisnai evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.
- Bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,
- Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnai evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlar.

Ülkemizde de UNESCO sözleşmesi temel alınarak, taşınır ve taşınmaz doğal ve kültürel varlıklar tanımlaması kabul görmektedir.

Taşınır Kültür Varlıkları; Resim Heykel, ikona, seramik kaplar, çini, cam, metal, deri eşya, dokumalar, mobilya, mücevher, sikke, el yazması kitap gibi taşınabilir sanat eserleri ve belgeler müzelerde ya da özel koleksiyonlarda saklanmaktadır.

Taşınmaz Kültür Varlıkları; Anıtlar ve sitler olarak ikiye ayrılmaktadır.

Anıtlar; Taşınmaz kültür varlıkları tek yapı ya da yapı gruplarından oluşmaktadır. Tek yapıdan daha geniş sınırlara doğru gelişirken anıt kavramı yerini sit kavramına bırakmaktadır.

“Doğal anıtlar”, peri bacaları, kanyonlar, mağaralar gibi jeolojik oluşumların, şelale, krater gölü gibi su öğelerinin çevreye kattığı özel, olağan dışı biçim ve mekân zenginlikleri; ya da o yere özellik kazandıran, peyzajın vazgeçilmez öğeleri olan asırlık çınar, selvi vb. yetişkin ağaçlar ve seçkin ender ağaç türlerinden oluşan ormanlar olmaktadır.

Sitler; Korunacak özellikleri bulunan doğal, ya da insan yapısı ya da ikisinin ortak ürünü olan alanlara “sit” denilmektedir. özelliklerine göre sitler doğal, tarihî, arkeolojik ve kentsel olarak sınıflandırılmaktadır.

- **Doğal sit;** doğal oluşumları ya da insan eliyle yapılan düzenlemeler sonucu korunacak değere sahip olan doğa parçalarıdır.
- **Tarihî sit;** önemli bir tarihî olayla ilgili olan ya da önemli tarihî olayların geçtiği yerler tarihî sit alanlarıdır.
- **Arkeolojik sit;** tarih öncesinden Sanayi Devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlardır.
- **Kentsel sit;** eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler, alanlar “kentsel sit” olarak tanımlanmaktadır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu madde 3’ü inceleyiniz. Kanuna <http://www.kulturturizm.gov.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

3

Koruma Kriterleri

Bize geçmişten miras kalan kültür ve tabiat varlıklarının tümünün gelecek kuşaklara aktarılması, başka bir deyişle tümünün korunması olası değildir. Çünkü ülkelerin tüm ekonomik kaynaklarını “koruma” amaçlı olarak ayırmaları imkânsızdır. Fakat çağdaş kentleşme, nüfus baskısı, toprak rantının artışı gibi nedenler de “korunması gerekli kültür varlık”larının giderek azalmasına yol açmaktadır.

Bu nedenle uygulamada öncelikle korunması gerekli, vazgeçilmez ya da korunması rastlantılara bırakılmayacak anıtların ve anıtsal özellik taşıyan alanların (sitlerin) seçiminin yapılması gerekmektedir. Bu seçim yapılırken belirli kriterlerin saptanmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Koruma kararları genellikle yapı ve yapı gruplarının; tarihi belge niteliği, eskilik özelliği ve estetik değeri açısından sahip oldukları değer dikkate alınarak verilmektedir.

Bir yapı ya da yapı gruplarının tarihî belge niteliği, tarihî bir olayla veya kişiyle ilişkisi ve tarihî bir süreci yansıtmaları ile tanımlanmaktadır. Ayrıca yapı ya da yapı gruplarının bir tarihî olaya sahne olması da kültür varlığının tarihî değeri ile bağdaşmaktadır. Toplumların geçmişlerindeki olaylar ya da anılarla bağdaşan yapılar ise “anı değeri” açısından önemli olmaktadır.

Hangi yapıların eski eser niteliği taşıyacağı farklı kültürlerle göre değişmektedir. Fakat çok eski tarihlerden kalan yapıların “ender”likleri dolayısıyla korunması gerekmektedir.

Kültür varlığının kullanımının sürmesi ve günümüzde de kentsel yaşama eklenmiş olması süreklilik değeriyle ilgilidir. Yapının veya yapı gruplarının işlevsel olarak sürekliliği, kullanılabilirliği, kullanılarak korunma ilkesiyle örtüşmektedir. Yapıların özgün işlevlerini sürdürebiliyor olması ise onların işlevsel değerlerini tanımlamaktadır.

SIRA SİZDE

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu madde 6'yı inceleyiniz. Kanuna <http://www.kulturturizm.gov.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

KENTSEL KORUMA YÖNTEM VE TEKNİKLERİ

Tek yapı ölçeğinde veya kentsel ölçekteki eserlerin korunması, bakımının ve onarımının yapılarak yaşatılması için eserin eskiliği, özgünlüğü, yıpranmışlığı, işlevselliği gibi değerlendirmeler doğrultusunda farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bina ölçeğinde koruma teknikleri ve kentsel ölçekte koruma yöntem ve teknikleri kavramsal olarak aynı olmakla birlikte içerik olarak farklılaşmaktadır.

Bina Ölçeğinde Koruma Teknikleri

Çağdaş koruma anlayışı, tek yapı ölçeğinde anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinin korunmasının temelinde sürekli bakımlarının yapılmasını öngörmektedir. Bu kapsamda özellikle anıtsal yapıların periyodik olarak belirli bir plan program çerçevesinde incelenerek belirlenen sorunlara yönelik bakım ve onarımlarının yapılması gerekmektedir. Yapıların gerek mimari özellikleri, gerek estetik ve sanatsal değerleri, gerekse de tarihi belge olma özelliklerinin sürdürülebilmesi amacıyla uygulanan bu yöntemler “bakım” (maintenance) ve “basit onarım” (rehabilitation) olarak tanımlanmaktadır.

Genellikle tek bir yapı için “esaslı onarım” (restoration) başlığı altında toplanan yöntem ve teknikleri ise aşağıdaki kavramlar tanımlamaktadır,

- Sağlamaştırma (consolidation); yapının malzemesinin, taşıyıcı sisteminin ve üzerinde bulunduğu zeminin sağlamaştırılmasıdır.
- Bütünleme (reintegration); bir bölümü hasar görmüş, ya da yok olmuş yapıları ilk tasarımlarındaki bütünlüğe kavuşturacak biçimde geleneksel, ya da çağdaş malzeme kullanarak tamamlamasıdır.
- Yenileme (renovation); zamanla değişen yaşam biçimi nedeniyle tarihi yapının özgün işlevini yitirmesi sonucu ilk yapılış amacından farklı bir işleve hizmet etmek için uyarlanması. Bu uygulama yapılırken yapının bütünlüğünün bozulmaması ve özgün hâline döndürülebilir olması ilkesi gözetilmelidir.
- Yeniden Yapım (reconstruction); yıkılmış, yok olmuş ya da çok harap durumdaki bir yapının eldeki belgelere dayanarak en özgün hâliyle yeniden inşa edilmesidir. Bir tür kopyalama olması nedeniyle ancak zorunlu durumlar için uygulanması gereken bir yöntemdir. Çünkü yeni yapı, yerine yapıldığı tarihî eserin dokusuna ve özgün malzeme ve işçiliğine sahip değildir. Tarihî yapının kütle ve mekânlarının biçimsel bir canlandırmasıdır.
- Temizleme (Liberation), binanın özgün durumunu bozan, sonraki dönem eklerinin temizlenmesidir. Temizlenecek bölümlerin bilimsel araştırma yöntemleri ile tespit edilerek, uygulamanın yapıya zarar vermeden titizlikle yapılması gerekmektedir.
- Arkeolojik Restorasyon (Anastylosis); Arkeolojik alanlarda, kısmen ya da tamamen yıkılmış binaların, kazı sonucu bulunan orjinal parçaların bir araya getirilerek yeniden inşa edilmesidir.

- Taşıma (Moving) ; yerinde korunması mümkün olmayan binaların malzemelerinin bilimsel teknikler kullanarak sökülmesi ve başka bir yerde aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesi işlemidir.

Kent Ölçeğinde Koruma Teknikleri

Korunması gerekli tarihî kentsel alanın altyapı ve mevcut üstyapı gruplarının sürekli bakımının yapıldığı, fiziksel yapısının yanı sıra işlev açısından da değişmeden günümüze ulaşmış kentsel alanlar “kentsel koruma” (urban conservation) başlığı altında değerlendirilmektedir. Bu alanlarda fiziksel yapı ve yapının işlevinin yanı sıra sosyal yapı yani kullanıcı da farklılaşmamıştır. Kentsel koruma kapsamında, mevcut yapıların basit ve esaslı onarımlarının yapılması, yapıların işlevsel değişikliğe uğramaması, sosyal yapının korunması çabaları vardır. Ayrıca bu tür alanlarda yeni yapı oranının da yüksek olmaması gerekmektedir.

Kentsel Koruma bağlamında ele alınan tarihî kent bölgeleri, koruma açısından belirli sorunların varolduğu alanlardır. Sorunların giderilerek bu alanların tarihî özellikleri açısından kente kazandırılması için uygulanacak yöntemi “eskime”nin niteliği belirlemektedir. Üç tür eskime vardır;

- Fiziksel eskime; tarihî kent veya kentsel alt bölgedeki fiziki yapının (alt yapı-üst yapı) ömrünü tamamlamasıdır. Bölgede yaşayanların ve/veya kamunun çeşitli nedenlerden dolayı gerekli bakım ve onarımı yapamaması sonucunda meydana gelmektedir.
- İşlevsel eskime, tarihî kent veya kentsel alt bölgenin, günümüz kentinin gereksinimlerine cevap verememesi durumudur. Özellikle tarihî kent merkezlerindeki konut alanlarının kullanıcıları tarafından terk edilmesi ile birlikte barınma işlevinin yerini ticaret, küçük ölçekli imalat, depolama gibi farklı işlevler almaktadır.
- Ekonomik eskime; tarihî kent veya kentsel alt bölge çevresindeki arsa alım satım ve kira değerlerinin yüksek olmasına karşın bölgedeki yapıların fiziksel olarak eskimiş olmaları ve/veya yeni işlev yüklenememesinden dolayı alım-satım ve kira değerlerinin düşük olmasıdır.

Tarihî özellik gösteren kentin veya kentsel alt bölgenin yukarıda sınıflanan eskime türlerinden biri veya birkaçını göstermesi durumunda yapılacak müdahaleleri şu şekilde tanımlayabiliriz;

- **Kentsel Sağıklaştırma (yeniden uygun hâle getirme-urban rehabilitati-on);** eskimenin yeni başladığı, özgünlüğünü henüz kaybetmemiş olan tarihî bölgelerin özgün hâline kavuşturulması amacıyla fiziksel yapının esaslı onarımının yapılarak yeniden kullanılabilir hâle getirilmesi ve işlevini yitirmiş yapıların uygun yeni işlevlerle yeniden kullanılabilir hâle getirilmesi.
- **Kentsel Yenileme (urban Renewal- urban renovation);** Fiziksel, işlevsel ve ekonomik eskime düzeyi kentsel sağıklaştırma gerektiren alanlardan daha yüksek olduğu durumlardır. Böyle bir sürece girmiş tarihî kentsel alanlarda eskimeye neden olan faktörlerin ortadan kaldırılması yoluyla alanın tekrar yaşamaya başlaması sürecidir. Kentsel yenileme gerek fiziksel gerekse işlevsel olarak alanın bütünüyle veya büyük oranda yeniden düzenlenmesi ve değiştirilmesini beraberinde getirmektedir. Bu uygulama genellikle tarihî bölgenin korunmaya değer yapı stoğunun yitirildiği ve işlevini büyük oranda kaybettiği alt bölgeler için kabul görmektedir.

- **Kentsel Yeniden Canlandırma - Yeniden Geliştirme (urban revitalization-urban regeneration);** kentsel yeniden canlandırma ve yeniden geliştirme kavramları işlevini yitirerek köhneme sürecine girmiş ve yapı stoğu olarak değerli alanların özgün fonksiyonundan farklı bir fonksiyonla işlevlendirilerek kente kazandırılma sürecidir. Küreselleşme süreciyle birlikte ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkelerdeki sanayisizleşme süreci bağlamında, eski sanayi ve liman kentlerinde liman fonksiyonunun ve bununla birlikte diğer işlevlerin kentin merkezini terk etmesi sonucu işlevini yitiren liman ve sanayi alanlarının genellikle turizm, rekreasyon odaklı işlevlerle kente kazandırılması sürecidir. Bu süreçte mevcut yapı stoğunun özgün ve özellikli olanları esaslı onarım sürecinden geçirilerek yeni işlevine uyarlanmaktadır.
- **Kentsel Yeniden Üretim - Kentsel Dönüşüm;** tarihsel özelliğini yitirmiş eski kent mekânlarının farklı fonksiyonlar ve farklı kullanıcılar için yeniden üretilmesi sürecidir.

TÜRKİYE'DE KENTSEL KORUMA

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte uygar bir topluma dayalı bir ulus devlet yaratılmasını hedefleyen bir kültür politikası doğrultusunda kurumsallaşma çalışmaları başlamıştır. Bu bağlamda, Osmanlı öncesine dayanan tarihsel mirasın araştırılması çalışmaları da yapılmıştır. Osmanlı Devleti'nden devralınan vakıflar ise 1936'dan sonra yeni kurulan Vakıflar Genel Müdürlüğüne devredilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kültürel varlıkların korunması ile ilgili kurumlar Maarif Vekaleti ve Vakıf Evkaf ve Şeriye Vekaletidir. Ancak her iki bakanlığın da bu dönemde tarihî eserlerin korunması ile ilgili olarak önemli bir çalışması bulunmamaktadır. 1930'lu yıllarda eski eserler konusunda görevlendirilen bir komisyonun konuya ilişkin kaygılarının yer aldığı bir rapor, 1933 yılında ulusal bir Anıtlar Koruma Kurulu oluşturulmasını sağlamıştır. Bu kurulun yaptığı çalışmalar sonucunda ise 3500 tane tarihî eseri kayıt altına alan anıt fişleri hazırlanmıştır.

1950'li yıllarda Osmanlı Eserlerine olan ilginin artması ile birlikte bu eserlerin onarımına kaynak sağlamak amacıyla 1954 yılında "Vakıflar Bankası" kurulmuştur. 1951 yılında ise 5805 sayılı yasa ile yalnızca mimari ve tarihî anıtların korunması, bakımı, onarımı ve restorasyon işlerinde uygulanacak ilkeleri belirlemek, bilimsel görüş vermek ve sorunlara çözüm üretmek amacıyla Gayrimenkul ve Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) oluşturulmuştur. GEEAYK sadece eski eserlerle ilgili olarak, uzmanların görev aldığı özerk bir kurum olması açısından, ülkemizdeki "koruma" anlayışının gelişim sürecinde önemli bir aşamadır.

Korumaya ilişkin yasal ve kurumsal boyuttaki gelişmelerin yanı sıra 1950'li yıllar aynı zamanda ülkemizde kentsel nüfusunun kırdan kente yaşanan göçle birlikte hızla artması ve beraberinde de hızlı ve çarpık kentleşmenin başladığı yıllardır. Bu dönemde tarihî eserlerin pek çoğunun plansız imar hareketlerine feda edildiği, geleneksel kent dokularının kökten değişmeye başladığı görülmektedir. Dünyada ise "Venedik Tüzüğü" (1964) kabul edilmiş ve "koruma" alanında yeni bir anlayış egemen olmaya başlamıştır. Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu da 1967 tarihinde Venedik Tüzüğü'nü kabul etmiştir. "Venedik Tüzüğü" nün kabul edilmesiyle birlikte ülkemiz de,

- Tarihî eserlerin çevresiyle birlikte ele alınması gerektiğini,
- Estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan istisnai düzeyde evrensel bir değere sahip olan arkeolojik sitlerin de dahil olduğu, insan tasarımı eserlerin veya doğayla insanın birlikte yarattığı eserlerin bulunduğu alanlar olarak tanımladığı “sit alanı” kavramını,
- Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi’nin (ICOMOS) Venedik Tüzüğü kapsamında, uzmanlar ile yerel yönetim ve sivil toplum temsilcilerinden bir üst kurul oluşturulmasını ve kentlerdeki koruma çalışmalarının bu üst örgüte bağlanarak projelendirilmesi gerektiği,

ilkelerini kabul etmiş olmaktadır. Ancak bu kabuller uygulamaya yansıtılamamıştır.

1967 yılında kabul edilen Venedik Tüzüğü’nün etkileri 1973 yılında çıkan 1710 sayılı Eski Eserler yasasında da görülmektedir. Sit, tarihî sit, arkeolojik sit ve doğal sit sözcükleri ilk kez bu yasada yer almıştır. Koruma anlayışı parsel ölçeğinden alan ölçeğine taşınmış, buna paralel olarak Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun yetki ve sorumluluk, görev alanı genişletilmiştir.

Gayrimenkul ve Eski Eserler Anıtlar Yüksek Kurulunun yeni yasaya göre başlattığı çalışmalar sonucunda, özellikle arkeolojik koruma alanlarının belirlenmesiyle mevcut imar planlarının geçerliliğini yitirmesi ve yeni planların hazırlanma sürecinin uzaması, “koruma”nın imarın önünde bir engel olarak algılanmasına neden olmuştur. Ayrıca özel şahıslara ait eski eserlerin bakım, onarım ve restorasyon masraflarının çok yüksek olması, yapıların işlevsel olarak eskimesi ve eski eser olduğu için çağdaş yaşamın gerektirdiği değişikliklerin yapılamıyor olması da “koruma” olgusuna toplumsal olarak tepki oluşmasına yol açmıştır. Bu süreç 1983 yılında Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu’nun çıkmasına kadar devam etmiştir.

1983 yılında çıkarılan 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu (KTVKK) ile birlikte UNESCO’nun dünya mirasının korunması sözleşmesi benimsenerek kavramsal tanımlamalar bu doğrultuda yapılmıştır. Önceki yasada kullanılan “eski eser” tanımı yerine “kültürel varlık”, “kültürel miras” tanımlamaları bu yasayla getirilmiştir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu ile birlikte Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun yerini Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları almıştır. Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Yüksek Kurulu, konuyla ilgili ilkeleri belirlemek ve bölge kurulları arasındaki koordinasyonu sağlamak ve Kültür ve Turizm Bakanlığına görüş sunarak yardımcı olmak görevleri ile tanımlanmış merkez kuruluştur. Koruma Bölge Kurulları ise uygulayıcı konumundaki taşra teşkilatları olarak tanımlanmaktadır.

1980’li yıllar ülkemizin yasal sisteminin yeniden yapılandırıldığı yıllardır. Bu döneme kadar merkezde toplanan yetkiler ve merkezden yönetilen uygulamalar terk edilerek, yerel yönetimlerin yetkilendirildiği bir süreç başlamıştır. Bu süreç koşutunda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu, 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı plan yapma, yaptırma ve onama yetkilerini yerel yönetimlere devreden İmar Kanunu’nu birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Kurumsal yapı, yerel yönetimlerin hazırladıkları koruma amaçlı uygulama imar planlarının, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları tarafından denetlenmesi ve sonrasında uygulamaya konmasını öngörmektedir. Koruma Yüksek

Kurulu denetiminde çalışan Koruma Bölge Kurulları yetkili oldukları bölgelerde “koruma” ile ilgili uygulayıcı kurum olarak görev yapmaktadır. Koruma Bölge Kurullarının sit alanı ve tescil kararı verme koşulları, nelerin tarihî eser kabul edileceği, sit alanlarının derecelendirilmesi, hangi tür ve dercedeki sit alanlarında ne tür imar faaliyetlerinin yapılabileceğinin kuralları ve koşulları 2863 sayılı yasa ve bu yasa çerçevesinde Koruma Yüksek Kurulu tarafından belirlenen ilke kararları ile tanımlanmaktadır.

Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu, kültür varlıklarının korunmasını yerelden yönetebilmek amacıyla önemli farklılıklar getirmektedir. Ancak “kentsel koruma”nın en temel gerekliliği (ekonomik) kaynak yaratılabilmesidir. Kaynak yaratımı konusunda önemli gelişimler 2004 yılında, Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu’nda bazı yasal değişiklikler yapılarak sağlanmıştır (5226 sayılı KTVKK hakkında değişikliklerin yapıldığı kanun).

2004 yılındaki değişikliklerle “kentsel koruma” amacına yönelik kaynak yatırımları sağlanmış ve uygulamaya yönelik olarak yerel yönetimlere yetkilendirmeler yapılmıştır. Bunlardan en önemlileri;

- Koruma amaçlı imar planı yapımı için İller Bankası Bütçesine belediyelere aktarılacak üzere ödenek konması ve il özel idarelerinin de bu konuda bütçelerinden ödenek ayırmaları kurala bağlanmıştır,
- Büyükşehir belediyeleri, valilikler ve belediyeler bünyesinde kültür varlıkları ile ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek üzere uzmanların görev alacağı koruma uygulama ve denetim büroları (KUDEB) kurulması öngörülmüştür. Basit onarım izinleri ve sit alanlarındaki tescilli taşınmaz dışındaki parsellerdeki izinler bu bürolara bırakılmıştır.
- Kamu kurum ve kuruluşları, belediyeler, il özel idarelerine tescilli taşınmaz kültür varlıklarını kamulaştırma yetkisi verilmiştir.
- Yapılanma yasağı getirilen sit alanlarındaki özel taşınmazların belediye ve il özel idarelerine ait taşınmazlarla takas edilebilmesine ve yapılanma hakları kısıtlanmış tescilli taşınmaz kültür varlıklarının, yapılanmaya açık aktarım alanı olarak ayrılmış bölgelere aktarılabilmesine olanak tanınmıştır.
- Taşınmaz Kültür Varlıklarının onarımına yardım sağlanması ve katkı payı için, belediyelerin topladıkları emlak vergisinin %10’unun il özel idaresi tarafından açılan bir hesapta birikmesi ve bu kaynağın kültür varlıklarının korunması amacıyla kamulaştırma, projelendirme, planlama ve uygulamada kullanılması öngörülmüştür.

Tüm bu değişiklikler taşınmaz kültür varlıklarının korunmasının önündeki ekonomik yetersizlik ve korumanın, imarın ve gelişimin önünde engel olarak görülmesi ile ilgili dirençlerin en aza indirilmesi yönünde önemli adımlar olmuştur. Taşınmaz kültür varlığına sahip kişilerin ekonomik yetersizlikleri belli oranlarda giderilerek halkın koruma olgusunu benimsemesi sağlanmaya çalışılmıştır.

Kentsel korumanın kurumsal yapısı 2011 yılında yürürlüğe giren bir kararname ile (17.08.2011-648 sayılı kanun hükmünde kararname) son şeklini almıştır. Buna göre Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulları, Kültür Varlıkları Koruma Bölge Kurulları hâline getirilerek, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Bünyesinde Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Komisyonları kurularak doğal sitler ve tabiat varlıkları ile ilgili tüm işlemlerin yürütülmesi bu komisyonlara devredilmiştir.

Taşınmaz kültür varlığı açısından son derece zengin olan ülkemizde özellikle 2000’li yıllarda yapılan yasa değişiklikleri ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurullarının işlerlik kazanmasıyla önemli ölçüde kültür varlığı tescil edilerek belgelenmiştir. Bu süreçte ülkede birçok bölgede koruma amaçlı uygulama imar planları yapılmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Yapılan uygulamalar ve yasal düzenlemelerle toplumun bilinçlenmesi açısından da önemli kazanımlar sağlanmıştır. Ancak, günümüzde toprak rantının yüksek olması ve bu rant paylaşımında yüksek oranda imar beklentileri “kentsel koruma” olgusunun karşısındaki en büyük engeller olarak varlığını sürdürmektedir.

Ülkemizdeki koruma olgusunu farklı boyuları ile inceleyen “Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihî Çevreyi Korumak” isimli Prof. Dr. İlhan Tekeli’nin kitabını inceleyebilirsiniz.

K İ T A P

Özet

Geçmiş ile gelecek arasındaki bağlantı tarihî eserlerin korunması yoluyla kurulmaktadır. İnsanlık tarihî bilinçli veya bilinçsiz olarak tarihî eserlerin korunması çabalarına sahne olmuştur. İlk insan yerleşmelerinde gelenek ve törenleri ve siyasi gücü temsil eden yönetim merkezlerinin devamlılığı önemsenmiştir. Dinî inançlar ve töreler ise Eski Mısır ve Mezopotamya’da anıtların korunmasını sağlamıştır. Aynı olgular Ege Uygarlıkları’nda da bir öncekinin üzerine kurulan kentin kutsal mekanlarının aynı yerinde korunduğunu göstermektedir. Koruma kavramını işaret eden ilk yazılı belgelerden biri, MÖ I.yüzyılda İmparator Augustus döneminde yaşamış Mimar Marcus Vitruvius Pollio’nun “Mimarlık Hakkında On Kitap” adlı eseridir. Yenilikle geleneğin bağdaştırılması gerekliliğini ifade eden eser, sonraki yıllarda Avrupa Mimarisi üzerinde oldukça etkili olmuştur. Bu eserinde Marcus Vitruvius Pollio, “bir eser yaratılırken öncekini korumaktan vazgeçmemek gerektiği”ni belirtmektedir.

19. yüzyılın başlarından itibaren bir disiplin olarak gelişimini sürdüren “koruma” yıllar boyu anıtların ve anıtsal nitelikli tek yapıların korunması üzerinde yoğunlaşmıştır. II.Dünya Savaşı’nda büyük ölçüde tahrip olan yıkılan kentler “koruma anlayışı”nın da değişimine yol açmıştır. Bu değişim, sadece anıtların restore edildiği koruma anlayışından, anıtları çevresi ile birlikte ele alan, sadece anıtları değil daha basit sivil mimarlık örneklerini de korumaya değer bulan, korumayı restorasyon boyutundan bütüncül planlama boyutuna taşıyan bir süreçtir.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) Genel Konferansı 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihlerinde Paris’te gerçekleştirdiği 17. toplantısında “Dünya Kültürel Mirasın Korunması sözleşmesi”ni onaylamıştır. 17 Aralık 1975’te yürürlüğe giren bu sözleşme ile insanlığın ortak mirası kavramı uluslararası toplumda kabul edilmiştir. Sözleşmede “Kültürel ve Doğal Miras” kavramları kullanılarak tanımları yapılmıştır. Yine bu sözleşme ile sözleşmeyi kabul eden taraf devletler sahip oldukları kültürel mirası korunması yönünde belirli yükümlülöklere sahip olmuşlardır.

Koruma, neyin korunacağını belirlenmesi ile başlamaktadır. Venedik Tüzüğü’nde tanımlanan “genişletilmiş” anıt kavramı 1976 yılında UNESCO tarafından farklı bir şekilde tekrar ele alınarak, kültürel geleneklerle ilgili bütün maddi varlıkları kapsayacak şekilde “kültürel varlık” (cultural property) deyimi ortaya atılmıştır. Bu kavram değişik uygarlıkların sanat anlayışı, bilim ve teknik düzeyi, sosyal yaşam hakkında somut veriler sağlayan ve korunmalarında toplumsal yarar görülen eşya ve yapıtları kapsamaktadır. Estetik ve bilimsel açıdan değer taşıyan jeolojik oluşum, bitki örtüsü, su ögesi, yabanıl yaşam bölgeleri, tarihî bahçeler ise “doğal varlık” kapsamına girmektedir. “Doğal ve Kültürel varlıklar” kavramı, dünyada korunacak değerlerin tümünü ifade etmektedir.

Tek yapı ölçeğinde veya kentsel ölçekteki eserlerin korunması, bakımının ve onarımının yapılarak yapılması için eserin eskiliği, özgünlüğü, yıpranmışlığı, işlevselliği gibi değerlendirmeler doğrultusunda farklı yöntemler uygulanmaktadır. Bina ölçeğinde koruma teknikleri ve kentsel ölçekte koruma yöntem ve teknikleri kavramsal olarak aynı olmakla birlikte içerik olarak farklılaşmaktadırlar.

Taşınmaz kültür varlığı açısından son derece zengin olan ülkemizde özellikle 2000’li yıllarda yapılan yasa değişiklikleri ve Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurullarının işlerlik kazanmasıyla önemli ölçüde kültür varlığı tescil edilerek belgelenmiştir. Koruma amaçlı uygulama imar planları yapılmış ve uygulamaya geçirilmiştir. Toplumun bilinçlenmesi açısından da önemli kazanımlar sağlanmıştır. Ancak, günümüzde toprak rantının yüksek olması ve bu rant paylaşımında yüksek oranda imar beklentileri “koruma” olgusunun karşısındaki en büyük engeller olarak varlığını sürdürmektedir.

Kendimizi Sıyalım

1. Tarihi anıt kavramının sadece mimari eser olmadığını, yalnızca büyük sanat eserlerinin değil, zamanla kültürel anlam kazanmış basit eserleri de kapsadığı hangi uluslararası belgede yer almaktadır?
 - a. Miarlık Hakkında On Kitap
 - b. Restorasyon Kartası
 - c. Venedik Tüzüğü
 - d. Amsterdam Bildirgesi
 - e. UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi
2. Venedik Tüzüğü'nde amaç nasıl tanımlanmıştır?
 - a. Sadece anıtsal yapıların korunmasıdır.
 - b. Basit eserlerin korunmasıdır.
 - c. Tarihi yapıların sanat eseri olanlarını korumaktır.
 - d. Tarihi yapıları sanat eseri olduğu kadar tarihi belge olarak da korumaktır.
 - e. Eski olan herşeyi korumaktır.
3. Hangisi Amsterdam Bildirgesi kapsamında **değildir**?
 - a. Mimarlık mirası, paha biçilemez kültürel değerinin yanı sıra, halkların ortak tarihlerinin ve geleceklerinin bilincini aşılamaktadır. bu nedenle yaşaması çok önemlidir.
 - b. Günümüzde dünya mirasının korunması tüm dünya devletlerinin önemli bir görevidir.
 - c. Mimarlık ürünlerinin korunması marjinal bir sorun olarak değil, kent ve ülke planlamasının ana hedefi olarak ele alınmalıdır.
 - d. En önemli planlama kararlarını alan yerel yetkililerin mimarlık mirasının korunmasında özel bir sorumluluğu vardır ve fikir ve bilgi alışverişi yaparak birbirine yardımcı olmalıdırlar.
 - e. Mimarlık mirası ancak, halk ve özellikle de genç kuşak onun değerini bilirse yaşayacaktır. Bu nedenle her düzeydeki eğitim programları bu konuya artan bir ilgi göstermek zorundadır.
4. Hangisi Dünya Miras Sözleşmesinin yükümlülüğü **değildir**?
 - a. Taraf devletler kendi topraklarındaki kültürel ve doğal mirası saptamakla yükümlüdür.
 - b. Taraf devletler kendi topraklarındaki kültürel ve doğal mirasın muhafazası, teşhirini sağlamakla görevlidir.
 - c. Taraf devletler kültürel mirasın korunması için dar kapsamlı plan ve programlar yapmalıdırlar.
 - d. Taraf devletler mirasın korunması için kapsamlı planlama ve programları dahilinde kültürel mirası ele almalıdırlar.
 - e. Taraf devletler topraklarındaki kültürel mirası gelecek kuşaklara iletilmesini sağlamakla yükümlüdür.
5. Aşağıdakilerden hangisi Dünya Miras Sözleşmesi-ne göre Doğal ve kültürel miras **değildir**?
 - a. Anıtlar
 - b. Yapı toplulukları
 - c. Sitler
 - d. Doğal anıtlar
 - e. Jeofizik oluşumlar
6. Hangisi koruma kararı alınırken dikkat edilen bir olgu **değildir**?
 - a. Tarihi belge niteliği
 - b. Ekonomik değeri
 - c. Dinî yapı olması
 - d. Yıkılmamış olması
 - e. Kim tarafından yapıldığı
7. Hangisi kent ölçeğinde koruma yöntemi **değildir**?
 - a. Kentsel sağlıklaştırma
 - b. Kentsel koruma,
 - c. Kentsel yeniden canlandırma
 - d. Kentsel fiziksel eskime
 - e. Kentsel yeniden geliştirme
8. Venedik Tüzüğü ülkemizde hangi yılda kabul edilmiştir?
 - a. 1964
 - b. 1965
 - c. 1966
 - d. 1967
 - e. 1968
9. Ülkemizdeki koruma anlayışını parsel ölçeğinden alan ölçeğin taşıyan ilk yasa hangisidir?
 - a. 2863
 - b. 1710
 - c. 5805
 - d. 5366
 - e. 5226
10. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu'nun tanımları ve ilkeleri hangi uluslararası belgeye dayanmaktadır?
 - a. Venedik Tüzüğü
 - b. Amsterdam Bildirgesi
 - c. Dünya Miras Sözleşmesi
 - d. Atina Şartı
 - e. Restorasyon kartası

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. c	Yanıtınız yanlış ise “Kentsel Korumanın Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. d	Yanıtınız yanlış ise “Kentsel Korumanın Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise “Kentsel Korumanın Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c	Yanıtınız yanlış ise “Kentsel Korumanın Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e	Yanıtınız yanlış ise “Korunması Gerekli Doğal ve Kültürel Varlıklar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Kriterleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. d	Yanıtınız yanlış ise “Kent Ölçeğinde Koruma Yöntemleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kentsel Koruma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kentsel Koruma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c	Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kentsel Koruma” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Venedik Tüzüğü’nün Restorasyon Kartası ile arasındaki en temel farklar; sadece anıtların değil, zamanla kültürel değer kazanmış basit eserlerin de korunması gerekliliği ve korumanın amacının sanat eserini korumak olduğu kadar bir tarihî belge olarak korumak şeklinde özetlenebilir.

Sıra Sizde 2

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Genel Konferansı 17 Ekim-21 Kasım 1972 tarihleri arasında Paris’te toplanan on yedinci oturumunda, Kültürel mirasın ve doğal mirasın sadece geleneksel bozulma nedenleriyle değil fakat sosyal ve ekonomik şartların değişmesiyle bu durumu vahimleştiren daha da tehlikeli çürüme ve tahrip olgusuyla gittikçe artan bir şekilde yok olma tehdidi altında olduğunu not ederek, Kültürel ve Doğal mirasın herhangi bir parçasının bozulmasının veya yok olmasının, bütün dünya milletlerinin mirası için zararlı bir yoksullaşma teşkil ettiğini göz önünde tutarak,

Bu mirasın ulusal düzeyde korunmasının, korumanın gerekli kıldığı kaynakların genişliği ve kültürel varlı-

ğın toprakları üstünde bulunduğu ülkenin ekonomik, bilimsel ve teknik kaynaklarının yetersizliği nedeniyle çoğu kez tamamlanmamış olarak kaldığını göz önünde tutarak,

Örgüt yasasının, dünya mirasının muhafaza ve korunmasını sağlamak ve ilgili milletlere gerekli uluslararası sözleşmeleri tavsiye etmek suretiyle bilgi muhafazasını, arttırmayı ve yaymayı öngördüğünü hatırlatarak, Kültürel ve doğal varlıklara ilişkin mevcut uluslararası sözleşme, tavsiye ve kararların hangi halka ait olursa olsun bu eşsiz ve yeri doldurulmaz kültür varlıklarının korunmasının dünyanın bütün halkları için önemini gösterdiğini göz önünde tutarak,

Kültürel ve doğal mirasın parçalarının istisnai bir öneme sahip olduğunu ve bu nedenle tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olarak muhafazasının gerektiğini göz önünde tutarak,

Kültürel ve doğal varlıkları tehdit eden yeni tehlikelerin vüsat ve ciddiyeti karşısında, ilgili devletin faaliyetinin yerini almamakla beraber bunu müessir bir şekilde tamamlayacak kolektif yardımda bulunarak, istisnai evrensel değerdeki kültürel ve doğal mirasın korunmasına iştirakin, bütün milletlerarası camianın ödevi olduğunu göz önünde tutarak,

Bu amaçla daimi bir temel üzerine ve modern bilimsel yöntemlere uygun olarak, istisnai değerdeki kültürel ve doğal mirasın kolektif korunmasına matuf etkin bir sistemi kuran yeni hükümleri, bir sözleşme biçiminde kabulünün zorunlu olduğunu göz önünde tutarak,

On altıncı oturumunda bu sorunun uluslararası bir sözleşme konusu yapılmasına karar vermiş olarak, 16 Kasım 1972 tarihinde bu sözleşmeyi kabul etmiştir.

Sıra Sizde 3

2863 sayılı Kültür ve Tabiat varlıkları Kanunu;

Madde 3 - Bu Kanun’da geçen tanımlar ve kısaltmalar şunlardır:

a) Tanımlar:

“Kültür varlıkları”; tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

“Tabiat varlıkları”; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, ye-

rüstünde, yeraltında veya su altında bulunan değerlerdir. “Sit”; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihî hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

Sıra Sizde 4

2863 sayılı Kültür ve Tabiat varlıkları Kanunu;

Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları:

Madde 6 - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

- Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19’uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,
- Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,
- Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,
- Millî tarihîmizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunda büyük tarihî olaylara sahne olmuş binalar ve tesbit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahunbay, Z., (1999). **Tarihî Çevre Koruma ve Restorasyon**, YEM yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, ISBN: 975-7438-38-3.
- Kuban, D. (2000). **Tarihî Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, YEM yayınları, İstanbul, ISBN: 975-7438-96-0.
- Kuban, D. (2010). **Türkiye’de Kentsel Koruma, Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri**, Tarih Vakfı yurt yayınları, İkinci Baskı, İstanbul, ISBN: 978-975-333-032-9.
- Okyay, İ. (2001). **Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması- Malraux Yasası**, YEM yayınları, İstanbul, ISBN: 975-8599-00-3.
- Tekeli, İ. (2009). **Kültür Politikaları ve İnsan Hakları Bağlamında Doğal ve Tarihî Çevreyi Korumak**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, ISBN: 978-975-333-230-9.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/26/1255/14453.pdf>
- http://www.yildiz.edu.tr/~diclal/2009_ANLATI/090413_KENTSEL_KORUMA_BATI-1.pdf
- http://www.sehirplanlama.org/index.php?option=com_kunena&func=showcat&catid=9&page=3&Itemid=36
- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/>

2

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Kültür varlığı ve tabiat varlığı kavramlarını tanımlayabilecek,
- Taşınır, taşınmaz kültür varlığı sınıflandırmasını ve somut olan ve somut olmayan kültür varlıkları tanımlamalarını ve önemini açıklayabilecek,
- Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının neden önemli olduğunu açıklayabilecek,
- Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları koruma hukukunu tartışabilecek,
- Uluslararası hukuksal çerçeve ve anlaşmalar dâhilinde koruma kavramı hakkında genel bilgi sahibi olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Kültür Varlığı - Tabiat Varlığı
- Taşınır ve Taşınmaz Kültür Varlığı
- Somut ve Somut Olmayan Kültür Varlıkları
- Sit Alanı
- Kentsel Korumanın Önemi
- Koruma Amaçlı İmar Planı
- Kentsel Koruma Mevzuatı
- Uluslararası Anlaşmalar

İçindekiler

Kentsel ve Çevresel Koruma

Koruma Kavramının
Yasal-Yönetmelik Boyutları

- Giriş
- KENTSEL KORUMA HUKUKUNA İLİŞKİN TANIMLAR VE KAVRAMLAR
- KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMANIN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ
- KORUMA KAVRAMI VE KENT PLANLAMA
- TÜRKİYE’DE KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA MEVZUATI GELİŞİM SÜRECİ

Koruma Kavramının Yasal-Yönetmel Boyutları

GİRİŞ

Koruma, ülkemizde özellikle son yıllarda daha geniş çevrelerin ilgisini çekmeye başlayan bir çalışma alanıdır. Gerek yapılan uygulamalar gerek kanun koyucunun bu alana ilişkin çıkardığı hukuk metinleri gerekse örgütsel ve kurumsal olarak hızla yapılandırılan yeni sistemler değişimin bir anlamda en canlı kanıtıdır. Çağımızın dinamik değişim-dönüşüm süreçlerine, post-modern kamu yönetimi, belediyecilik ve işletmecilik anlayışına paralel bir şekilde “gelişen” yeni içeriklerle gündeme gelen koruma kavramı pek çok tartışma başlığını da içinde barındırmaktadır. Her alanda gündemi şekillendiren katılım ve yönetim süreçleri, örgütlü toplumun giderek söz sahibi olduğu yapılanmaların yanında yeni örgütsel, yasal ve yönetsel süreçleri ve belirleyicileri de gündeme getirmiştir.

Kentsel koruma kavramı içinde barındırdığı dinamikler itibarıyla oldukça geniş bir perspektifte ele alınması gerekli bir çalışma alanıdır. Sahip olduğu ulusal (yerel) ve uluslararası boyut ve iç - dış bileşenlerle şekillenen bir olgudur. İnsanoğlunun emeği, ürünü, ürettiği araç, gereç, malzeme, çevre, yaşam biçimi her ne olursa olsun gelecek nesillere aktarılmasının gerekliliği bugün çağdaş koruma çalışmaları için vazgeçilemez bir kabuldür. 16. yüzyıl sonrasında batının gündeminde yerini bulan ve giderek yayılan “koruma” kavramı bugün başlangıçta ortaya atılan çerçevesinden çok daha geniş kapsamlı, interdisipliner bir çerçeveye kavuşmuştur. Diğer yandan da bütün bu bilinçlenme ve koruma alanında yaşanan gelişimlere rağmen kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin yaşanan erozyonun, tahribatın, kimi kez bilinçsiz bireysel kullanımların, kimi zaman kültürlerarası hesaplaşmaların, kimi kez savaşların “kent kırım” süreçlerinin, kimi kez de doğal tahribatların veya afetlerin yol açtığı yıpranmalar yerine getirilemeyecek kayıpları da ardından getirmektedir. Bugün “yeniyi üretirken eskiye saygı duymak” kavramı evrensel bir ilke olarak tanımlansa da uygulamalarda karşımıza çıkan bazı örnekler ilgili kamuoyunu umutsuzluğa itmektedir. Yerel kültürel mirasın devamlılığı, tarihle olan bağın kurulması ve sürekli yenilenmesi, yeni kuşakların tarih belleğinin oluşturulması ve desteklenmesi gibi çok farklı misyonlara sahip olan koruma kavramının belirleyicileri; evrensel değerler, ilkeler, uluslararası belirleyiciler - anlaşmalar ve ulusal yasal sistemdir.

Bir ülkenin koruma vizyonu, o ülke tarihinde ve bütün zamanlar içinde yaşamış toplumların ve oluşmuş tüm kültür katmanlarının sosyal, ekonomik ve kültürel düzeylerini belgeleyen taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının ve somut olan kültürel mirasın olduğu kadar somut olmayan kültürel mirasında korunmasını bütünleşik

bakış açısıyla kavramalıdır. Ülkemizdeki mevcut yasal ve kurumsal yapılanma da, kültürel, tarihî ve doğal mirasın korunması sorumluluğunu Kültür ve Turizm Bakanlığına vermiştir. Kültür ve Turizm Bakanlığının yanı sıra, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, yerel yönetimlerle (il özel idareleri, belediyeler, köyler) birlikte, mülkiyetinde tarihî ve kültürel varlıklar bulunan tüm özel ya da resmî kişi ve kurumlarda yasal olarak tarihî ve kültürel varlıkların korunmasında doğrudan ya da dolaylı olarak sorumludur. Bu idari yapılanma içinde öne çıkan yönetim kademelenmesi de yerel yönetimlerdir.

Ancak şunu söylemek gerekir ki ülkemizde planlama alanının genelinde yaşanan kurumlar arası yetki parçalanmışlığı ve kaotik ortam (çok sayıda yetkili kurum, mevzuat dolayısıyla yetki ve sorumluluk çakışmaları ve /veya boşlukları) koruma alanında da yaşanmaktadır.

Kentsel koruma hukukuna ilişkin olarak bu ünite; genel kavramların ve tanımların tartışılmasının ardından kültür ve tabiat varlıklarının korumanın önemi ve gerekliliği üzerinde durulacaktır. Burada korumanın değişen anlamı ve beklentiler açıklanmaya çalışılıp ardından kentsel korumanın, kent planlama ile ilişkisi irdelenecek ve planlamanın değişen anlamı ve rolü bağlamında kentsel koruma tartışılacaktır. Son bölümünde ise kentsel koruma ve hukuk boyutu ele alınacak ve özellikle kentsel koruma sistemini doğrudan etkileyen ve şekillendiren tanımlar ve ilişkiler irdelenecektir.

KENTSEL KORUMA HUKUKUNA İLİŞKİN TANIMLAR VE KAVRAMLAR

Kentsel koruma kavramının yasal ve yönetsel boyutlarını incelemekten önce ilgili genel kavramlara değinmek gerekmektedir. Bu çerçevede aşağıda yer alan kavramlar, tanımlar önemlidir.

Kültür Varlığı: Kültür varlıkları toplumların, kültürlerin özetle insanın ürettiği, şekillendirdiği varlıklardır. Bu varlıklar ait oldukları dönemlerin kültürlerine, üretim ve yaşam biçimlerine, gelenek ve göreneklerine, alışkanlık ve yaşam biçimlerine kısaca insanlık tarihine ışık tutan belgelerdir. Bir anlamda insanlığın yaşam serüvenine ait belgeler olan bu varlıklar, bireysel olaylar, yapım teknikleri vb. değerlerin algılanmasına olanak verdiği kadar tarihin yorumlanmasına, açıklanmasına da yardımcı olan geçmişle bugünün bağına kuran varlıklardır (Xantos, Letoon, Divriği Ulucami ve Darüşşifası, saraylar, hanlar, kervansaraylar vb.).

Kanun koyucu, kültür varlıklarını; “tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlamıştır (2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu Değişik: 14/7/2004 - 5226/1 md.).

Tabiat Varlıkları: Tabiat insanoğlunun var olduğu günden beri insanlık tarihinin ayrılmaz bir parçası olagelmıştır. İnsanoğlunun şekillendirdiği, farklı amaçlar için kullandığı tabiat kimi zaman yaşam aracı olarak şekillenmiş; bazen bir silah, bazen barınak, bazen araç gereç olarak işlem görmüş ve kullanıma tabii olmuştur. Bu takdirde kültür varlığı olarak düşünülmesi ve değerlendirilmesi gereken varlıklardır. Ancak kendi değerleriyle, güzellik ve eşsiz nicelik ve nitelikleriyle sahip olduğu tür ve yaşama alanlarıyla koruma altına alınması gereken varlıkları, alanları, tabiat ve canlı yaşam alanlarını tabiat varlıkları olarak değerlendirmek gerekmektedir. (Belek, Köyceğiz, Dalaman, Göksu Deltası, Ihlara, Kaş-Kekova, Saros,

Uzungöl, Tuz Gölü, Düden Şelalesi, Kurşunlu Şelalesi vb. bkz: <http://www.csb.gov.tr/gm/tabiati/index>)

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar vb. yapılara verilen genel isimdir.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı topluluklarını ifade etmek için kullanılan bir terimdir.

Sit Alanı: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlardır. Bir başka deyişle sit alanları, tarih öncesi devirlerden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin oluşturduğu, ait oldukları dönemlerin toplumsal, ekonomik, mimari ve diğer özelliklerini taşıyan kentler, kentsel parçalar, yapı grupları ve kent kalıntıları, önemli tarihî olayların geçtiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat varlıkları ve özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

Arkeolojik Sit Alanı: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır (Allionoi Antik Kenti). Arkeolojik siteler 3 dereceye ayrılmaktadır:

1. Derece Arkeolojik Sitler: Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında bütünüyle korunacak sit alanlarıdır.

2. Derece Arkeolojik Sitler: Korunması gereken ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

3. Derece Arkeolojik Sitler: Koruma-kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek alanlardır.

Kentsel Sit Alanları: Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimarlık ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin kültürel ve ekonomik değerlerini taşıyan ve bu değerleri bir arada bulunduran ve bir bütünlük gösteren alanlardır.

Tarihî Sit Alanları: Askerî ve millî açıdan önemli olayların geçtiği ve doğal yapısıyla da birlikte korunması gerekli olan alanlardır.

Doğal (tabii) Sitler: Kanun koyucu, doğal siteleri; “Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve görsel değerleri, barındırdıkları çeşitlilik, özellikli canlı grupları ve yaşam değerleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar” olarak tanımlamıştır.

Doğal(Tabii) Sitler de 3 gruba ayrılmaktadır:

1. Doğal (tabii) Sitler: Bilimsel kriterler açısından evrensel değeri olan, ilginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması nedeniyle kamu yararı açısından mutlaka ve bütünüyle korunması gerekli olan, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak alanlardır.

2. Doğal (tabii) Sitler: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı doğrultusunda ve bilimsel koruma-kullanma dengeleri doğrultusunda kullanıma açılacak alanlardır.

3. Doğal (tabii) Sitler: Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak kısmen ve kontrol-lü olarak yerleşime açılacak alanlardır.

Koruma-Korunma Kavramı: Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

Korunma alanı: Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.

Ören yeri: Tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topografik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır (Ek:14/7/2004 - 5226/1 md.).

Somut Kültürel Miras: Somut kültür varlıkları, kültür ve tabiat varlıklarını koruma faaliyetleri kapsamında korunması gerekli görülen, taşınır taşınmaz kültür varlıklarıdır. Elle tutulan, gözle görülebilen, maddi varlığı olan ve bu verileriyle koruma altına alınabilecek varlıklardır.

Somut Olmayan Kültürel Miras: Somut olmayan kültürel miras, toplumların, toplulukların, alt grupların ve bazen bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak oluşa gelmiş uygulamalar, gelenek ve görenekler, ifadeler, bilgiler, sanat ve zanaat türleri, üretim biçim ve süreçleri, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekanlar ve ilişkiler vb. anlamına gelmektedir. Bu kavram somut olan kültürel miras kadar önemli olan ve sürdürülebilirliği sağlanması gereken kavramlardan biridir.

Kavram, UNESCO'nun 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Kurulunda onaylanarak yürürlüğe girmiş olan Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi'nde gündeme gelmiş ve tanımlanmıştır. Sözleşmenin birinci maddesinde nelerin somut olmayan kültürel mirası oluşturduğu açıklanmıştır. Buna göre;

- Sözlü anlatımlar ve sözlü gelenekler
- Gösteri sanatları
- Toplumsal uygulamalar, ritüeller ve festivaller, şöenler
- Halk bilgisi
- El sanatları geleneği.

Tanımlar maddesinin 3. bendinde geçen "Koruma"dan ne anlaşılması gerektiği ise şu şekilde açıklanmaktadır: Korumadan Somut Olmayan Kültürel Miras kavramının sürdürülebilirliğini garanti altına alma süreçleri anlaşılır. Yani tespit, belgeleme, araştırma, koruma altına alma, yok olmasını önleme, üretim, değerlendirme, kuşaktan kuşağa aktarımını sağlama, özellikle formel olan (örgün) ve olmayan (kitle iletişim) eğitim süreçlerinde bu kültürel mirasın farklı görünümünün yeniden canlandırılması. Bu koruma süreçleri tespit, belgeleme ve araştırmadan sonra "müzeleme"yi gerekli görmektedir. Somut Olmayan Kültürel Miras kavramı; çağdaş koruma, kentsel koruma, mimari mirasın korunması ve en geniş boyutuyla da koruma amaçlı planlamanın önemli girdilerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Açıkça bilinmektedir ki sadece fiziki mekanların, objelerin, yapı ve /veya yapı gruplarının, çevrenin korunması değil bu ortamın parçası olan ve tüm bu alanları anlamlandıran kültürel değerlerin de sürdürülebilirliği kentsel korumanın bir parçası olarak ele alınmalıdır.

Venedik tüzüğünün 1. maddesine göre (1964), tarihi anıt kavramının kapsamı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de içerir. Bu kavram yalnız büyük bir sanat eserini değil, ayrıca zamanla kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de kapsar.

UNESCO'nun 1976 tarihli genel kurul toplantısında; "Her tarihî alan ve çevresi, özel karakteri ve dengesi, onu oluşturan parçaların birbirleriyle kaynaşmasına bağlı olan ve yapılar, mekansal organizasyon ve çevresi kadar insan faaliyetlerini de içeren bir bütün olarak görülmelidir." ifadesine yer verilmiştir.

Zeren (1981) ise belgesel değeri, tarihsel değeri, arkeolojik değeri, estetik değeri, mimari değeri, kentsel görünüm değeri ve doğal görünüm değeri gibi kültürel değer taşıyan, merak, hayranlık ve övünç gibi duygusal değerler uyandıran ve işlevsel, ekonomik, sosyal ve siyasal olarak kullanım değeri olan tüm varlıklar olarak yorumlamaktadır.

Farklı kentler, farklı kimlikler ve koruma yöntemleri hakkında bilgi sahibi olmak için Doğan Kuban'ın "Türkiye'de Kentsel Koruma: Kent Tarihleri ve Koruma Yöntemleri" kitabını inceleyiniz.

K İ T A P

Tarihî sitlerin koruma kullanıma koşullarına ilişkin kararları inceleyiniz. [http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KulturelMiras/Somut](http://www.turkiyekulturportali.gov.tr/Sayfalar/KulturelMiras/Somut adresinden ulaşabilirsiniz) adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMANIN ÖNEMİ VE GEREKLİLİĞİ

Kentbilim terimleri sözlüğünde (1980) koruma, "kentlerin belli kesimlerinde yer alan tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapıtlarla anıtların ve doğal güzelliklerin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması" olarak tanımlanmaktadır.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası (T.C. Resmî Gazete, 18113) ise 3. maddesinde koruma ve korunma için "taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir" demektedir.

Korumaya konu olan alanlar, kavramlar; tarih öncesinden günümüze kadar geçen zaman sürecinde yaşayan kültürlerin ürettiği ve belirli kriterler çerçevesinde koruma altına alınmasının uygun olduğu alanlardır. Yerleşmeler bu değerleriyle kimlik, özgünlük ve değer kazanmaktadırlar. Unutulmamalıdır ki gerek kırsal alanlar gerekse kentsel alanlar sahip oldukları somut ve/veya somut olmayan kültürel mirasları çerçevesinde taşıdıkları ayrıcalıklar ve kimliklerle tektipleşen küreselleşme sürecinde öne çıkabilmektedirler. İnsanlığın ortak mirası olan bu değerlerin sürdürülebilir olması, gelecek kuşaklara aktarılabilmesi açısından da büyük önem taşımaktadır. Günümüzün hızla değişen dünyasında kişilerin ve toplumların kimliklerini belirleyen imgeler olmaktan öte sürekliliği sağlayan duygusal ve özgün ipuçlarıdır.

Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, özellikle taşınmaz kültür varlıklarının korunmasında, bu varlıkların ekonomik faaliyetlere konu olması, kullanılması, koruma- kullanma dengelerinin göz ardı edilişi yerini giderek, korumanın kültürel bir gereklilik olması anlayışına bırakmıştır.

Ülkemiz koşulları çerçevesinde yaşanan çarpık kentleşme, giderek çoğalan niteliksiz yapılaşmalar sonucu koruma alanları da yıpranmaktadır. Yok, olan tarihî ve kültürel değerler yenilenemeyecek alanlar olup insanlığın ortak kayıplarıdır.

UNESCO Genel Konferansı, 17 Ekim 2003 tarihli 32. Genel Kurulunda kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi”ni inceleyiniz, amaçlarını öğreniniz. <http://www.unesco.org/culture> adresinden ulaşabilirsiniz.

KORUMA KAVRAMI VE KENT PLANLAMA

Kent planlama; kentsel hizmetlerin sağlanması ve kaynakların kullanılmasında temel kararları üretmesi, arazi kullanım kararlarına bağlı olarak, yoğunluk ve büyüklüklere yönelik ilkeler tanımlaması ve mülkiyet hakkına ilişkin kararlar üretmesi gibi temel niteliklerinin yanı sıra, günün değişen koşullarına bağlamında yeni amaçlar da edinmiştir. Salt fiziksel kararların alındığı ve “imar” hareketlerinin yönlendirildiği bir anlamda yapılaşmış çevreyi şekillendiren faaliyetleri yönlendiren plan anlayışı giderek yerini çok kapsamlı, boyutlu ve aktörlü (paydaşlı) bir sürece bırakmıştır. Artık duvara asılarak yıllarca sabit kalacak, statik, katı planlarla günümüz kentlerini özellikle de büyük kentlerini planlamak dolayısıyla da yönetmek mümkün değildir. Esnek, günün koşullarına değişim ve dönüşüm süreçlerine özellikle de toplumun değişen beklenti ve gereksinimlerine ayak uydurması gereken planlama ve kent yönetim sistemleri yeni yapılanma arayışlarına girmiştir. Politikaları belirleyen, uygulama araçlarını ve modellerini tartışan ekonomik çözümleri üreten ve bu süreci mutlak katılım süreçleri, yönetim modelleriyle (governance) örgütleyen bir çizgiye doğru evrimleşen planlama bir sonuç üründen çok bir süreci tanımlar hale gelmiştir.

Bu değişim koruma alanları dolayısıyla koruma amaçlı imar planları için de gündemi değiştirici niteliktedir. Günümüzün önde gelen kavramlarından biri olan “proje yaklaşım” bu sürecin belli başlı motor gücünü oluşturan dinamiklerdendir. Öyle ki “projeler”, “proje yatırımları”, “öncü projeler”, “ateşleyici projeler” pek çok sektör için kullanılan gündeme gelen ve önemli bir tehlike olarak da bütüncül ve kapsamlı yaklaşımlara alternatif olarak kullanılmaya başlanan kavramlar olarak gündemdeki yerini almaya başlamışlardır.

Bu çerçeveden koruma konusuna bakacak olursak, bütüne ilişkin çerçeve kararlardan yoksun parçacıl projelerin uzun erimde sıkıntı yaratacağından söz etmek mümkündür. Genel çerçeve kararların ve ilkelerin belirlenmesi, planlamanın her alanında olduğu gibi korunacak alanlar için de üretilen plan çalışmaları için de bütünlüğü sağlayacak ve üst ölçekli politikaları ve ilkeleri belirleyecek önemli bir araçtır.

Burada Koruma Amaçlı İmar Planı kavramının yasal içeriğine bakmakta fayda vardır. İlgili yönetmelik uyarınca;

Koruma Amaçlı İmar Planı: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihî, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde ha-

zırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlara karşılık gelmektedir. (bkz: 5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması hakkında Kanun 8 Kabul Tarihi: 14.07.2004). Bu kapsamlı tanım bize koruma amaçlı uygulama planının yükümlülükleri hakkında bilgi vermektedir. Diğer ünitelerde de vurgulanan değişik boyutlarıyla kavramaya çalıştığımız koruma çalışmalarının ülke değerleri açısından önemi hatırlanacak olursa, ilkeli ve uzun erimli politikalara bir başka deyişle sağlam temellere oturtulmuş yaklaşımların kurgulanması, bu kurguyu uygulayacak, yenileyecek, denetleyecek ve evrensel hedeflerle uyumlaştıracak kurumsal ve örgütsel yapıların oluşturulması ulusal olduğu kadar uluslararası kültürler açısından da önemli bir sorumluluk alanıdır.

UNESCO'nun Tarihi Bölgelerin Korunması ve Çağdaş Rolü Hakkında Tavsiye Kararını inceleyiniz. http://www.unesco.org.tr/dokumanlar/kultur/tarihirol_t_k.pdf adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

2863 Sayılı Kültür ve Turizm Varlıklarını Koruma Kanunu ile 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Kültürel ve Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Kullanılması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu'nun amaç maddelerini inceleyiniz. www.tbmm.gov.tr/kanunlar/ adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

TÜRKİYE'DE KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA MEVZUATI GELİŞİM SÜRECİ

Batı'da Rönesans'la birlikte başlayan müzecilik faaliyetlerinin ve giderek "koruma" konusuna olan ilginin artması Osmanlıya da yansımış ve imparatorluk bünyesinde de koruma faaliyetleri başlamıştır. Özellikle Kitab-ı Mukaddes araştırmaları İmparatorlukta yapılan ilk arkeolojik kazıları başlatan faktörler olmuştur. Giderek gelişen müzecilik ve ardından gelen hukuksal düzenlemeler bugünkü yapılanmanın temellerinin atılışına işaret etmektedir. Osmanlı hukuk sistemi içinde Âsar-ı Âtika Nizamnamelerine kadar taşınmaz eski eserlerle ilgili tek hüküm 9.8.1958 tarihli Ceza Kanunnamesi'nin 133. maddesidir. Burada "Hayrat-ı şerife ve tezyinat-ı beldeden olan ebniye ve asar-ı mevzuayı hedm ve tahrib veyahut bazı mahallerini kırıp rahnedar edenlerin..." cezalandırılacağı belirtilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda müzecilik hareketleriyle sınırlı kalan koruma hareketinden sonra 1869 yılında "I. Asar-ı Atika Nizamnamesi" nin uygulamaya rehber oluşturması bu alandaki ilk yasal düzenleme girişimine karşılık gelmektedir.

Bu ilk yasanın getirdiği en önemli sınırlama, yabancı araştırmacıların yapacakları arkeolojik kazıların izne tabii tutulması ve buluntuların yurt dışına çıkarılmasının yasaklanması olmuştur. Süreç içinde Yasa'da 1874, 1884 ve 1906 yıllarında değişiklikler yapılmıştır. 1906 yılında yürürlüğe konan "Asar-ı Atika Nizamnamesi" Cumhuriyet Dönemi'nde de 50 yıl kullanılmıştır. Koruma konusundaki yetersizlikler karşısında bu kez de 28.7.1912 tarihinde Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi yürürlüğe sokulmuştur.

Özellikle 1950'lerden sonra hızlı ve çarpık kentleşme, plansız büyüme, ulusal ve yerel kalkınma politikalarında, konut ve kentleri tahribi ve planlama politikalarında ki yetersizlikler sonucu yıkıma uğrayan eski eserleri koruma çabaları gündeme gelmiş, imar faaliyetleri sırasında ortaya çıkabilecek imar ve eski eserler sorunla-

rını çözmek ve korunmalarını denetlemek üzere 02.07.1951 tarihinde 5805 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur.

Yüksek Kurulun kuruluş amacı, ülkemizdeki kültür varlıklarının korunması, kullanılması ve bakımında uyulacak ilkeleri saptamak, uygulamaları izlemek, denetlemek, anıtlarla ilgili her türlü konu ve anlaşmazlıklar üzerinde bilimsel görüş bildirmektedir. Kurul beş doğal üye ve üç bakanlık temsilcisi ile bunların seçtiği on üç üyeden oluşmaktadır. Üyelerin tarih, arkeoloji, sanat tarihî, mimarlık, estetik, kent planlaması alanlarından biri ya da birkaçında uzmanlaşmış, bu konuda yapıt ya da inceleme ortaya koymuş kişiler arasından seçilmesi yasada ön görülmüştür. 1710 sayılı 'Eski Eserler' yasası ile ilk önemli adım atılmıştır. Bu kanunla, taşınır ve taşınmaz eski eserlerin ayrıca, anıt, külliye, tarihî sit, arkolojik sit, tabii sit kavramlarının ilk defa tanımları yapılmıştır.

1710 sayılı yasa, 1983 tarihinde yürürlüğe giren 2863 sayılı (KTVK) Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun uygulamaya konulmasıyla yürürlükten kaldırılmıştır. Bugün değişikliklerle hâlâ geçerliliğini koruyan 2863 sayılı bu yasa, korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve doğa varlıklarıyla ilgili tanımlamaları yapmak ve etkinliklerini düzenlemek, bunlara ilişkin ilke ve uygulama kararlarını almak ve teşkilat kurmak ve görevlerini tespit etmek amacıyla. Yasa, korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıklarına her türlü inşai ve fizikî müdahalede bulunmayı yasaklamıştır. Sit kavramı yeniden tanımlanmış, kentsel sit koruma planlamasıyla ilgili olarak önemli bir adım daha atılmış ve "koruma amaçlı imar planı" kavramı yeni bir planlama türü olarak kabul edilmiştir.

Kültür ve tabiat varlıklarını koruma hukuku, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını, taşınır, taşınmaz tabiat varlıklarını, değerlerini koruma, kullanma ilkelerini, ilgili kurumsal yapıları ve yetkili idareleri, süreçleri, uygulamayı yapacak gerçek ve tüzel kişileri, denetleme süreç ve kurumlarını, hukuka aykırı şekilde uygulama yapanları, kültür varlıklarını kullananları ve/veya tahrip edenleri cezalandırıcı kararları ve konuları içeren bir hukuk dalıdır. Aslen kültür ve tabiat varlıklarının korunması devlete yüklenmiş bir görevdir (Anayasa md: 63).

Bu alan ulusal olduğu kadar uluslararası düzenleyici araçlarla da düzenlenmiş olan çok aktörlü ve katmanlı bir çalışma alanıdır.

Uluslararası Belirleyiciler

Evrensel değerler ve ilkeler; kültür ve tabiat varlıklarını koruma konusunda, uluslararası literatür ve platformların ortak akli olarak üretilmiş ve görüş birliğine varılmış olan ilkeler, davranış ve uygulama biçim ve kısıtlarıdır. Aksi yönde davranışlar, ilgili kamuoyu ve / veya tanımlanmış olan denetleme birimleri ve denetleme sistemleri karşısında müeyyidelere tabii tutulur. Evrensel kabuller ne şekilde olursa olsun kültür varlıklarının korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması yönündedir.

Uluslararası Anlaşmalar: Ulusal bağlayıcıların yanı sıra ülkelerin taraf olduğu antlaşmalar Kültür ve tabiat varlıklarının korunması adına önemli bağlayıcı belgelerdir. İlgi taraflara göre bu anlaşmaları 3 ana grupta ele almak mümkündür.

1. Küresel Boyutlu Uluslararası Anlaşmalar
2. Bölgesel Boyutlu Anlaşmalar
3. İkili Anlaşmalar

Küresel Boyutlu Uluslararası Anlaşmalar: Bu anlaşmalar Birleşmiş Milletler çatısı altında oluşturulmuş olan anlaşmalardır. Küresel boyutlu anlaşmalar uluslararası ölçekteki sorunlara, küresel önlemler almak, küresel ilkeler ve koruma ilkeleri belirlemek, koruma ve kullanmaya yönelik uluslararası standartları oluşturmak amacıyla gerçekleştirilmiş olan anlaşmalardır. Bu anlaşmalara örnek olarak;

- Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Dair Sözleşme,
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi,
- Kültür Varlıklarının Kanunsuz, İthal, ihraç ve Mülkiyet Transferlerinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle İlgili Sözleşme,
- Silahlı Bir Çatışma Hâlinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Sözleşme,
- Su Kuşları Yaşama Ortak Alanı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Alanlar Hakkında Sözleşme,
- Kuşların Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme,
- Nesli Tehlikede Olan Yabani Hayvan ve Bitki Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme,
- Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Dair Sözleşme,
- Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, vb.

İnternet'ten bu sözleşmelerin içeriğini ve yaptırımlarını inceleyiniz. Örnek olarak: <http://kvmgm.turizm.gov.tr/TR,43216/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>

İNTERNET

İlgili güncel mevzuat için; TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Web Sitesini <https://csb.gov.tr/> **ve TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı,** <http://www.kultur.gov.tr/> **Web Sitesini ve Unesco International** <https://en.unesco.org/Web Sitesi> **ve Icomos Türkiye** <http://www.icomos.org.tr/> **Web Sitesini inceleyiniz.**

İNTERNET

Bölgesel Boyutlu Uluslararası Anlaşmalar: Bölgesel ölçekteki uluslararası kuruluşların kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak oluşturdukları ve imzaya açtıkları hukuksal metinlerdir. Ülkemizin taraf olduğu bölgesel anlaşmalar genellikle Avrupa Birliği çerçevesinde dahil olunan anlaşmalardır.

- Avrupa Kentsel Şartı,
- Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi,
- Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi,
- Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunmasına Dair Sözleşme, vb.

İkili Anlaşmalar: Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına yönelik olarak devletlerin taraf oldukları ikili anlaşmalar.

Ulusal/Yerel Belirleyiciler

Anayasa: Ulusal ölçekteki en kuvvetli belirleyici de T.C. Anayasası'dır. 1982 Anayasası'nın 63. maddesi "Devlet, tarih, kültür ve tabiat varlıklarını ve değerlerinin korunmasını sağlar ve bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır." açıkça kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını anayasal düzleme ve yetkilendirmelerle devlete bırakmaktadır.

Kanunlar: Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında ulusal ölçekteki en geniş yetki kanunlarla tanımlanan düzenlemelerin oluşturduğu sistem çerçevesinde oluşmaktadır.

2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kanunu: Ülkemizde çıkarılmış olan ilk kapsamlı koruma yasası; 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Kanunu'dur (23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmî Gazetede yayımlanan). Bu kanunda kentsel korumanın bir planlama konusu olduğu belir-

tilmekte, kültür varlıklarına ilişkin sınıflandırmalar, kullanma ve koruma konusundaki ilkeler, standartlar, yöntem ve süreçler, ilgili kurumsal ve organizasyonel yapılanma, yaptırımlar, cezai müeyyideler vb. koruma konusunda planlamanın yapım, onama ve yönetim süreçleri belirlenmektedir. Buna göre ilgili koruma kurumlarının uygun görüşünün alınması koşulu ile koruma amaçlı imar planlarının da yerel yönetimlerce onaması öngörülmüştür. Adı geçen yasa, 14.7.2004 tarihinde, 5226 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun ile değiştirilmiştir.

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun: 16.06.2005 Tarihli ve 5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun, kültür ve tabiat varlıklarının korunması sürecine “yenileme” kavramını eklemiştir. Kamu oyunda çok ciddi tartışmalara neden olan kanun; sit alanı ilan edilen kentsel sit alanlarında yenileme çalışmalarının yapılmasını gündeme getirmiştir. “Koruma” kavramına ek olarak gündeme getirilen “yenileme” kavramı için farklı kurumlar ve korumaya ilişkin üretilen planlama sürecinden bağımsız planlama süreçleri tanımlamıştır. Bu kanunla birlikte “Yenileme Alanı”, “Yenileme Avan Projesi”, “Yenileme Uygulama Projesi”, “Yenileme Etapları” gibi kavramlar literature girmiştir.

5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu: 10.7.2004 tarihinde kabul edilen, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu’nun büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumluluklarını açıklayan 7. maddesinde doğal, kültürel ve tarihi değerlerle ilgili görevleri şunlardır;

- “i) Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; hafriyat toprağı, ..., deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak.”
- “ii) Kültür ve tabiat varlıkları ile tarihi dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” tir. İhtisas komisyonlarını içeren 15. maddede ile büyükşehir belediye meclisinin, her dönem başı toplantısında, üyeleri arasından seçilecek en az beş, en çok dokuz kişiden oluşan ihtisas komisyonları kurabileceği belirtilmekte ve bu ihtisas komisyonlarından imar ve bayındırlık, çevre ve sağlık, eğitim, kültür, gençlik ve spor komisyonlarını kurması zorunlu tutulmaktadır.”

5393 sayılı Belediye Kanunu: 5393 sayı ve 3/7/2005 tarihli Belediye Kanunu da kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda bazı başlıklar taşımaktadır.

Örneğin 13. madde uyarınca “... Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda, üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır...” denilmektedir.

Belediyenin görev ve sorumluluklarını açıklayan 14. maddeye göre belediye, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla “a) İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık;.....; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik hizmetlerini yapar veya yaptırır.” denilmektedir.

3194 Sayılı İmar Kanunu: 3.5.1985 tarih ve 3194 Sayılı İmar Kanunu özellikle planlama tekniği ve yapım süreci bakımından doğrudan korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarını daha da doğrusu sit alanlarında gerçekleştirilecek olan koruma amaçlı uygulama imar planı süreçlerini yapılandıran ana kanundur. Planın hazırlanmasından, yapılacak itirazlara süreci belirleyen ana kanun imar kanunudur.

Bu konuda ayrıntılı bilgi için Doç. Dr. Pelin Pınar Giritlioğlu' nun "Kentsel Yenileme" isimli kitabını inceleyebilirsiniz

K İ T A P

5225 Sayılı Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik Kanunu: 21.07.2004 tarihli 5225 Sayılı Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik Kanunu; kültür varlıklarının korunmasına katkı sağlamak amacıyla madde 1'de açıkça belirtildiği üzere; "bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını; somut olan ve somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi hâline getirilmesini; kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesini, sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının sağlanması ve geliştirilmesini, ülkemizin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı sağlayan birer unsur olarak kullanılması, değerlendirilmesi ile kültür merkezlerinin yapımı ve işletilmesine yönelik kültür yatırımı ve girişimlerinin teşvik edilmesini sağlamak" olarak tanımlanmıştır.

Burada son olarak söz edilmesi gereken bir diğer konu başlığı da, 644 Sayılı 29/6/2011 tarihli "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname" MADDE 13/A – (Ek: 8/8/2011-KHK-648/10 md.) ile tanımlanan "Tabiat Varlıkları" ve bu alana ilişkin örgütlenme ve yetkililerdir. Bu düzenlemeyle birlikte Tabiat varlıklarına ilişkin yetkiler şu şekilde düzenlenmiştir.

- a) Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek.
- b) Tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak.
- c) Milli parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçekte çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, onaylamak, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak.(1)
- ç) Tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların bulunduğu yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak.
- d) Orman alanları dışında yer alan korunması gerekli taşınmaz tabiat varlıkları, koruma alanları ve doğal sit alanlarının Bakanlıkça belirlenen ilke kararlarına, onaylanan planlara uygun olarak kullanılmak üzere tahsisini

gerçekleştirmek, uygulamaların tahsis şartlarına uygun olarak gerçekleşmesini izlemek ve denetlemek.

Bu sayılan temel yönlendirici kanunların yanı sıra planlama alanının yer aldığı özellikli konuma göre değişen farklı kanunlar, süreci etkilemekte kültür ve tabiat varlıklarının korunmasında, yönetilmesinde, denetlenmesinde ve bu alanlarda üretilen koruma amaçlı imar planlarının süreçlerinde söz sahibi olmaktadır. Bu yapılanma farklı kurum ve kuruluşların aynı plan/süreç üzerinde yetkili kılınması anlamına gelmektedir. Bu süreci etkileyen diğer kanunlar olarak; 12.3.1982 tarihli ve 2634 Sayılı Turizmi Teşvik Kanunu, 31.8.1956 tarih ve 6831 Sayılı Orman Kanunu, 17.04.1990 tarih ve 3621 Sayılı Kıyı Kanunu, 9.8.1983 tarih ve 2873 Sayılı Milli Parklar Kanunu, 20.2.2008 tarih ve 5737 Sayılı Vakıflar Kanunu, 18.11.1983 tarih ve 2960 Sayılı Boğaziçi Kanunu sayılabilir.

Ülkemizde kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve sürdürülebilir olarak kullanılması ve yönetilmesi uluslararası koruma ölçütleri ve evrensel ilkeler bağlamında ele alındığında yetersiz kalınan noktalar olduğu açıktır. Bu durumu üç ana nedene temellendirmek mümkündür.

1. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması, yenilenmesi ve kullanılmasına ilişkin “koruma politika”larında eksiklikler bulunmaktadır.
2. Halkın, kültür ve tabiat varlıklarını koruma konusunda yeterli bilinçte olmaması, bu anlamda gerekli eğitimin bir ülke politikasına dönüşmemiş olması koruma konusunda kullanıcının, çoğu kez mülk sahibi olan halkın sürece bilinçli bir şekilde entegre olamamasını getirmektedir.
3. Kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin mevzuatın tanımladığı kurumsal ve örgütsel sistem yetki ve sorumluluk dağılımını çok parçalı bir yapı olarak kurgulamaktadır.

Bu üç başlık aslında ülkede geçerli olan kent planlama sisteminin sahip olduğu sorun alanlarından farklı değildir. Koruma alanında da halkın kültür ve tabiat varlıklarını sahiplenebilmesi için önce bu konuda bilgi sahibi olması ve “neden koruma” konusunda tatmin edici bilgi ve uygulama (nasıl korunmalı, korunacak değerin önemi nedir, finans ve projelendirme süreçleri nasıldır, teknik destek nasıl alınır vb.) araçlarıyla donatılması gerekmektedir. Bu ayrıntıların tanımlanması, yani örgütlenme ve işleyiş süreçlerinin netleştirilmesi, yetkili ve ilgili kurum ve kuruluşların (projelendirme, uygulama, denetleme vb.) mevzuat aracılığıyla netleştirilmiş olması gerekmektedir. Oysa bugünkü yapılanma çerçevesinde yetkili olan kurumlar, ve uygulamada olan yasalar oldukça karmaşık bir ortamı tarif etmektedir. Ülkemizde kültür ve tabiat varlıklarının korunmasına ilişkin üst ölçekli politikaların yeterince oluşturulmamış olması nedeniyle bu karmaşık ortam kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilir politikalar ve yöntemler aracılığı ile korunamamakta ve kullanılamamaktadır.

Tahrip olan tabii koruma alanları, doğal değerler, yok olan özel koruma bölgeleri, turizm gibi farklı fonksiyon alanlarının yarattığı baskılar, giderek köhneyen, hatalı kullanımlarla yıpranan, nitelikli olmayan restorasyon çalışmalarıyla özgünlüklerini yitiren anıtlar, kentsel sit alanları, tarihi sit alanları vb. somut olmayan kültür mirasını göz ardı eden ve sadece fiziksel mekânı ele alan yaklaşımlar, bir tiyatro sahnesi kurarcasına insanı öteleyen projeler, halkın katılımını içselleştirememiş (işlerliği olan katılım / yönetim mekanizmalarının yeterli boyutta kurulamamış) olması, uygulama ve denetleme sürecinde meydana gelen yetki boşlukları vb. söz konusu alana ilişkin yaşanan problemlere örnek olan konulardır. Kültür ve tabiat varlıklarının uluslararası kriterler ve ilkeler doğrultusunda ve evrensel bilimsel kabuller çerçevesinde korunması bir uluslararası gerekliliktir. Toplumsal, kültürel ve doğal zenginlikler ve değerler; gelecek nesillere aktırılması gereken bir borç olarak görülmelidir. Tahribi ve /veya tüketilmesi hâlinde yerine konulması yani yenilenebilmesi mümkün olmayan bu değerlerin korunması ancak kapsamlı ve sürekliliği olan politikalar bağlamında oluşturulmuş kapsamlı ve bütünlük bakış açısına sahip mevzuat ve örgütsel yapı ile mümkün olacaktır. Kültürel ve doğal değerleri benimsenmesinde, sahiplenilmesinde, korunmasında gösterilen bireysel çaba ve gayretlerin de son derece önemli ateşleyici hareketler olduğu unutulmamalıdır.

Özet

Korunması gerekli alanlar (doğal, kültürel ve tarihi); insanlığın ortak miras alanları olup farklı ölçekleri kapsayan çok boyutlu bir çalışma alanıdır. Tarihî ve kültürel çevrenin ve /veya doğal yapının/ değerlerin korunmasında; bütün bir bölgenin kentin korunması söz konusu olabileceği gibi bir tek herhangi bir kültürel objenin, araç - gerecin ya da sosyal yapının, tabii güzelliğin korunması ölçeğine kadar inen farklı boyutlar koruma kavramının konusu olabilir. Tarihî-kültürel varlıkların ve doğal değerlerin korunması farklı önceliklere dayanabilir. Buradaki evrensel kabul, bütün bu değerlerin sürdürülebilir kılınması ve gelecek kuşaklara aktarılabilirliğinin olanaklı kılınması, tarih bilincinin ve gelecek nesillerin teknolojilerini kullanabilecek potansiyel araştırma alanlarının rezerv tutulması ve insanlık tarihine ışık tutulması olarak özetlenebilir.

Günümüze dek koruma konusunda farklı yaklaşımlar öne çıkmıştır. Önceleri tek yapı ve anıtsal yapılar ölçeğinde koruma kavramının hakim olduğu bu bağlamda müzecilik yaklaşımlarının ağırlığını koruduğu koruma çalışmalarında süreç içinde değişiklikler olmuştur. Giderek tarihin tek bir obje, eser, anıt, yapı olarak korunmasından çok bir bütün olarak ve çevre kavramıyla birlikte koruma yaklaşımları gündeme gelmeye başlamıştır. Bu bakışın ardından gelen bir diğer farklı yaklaşımla da somut olmayan kültürel mirasın korunması yaklaşımıdır.

Ülkemizde tarihî çevre koruma çalışmalarını Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere ikiye ayırarak irdelemek doğrudur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında taşınır kültür ve varlıklarının korunması üzerine yoğunlaşmış müzecilik esaslı bir koruma yaklaşımı egemen olmuştur. Cumhuriyet Dönemi'yle birlikte ise farklı bakış açıları görülmeye başlanmıştır. Cumhuriyet'in koruma politikasında giderek hem taşınır hem de taşınmaz kültür varlıklarının korunması gündeme gelmiştir. Bu düşüncüyü sosyo-kültürel yapının da korunmasını öngören "bütünleşik koruma" anlayışı izlemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda müzecilik hareketleriyle sınırlı kalan koruma hareketinden sonra 1869 yılında "I. Asar-ı Atika Nizamnamesi" nin uygulamaya rehber oluşturması bu alandaki ilk yasal düzenleme girişimine karşılık gelmektedir.

Bu ilk yasanın getirdiği en önemli sınırlama, yabancı araştırmacıların yapacakları arkeolojik kazıların izne tabii tutulması ve buluntuların yurt dışına çıkarılmasının yasaklanması olmuştur. Değişen koşullar çerçevesinde yasa aynı isimler altında 1874, 1884 ve 1906 yıllarında değiştirilerek uygulanmaya devam edilmiştir. 1906 yılında yürürlüğe konan "Asar-ı Atika Nizamnamesi" Cumhuriyet Dönemi'nde de 50 yıl kullanılmıştır. Bu nizamname gerek taşınır gerekse taşınmaz eski eserleri tespit edecek ve tescil edecek kurumları içermemiştir.

Bugün hâlâ geçerliliğini koruyan 2863 Sayılı KTVKK sistemin ana hukuk metnidir. Ancak bunun yanı sıra ulus çok sayıda yasal düzenleme ile yetkilendirilmiş olan kurum ve kuruluş kentsel koruma sürecinde yetkili, sorumlu birim olarak görev almaktadır. Planlamanın her alanında olduğu gibi koruma alanında da egemen olan bu kaotik durum zaman zaman yetki çakışmalarına, zaman zaman boşluklara ve kontrolsüz alanlara ya da eşgüdüm sorunlarına yol açmaktadır.

Bu ünite de yasaların kullandığı en temel kavramların açıklanmasını takiben, koruma ve planlama kavramlarının önemi üzerinde durulmuş bu konuda bilgilendirme yapılmıştır. Ardından Türkiye'de geçerli olan koruma alanı yasal yapılanması;

- Evrensel ilkeler / standartlar
- Uluslararası anlaşmalar
- Ulusal sınırlamalar / Kanunlar vb.

çerçevesinde ele alınmıştır.

Kendimizi Sınayalım

1. Aşağıdakilerden hangisi tabii sit alanıdır?
 - a. Topkapı Sarayı
 - b. Yılanlı Klise
 - c. Safranbolu
 - d. Düden şalesi
 - e. Allionoi
2. Osmanlı İmparatorluğu'nda koruma konusundaki ilk yasal düzenleme hangi tarihte olmuştur?
 - a. 1800
 - b. 1869
 - c. 1806
 - d. 1874
 - e. Hiçbiri
3. Aşağıdakilerden hangisi Osmanlı İmparatorluğu'nun koruma anlayışı bileşenlerindendir?
 - a. Bütünleşik koruma
 - b. Somut olmayan kültürel mirasın korunması
 - c. Çevre
 - d. Müzecilik
 - e. Hiçbiri
4. Anayasa kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını hangi yönetim kademesine bırakmıştır?
 - a. İl Özel İdaresi
 - b. Vakıflar Genel Müdürlüğü
 - c. Devlet
 - d. Belediyeler
 - e. Yüksek Kurul
5. Aşağıdakilerden hangisi bölgesel ölçekli anlaşılmaya örnektir?
 - a. Kuşların Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme,
 - b. Avrupa Mimari Mirasın Korunması Sözleşmesi
 - c. Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Dair Sözleşme,
 - d. Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi
 - e. Biyolojik Çeşitliliğin Korunmasına Dair Sözleşme,
6. Aşağıdakilerden hangisi 2863 Sayılı Kanunu'nun taşıdığı bir karardır?
 - a. Koruma amaçlı imar planlarını yerel yönetimlerin onaylaması
 - b. Yenileme alanları kavramı
 - c. Belediyelerin görevlerinin açıklanması
 - d. Hepsi
 - e. Hiçbiri
7. Aşağıdaki ifadelerden hangisi doğrudur?
 - a. Yenileme alanları için belirlenen planlama süreçleri koruma alanları planlama süreçleri ile aynıdır.
 - b. 3194 Sayılı İmar Kanunu koruma amaçlı uygulama imar planı süreçlerini yapılandıran ana kanundur
 - c. Kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda 2863 sayılı kanun yetki veren ve süreçleri tanımlayan tek kanundur.
 - d. Yenileme uygulama projesi ve koruma amaçlı uygulama planı birbirinin muadili olan (eş anlamlı) planlama çalışmalarına verilen ad dır.
 - e. Yenileme alanları için belirlenen planlama süreçleri koruma alanları planlama süreçleri ile aynıdır.
8. Aşağıdakilerden hangisi 3194 sayılı İmar Kanunun yetkileri kapsamındadır?
 - a. Kültür ve tabiat varlıklarının tescili
 - b. Anıt eserlerin tespit edilmesi
 - c. Doğal sit alanlarının sınırlarının tespiti
 - d. Arkeolojik sitlerin derecelendirilmesi
 - e. Uygulama imar planlarının yapım ve onama süreçlerinin tanımlanması
9. 1869 yılında "I. Asar-ı Atika Nizamnamesi" nin uygulamaya kazandırdığı yenilik ne olmuştur?
 - a. Müzecilik yaklaşımı
 - b. Korumaya çevre boyutunun kazandırılması
 - c. Yabancı araştırmacıların yapacakları arkeolojik kazaların izne tabii tutulması
 - d. Yenileme kavramının getirilmesi
 - e. Hepsi
10. Aşağıdakilerden hangisi koruma amaçlı imar planı sürecinde eşgüdüm sorunu yaratmaktadır?
 - a. Birden fazla kurum ve yasanın yetkili olması
 - b. Uluslararası anlaşmaların varlığı
 - c. Evrensel ilkeler
 - d. Anayasa tarafından koruma alanında merkezi yetkili kurumun devlet olması.
 - e. Hiçbiri

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise “Kentsel Koruma Hukukuna İlişkin Tanımlar ve Kavramlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. b Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. c Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz .
5. b Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. e Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Alan Yönetimi Yasal ve Kurumsal Çerçevesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. a Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı Gelişim Süreci” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Tarihi Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları Tarihi Sit: Millî tarihimiz ve askerî harp tarihi açısından önemli tarihî olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır. Koruma ve Kullanma Koşulları a)(Değişik: 19/01/2010 tarih ve 763 sayılı İ.K.)Uzun devreli gelişme planı ilgili koruma bölge kurulunca uygun görülünceye kadar zorunlu altyapı uygulamaları dışında, bitki örtüsünü, topografik yapıyı, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir inşai ve fiziki uygulamada bulunulamayacağına, b) Bu alanları çevre düzeni planına kavuşturacak gerekli çalışmaların yapılarak hazırlanacak çevre düzeni planları için koruma kurallarının uygun görüşlerinin alınmasına, c) Alanın tescil tarihi öncesi doğal dengeyi bozucu yapılmış her türlü uygulamanın zaman içinde ıslahı için kamu kuruluşlarınca gerekli çalışmanın yapılmasına, d) Bu alanlar içinde yer alan orman alanlarında Orman Bakanlığınca gerekli çalışmaların yapılabileceğine, e) Bu alanlar içinde yer alan anıt ve şehitliklerin düzenleme ve gerekli onarımları için projeleriyle birlikte koruma kurulundan izin alınmasına, f) Önceden süregelen tarımsal faaliyet ile bağ ve bahçeciliğin devam ettirilebileceğine, bu amaç dışında kesinlikle kullanılamayacağına, karar verildi.

Millî tarihimiz ve askerî harp tarihi açısından önemli tarihî olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır. Koruma ve Kullanma Koşulları Uzun devreli gelişme planı ilgili koruma bölge kurulunca uygun görülünceye kadar zorunlu altyapı uygulamaları dışında, bitki örtüsünü, topografik yapıyı, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir inşai ve fiziki uygulamada bulunulamayacağına, Bu alanları çevre düzeni planına kavuşturacak gerekli çalışmaların yapılarak hazırlanacak çevre düzeni planları için koruma kurallarının uygun görüşlerinin alınmasına, Alanın tescil tarihi öncesi doğal dengeyi bozucu yapılmış her türlü uygulamanın zaman içinde ıslahı için kamu kuruluşlarınca gerekli çalışmanın yapılmasına, Bu alanlar içinde yer alan orman alanlarında Orman Bakanlığınca gerekli çalışmaların yapılabileceğine, Bu alanlar içinde yer alan anıt ve şehitliklerin düzenleme ve gerekli onarımları için projeleriyle birlikte koruma kurulundan izin alınmasına, Önceden süregelen tarımsal faaliyet ile bağ ve bahçeciliğin devam ettirilebileceğine, bu amaç dışında kesinlikle kullanılamayacağına, karar verildi.

Sıra Sizde 2

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesinin Amaçları;

- Somut olmayan kültürel mirası korumak;
- Somut olmayan kültürel mirasın taşıyıcısı konumundaki toplulukların, grupların ve bireylerin somut olmayan kültürel mirasına saygı göstermek;
- Somut olmayan kültürel mirasın önemi konusunda yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde duyarlılığı arttırmak ve karşılıklı değerlilik sağlamak;
- Uluslararası iş birliği ve yardımlaşmayı sağlamak.

Sıra Sizde 3

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumunun 26 Ekim-30 Kasım 1976 tarihlerinde Nairobi'de gerçekleştirilen Genel Konferansının on dokuzuncu oturumunda, Tarihi alanların, insanların günlük çevrelerinin bir bölümünü oluşturduğu, kendi geçmişlerinin canlı bir varlığını temsil ettiği, toplumlardaki farklılıkların uyumu için gerekli olan ve hayatın geçmişteki çeşitliliğini sağladığı, böylece değer kazanarak yaşama insani bir boyut kattığı dikkate alınarak, Tarihi alanların çağlar boyunca kültürel, dini ve sosyal faaliyetlerin zenginliğinin ve çeşitliliğinin en somut delillerini ortaya koyduğu, bunların korunması ve çağdaş toplum yaşamına entegre edilmesinin şehir planlamasında ve arazi geliştirmede temel faktör oluşturduğu dikkate alınarak, Kalıplaşma ve duyarsızlaşma tehlikeleri karşısında, geçen günlerin bu canlı kanıtlarını insanlık için yaşam tarzının bir ifadesi ve kimliklerinin bir dönüm noktası olarak gören toplumlar için hayati bir öneme sahip olduğu göz önünde bulundurularak, Bütün dünyada, genişleme ve modernleşme bahanesiyle nelerin tahrip edildiğinin farkına varılmaksızın yapılan tahribat, düşüncesiz ve uygun olmayan yeniden yapılandırma çalışmalarının tarihi mirasa verdiği ciddi hasarları saptayarak, Tarihi alanlarda yapılan tahribatın, ekonomik kayıplara yol açmasa dahi, çoğu zaman toplumsal rahatsızlıklara neden olabileceği dikkate alınarak, bu durumun her yurttaş için sorumluluklar içerdiği ve kamu otoriteleri üzerinde sadece kendilerinin yerine getirebilecekleri sorumluluklar yüklediği dikkate alınarak, Yeri doldurulamayan bu çok değerli varlığın yıpranma, hatta tamamıyla yok olma tehlikesinden korunması için her devletin, acil olarak, tarihi alanların ve çevrelerinin ulusal, bölgesel ve yerel planlamayla korunmalarını benimseyecek kapsamlı ve enerjik politikalar geliştirmesi gerektiği dikkate alınarak, Birçok durumda mimari mirasın şehir planlaması, karasal, bölgesel veya yerel planlama ile olan bağlantısı hakkında yeterli etkili ve esnek mevzuatın yokluğu saptanarak, Genel Konferans'ın kültürel ve doğal varlıkların korunması amacıyla Arkeolojik Kazılarda Uygulanabi-

lecek Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı (1956), Kazı Siteleri ile Peyzajın Güzelliği ve Karakterinin Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (1962), Kamu ve Özel Kuruluşların Faaliyetleri Nedeniyle Tehlikelere Maruz Kalan Kültürel Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tavsiye Kararı (1972) gibi uluslararası enstrümanları benimsendiği saptanarak, Söz konusu uluslararası enstrümanlarda belirtilen standartların ve prensiplerin uygulanmalarını desteklemek ve genişletmek isteğiyle, Tarihi alanların çağdaş rolü ve korunmasına ilişkin öneriler ile oturum gündeminin 27. maddesine konu olan sorunlara ilişkin önerileri göz önünde bulundurarak, Bu konunun, on sekizinci oturumda Üye Devletlere Tavsiye Kararı şeklinde kabul edilmesi kararlaştırılmış olarak, Genel Konferans, üye ülkelerin yukarıdaki maddeleri, bu tavsiye kararında yer alan prensiplerin ve görüşlerin uygulanması görüşüyle alınacak önlemler olarak benimsemeleri ve kendi yasal egemenlik alanlarına giren bölgelerde ulusal yasalar veya diğer şekillerde uygulamaları tavsiyesinde bulunmaktadır.

Sıra Sizde 4

2863 Sayılı Kültür ve Turizm Varlıklarını Koruma Kanunu Amacı:

Madde 1 - Bu Kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

5366 Sayılı Yıpranan Tarihi Kültürel ve Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Kullanılması ve Yaşatılarak Kullanılması Kanunu Amacı;

Madde 1- Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyeleri, büyükşehir belediyeleri sınırları içindeki ilçe ve ilk kademe belediyeleri, il, ilçe belediyeleri ve nüfusu 50.000'in üzerindeki belediyelerce ve bu belediyelerin yetki alanı dışında il özel idarelerince, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş; kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurullarınca sit alanı olarak tescil ve ilan edilen bölgeler ile bu bölgelere ait koruma alanlarının, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu bölgelerde konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanları oluşturulması, tabii afet risklerine karşı tedbirler alınması, tarihi ve kültürel taşınmaz varlıkların yenilenerek korunması ve yaşatılarak kullanılmasıdır.

Bu Kanun, yukarıda belirtilen amaçlar doğrultusunda oluşturulacak olan yenileme alanlarının tespitine, teknik altyapı ve yapısal standartlarının belirlenmesine, projelerinin oluşturulmasına, uygulama, örgütlenme, yönetim, denetim, katılım ve kullanımına ilişkin usul ve esasları kapsar.

Yararlanılan Kaynaklar

- Ahunbay, Z. (1999); **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, Yem Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Çeçener, B. (1995); **İstanbul'un Kültür ve İmar Sorunları**, Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi Yayını.
- Keles, R. (1998); **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, TDK Yayınları, Ankara.
- Coşkun, M. (2005), **Son Dönemlerde Çıkarılan Yasalar Çerçevesinde Türkiye'de Doğal, Tarihî ve Kültürel Değerlerin Korunmasında Yerel Yönetimlerin Değişen Roller**, TMMOB ŞPO Yayını, Planlama Dergisi, 2005 /1.
- Koç, Zeynel. (2008), **Taşınmaz Kültürel Miras Yönetimi ve Mali Teşvikler**. İTO Yayınları, No: 2008/52, İstanbul .
- Mumcu A. "Eski Eserler Hukuku ve Türkiye", Hukuk Fakültesi Dergisi, 26. C.3-4. Sayı, 68 s.
- ÖZEN, S., Kadioğulları, İ. A. (2006), **The Model for Determination and Documentation Studies of Cultural and Natural Heritage Preservation Boards with the Help of GIS**, Fatih Üniversitesi, İstanbul 2006.
- Zeren, Nuran. (1981), **Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği, Türkiye'de Tarihsel Değerlerin Korunmasında Uygulanmakta Olan Yöntem Çerçevesinde Uygulayıcı Kuruluşların Görüşlerine Dayanan Bir Araştırma**, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- www.kultur.gov.tr
<http://www.mimarlarodasi.org.tr/mevzuat>
<http://www.spo.org.tr/mevzuat>
<http://www.tayproject.org>
<http://www.unesco.org/new/en/>

3

Amaçlarımız

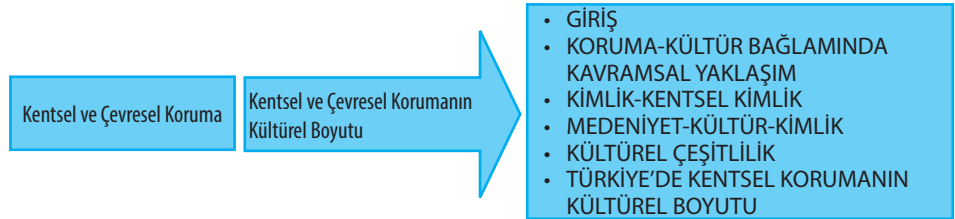
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Kültür, kimlik, medeniyet kavramlarını tanımlayabilecek,
- Kültür, kimlik, medeniyetler ilişkisi içinde kentlerin oluşumunu yorumlayabilecek,
- Kentsel koruma ile kültür ve kent kimliği ilişkisini açıklayabilecek,
- Korumanın kültürel boyutunun politikaları üzerinde bilgi sahibi olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Kültür, Medeniyet, Kimlik
- Tarihsel Miras ve Kültür
- Kent Kültürü Kent Kimliği
- Kentsel Korumada Kent Kimliğinin Rolü

İçindekiler

Kentsel ve Çevresel Korumanın Kültürel Boyutu

GİRİŞ

Ülkemizde “koruma”, “kentsel ve çevresel koruma” konuları son yıllarda gerek uluslararası politikalar ve bu politikaların yansımaları gerekse kentsel korumanın önemi konusunda göreceli olarak farkındalığın artmasıyla yasal, yönetsel, örgütsel düzenlemelerle sürekli olarak güncellenmekte ve kamuoyu gündeminde yer almaktadır.

Ancak “koruma” başlığı altında yapılan tüm çalışmalara, merkezî ve yerel yönetimlerin gösterdikleri duyarlılıklara, sivil toplum kuruluşlarının kentsel ve çevresel koruma konusunda toplumsal duyarlılık yaratma çabalarına ve bu kapsamda yapılan çeşitli etkinliklere karşın kentsel ve çevresel koruma konusunda istenilen düzeye ulaşılamamıştır.

Koruma çalışmaları için yasal, yönetsel düzenlemeler yapmak, çeşitli uluslararası anlaşmalara imza atmak hukuksal açıdan gereklilik olsa da görülmektedir ki yeterli olamamaktadır. Çünkü “kentsel koruma”nın yasa koyucular, politikacılar tarafından fazlaca dile getirilmeyen bir başka boyutu olan “kültür” korumanın en önemli temel bileşenidir. “Koruma”, “kültür” arasında kuvvetli bir ilişki, içiçelik söz konusudur ve bu birlikteliğin iyi kurulması aynı zamanda kentlerin sürdürülebilirliğini de sağlamaktadır.

Kentsel ve çevresel korumanın kültürel boyutu farklı bakış açıları ile ele alınabilir çünkü konu “kültür” olduğunda kültür kavramını etkileyen dinamikler çeşitlilik göstermektedir. Bu kapsamda korumanın kültürel boyutu “korumada kültürel bilinç”, “kültürel politikalar” veya “kültürel politikaların korumaya etkisi” gibi bakış açıları ile irdelenebilir.

Kentsel ve çevresel olarak korunması gerekli alanların özgün dokuların ve yapıların varlık nedeni ve bunların önemle korunmak istenmeleri farklı medeniyetlere, kültürlerle ev sahipliği yapmış olmaları ve farklı dönemlerdeki yaşamlara ait izleri tarihsel süreçte geçirdikleri doğal afetler, savaşlar vb. pek çok yıpratıcı dışsal etkiye rağmen günümüze kadar taşıyabilmiş olmalarıdır.

Bugün bu alanları koruyamamanın ya da koruma-kullanma, koruma-yaşatma gibi kavramsal yaklaşımların pratikte gerçekleştirilememesinin öncelikle politik ve ekonomik olmak üzere pek çok nedeni bulunmaktadır. Ancak bunların dışında içinde yaşanılan, tüm hayatın geçtiği mekanlara karşı aidiyet duygusunun hissedilmemesi, okul öncesi dönem de dahil olmak üzere eğitim sürecinin her aşamasında yaşanılan mekanın korumasının “insan” olmanın gereği olduğunun kabul ettirilememesi, tarihsel değerlere ait bilgilenmelerin farkındalığın oluşturulama-

ması kentsel korumanın tüm sorumluluğunu yasalara, yönetmeliklere bırakılmış olması kentsel ve çevresel korumanın başarısız olmasının temel nedenleridir.

Kentsel ve çevresel korumanın kültürel boyutu olan bu ünite de “koruma-kültür” ilişkisi üzerinde durulmaktadır.

KORUMA-KÜLTÜR BAĞLAMINDA KAVRAMSAL YAKLAŞIM

Kültür; bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, örf ve adetlerle insanın, toplumun bir üyesi yaşadığı, öğrendiği yeteneklerini sergilediği bir bütündür. Tüm kültürler başlıca iki kaynaktan beslenmektedirler. Bunlar; ‘öz’ ve ‘yabancı’ ya da ‘iç’ ve ‘dış’ kaynaklardır. Özkaynak, yabancı kaynağa oranla daha sınırlı ve yoksundur. Yabancı kaynak öz kültürün dışında kalan bütün kültürleri içermektedir. Bu nedenle ‘başka’ya ya da ‘yabancı’ya olan açılım kültürel gücün itici gücüdür. Kültürler gelişmek için etkileşim içinde olmak ve yeni içerikler bulmak zorundadırlar. Sürekli değişim içinde olan ya da karşılıklı etkileşim içinde olan kültürler aynı zamanda içinde yer aldıkları ekonomi, politika ve diğer kurumları biçimlendirirken bu kurumlar da kültürü biçimlendirmektedir. Kültür bir anlamda bir kuvvet kaynağı olduğu için tüm ekonomik ve politik savaşların kültürel düzeyde yapılması ya da başka bir deyişle tüm kültürel çatışmaların mutlaka politik, ekonomik, toplumsal ve bunların yansıdığı pek çok boyutunun da olması bu nedenledir.

Kültür insan ve toplumbilimcilerin ortak ilgi alanı olup, bilim alanlarını birbirlerinden ayıran nitelikler ise sadece kültürel farklardır. Küreselleşme politikalarıyla kültürel farklar ortadan kaldırılmaya çalışılsa da, kültürler tamamen ortadan kalkmamış sadece giderek birbirine benzeyerek birbirlerine yaklaşmışlardır.

Kentsel kültür olarak tanımlanan kavramın birbiriyle ilişkili iki içeriği bulunmaktadır. İlki kentte yaşayanların niteliklerini açıklayan “kentli olma”, “kentlilik” diğeri ise kenti oluşturan, kentin imajını belirleyen “kent kültürü” dür. Bu ünite kapsamında tartışılan “kent kültürü” kavramı, kentin var olan değerler toplamının oluşturduğu kentsel kültürdür.

Kent kültürünü oluşturan değerler sadece fizik mekân yapısı, kent dokusu yani strüktür olmayıp, o kentte, mekânsal olan ya da olmayan (ses, koku,vb) tüm imajların, zihinlerdeki kalıcı nitelikleridir. Kentsel mekân bir anlamda kalıcı olması istenilen bu niteliklerden oluşmakta ve bu kalıcı niteliklerin zamana direnmesi ile gerçekleşmektedir. Burada zamana karşı direnmek teknolojik gelişmelere, küresel değişimlere karşı gelmek, güncel dinamikleri göz ardı etmek anlamına gelmemektedir. Zamana karşı direnmek tarihsel süreç içinde kente ait yukarıda belirtilen zihinlerde kent hakkında yer eden kültürel değerlerin kentsel gelişmeler, küresel etkiler karşısında yok olmamasıdır.

Bu bağlamda kentsel kalıcılık ile kentsel kültür ve dolayısıyla kentsel kimlik oluşmaktadır ve bu nedenle kentsel kültür ile kimlik, kentsel kimlik kavramları birlikte ele alınmalıdır.

KİMLİK-KENTSEL KİMLİK

Kentsel kimlik toplumun tüm doğal ve yapay çevre içinde biriktirdiği “bellektir”. Dünya üzerinde önde gelen medeniyetlerin zaman içinde biriktirdikleri bu değerlerin kültürel çeşitliliğin oluşumunda temel bir etken olduğu bilinmektedir. Günümüzde “ortak miras”, “kültürel miras” olarak tanımlanan değerler gerçekte tarihsel süreç içinde biriktirilen bu ortak bellek olup, tüm çabalar bu ortak belleği yitirmemek, bunu gelecek kuşaklara aktarmak içindir.

Ortak bellek özünde akılda kalan imgeler olup kente kimliğini veren bu imgeler, izlerdir. Kentleri canlı tutan unsurlardan biri bu izlerin niceliksel olarak fazla olması diğeri ise ekonomik, toplumsal, örgütsel yapıların yarattığı dinamizmdir.

Kültür ile kentsel kimlik arasında bir ilişki bulunmaktadır. Kentsel kültürün çeşitlilik sunması kentlerin bölge ya da alt bölgeleri içinde üstlendikleri rolleri belirlemektedir. Kentsel kimlik olgusu 1980’li yıllardan itibaren ortaya çıkan ve giderek hızlanan küreselleşmeyle daha fazla tartışılan bir konu hâline gelmiştir. Küreselleşme bir yandan söz konusu kentsel kimliklerin birbirine benzemesine, kentlerin birbirlerinden etkilenmesi sonucu aynışmalarına neden olurken, kentlerin birbirlerine göre farklılıklarının göstergesi olan bu ayrışmalar sonucu kentsel kimliği öne çıkarmanın gerekliliği de önem kazanmıştır.

Kentsel kimliğin farklılaşması kentlerin bölgeleri içindeki rollerini netleştirirken birbirleri ile ekonomik, mekansal yapı değerleri ile de yarışmalarını sağlamaktadır. Bu yarışma bir yandan bölge bütününde gelişme odaklarını belirlerken bir yandan da kentsel kademelenmeyi oluşturmaktadır. Ancak küreselleşme ulusal ve uluslararası sermaye yatırımlarını kendi yerleşmelerine çekmek, ekonomik olarak kısa erimde en fazla gelişmeyi sağlamak adına özgün değerlere, kültürel birikimlere sahip olan kentlerin birbirlerini taklit etmelerine neden olmaktadır. Bu birbirlerine benzeme gayreti kentlerin kimliklerini yitirmelerine, yerel dinamiklerini gözdürdük etmelerine ve bir müddet sonra birbirlerine benzemenin sonucu bölgesel düzeyde ekonomik fayda sağlamamalarına neden olmaktadır.

Kentsel ve çevresel korumanın kültürel boyutu konusunda “kültür” kavramı hem tarihsel süreç içinde kentin oluşumunu sağlayan kültürel yapı hem de bu kültürel yapıyı korumak adına oluşturulması gereken kültür politikaları kapsamında iki yönlü bir bakış açısı ile dikkate almak ve irdelemek gerekmektedir.

Kent kimliği, biriktirilen bellek ve kentsel koruma ilişkisini yani korumanın kültürel boyutunu bilinen örneklerin dışında bir kent olan Karabük kenti üzerinden açıklamak konunun farklı boyutlarını dikkate almak için önemli olacaktır.

Bilindiği gibi Karabük bir sanayi kentidir. Demir çelik sanayinin Karabük’le kurulması Cumhuriyet Dönemi politikası olup bu sanayinin yer seçimi kriterlerini destekleyen Zonguldak Limanı ve maden ocakları ile başka bir maden alanı olan Sivas ile demiryolu bağlantısı Karabük’ün sanayi kenti olarak gelişmesini sağlamıştır.

Bu potansiyelleri destekleyen planlama kararları ile kent sanayi kenti olarak gelişim göstermiştir. Sanayileşme süreci gerek örgütsel (sendikalar, dernekler, vb.) gerek toplumsal (işveren, işçi sınıfı, vb.) yapıların mekânsal yansımaları ile kentin ülke ve bölge düzeyinde sanayi kenti olarak literatüre geçmesini sağlamıştır.

Kentin tarihsel süreç içindeki gelişimi, potansiyelleri kısaca kentsel kimliği özümsemiğinde gelecek kuşaklara aktarılması gerekenler arasında demir çelik fabrikası ve onun simgesi olan bacalar, ilk işçilerin yaşadıkları lojmanlar gibi özgün kentsel doku örnekleri, fabrikanın ilk ürününün ortaya çıkmasındaki süreci anlatan işlem platformu gibi bu döneme ait teknoloji, bu kente özgü, korunması gerekli kültürel miras olarak kabul edilir.

Kültür endüstrisi, endüstriyel miras ve ona bağlı oluşumları korunması gerekli miras olarak kabul edebilme süreci için kültürel alt yapının oluşturulması gerekmektedir. Kültürel altyapı sadece merkezî yönetimlerin yasal düzenlemeleri, örgütsel kurumları olmayıp toplumun her kesimini kapsayan uzun süreli bir toplumsal eğitim sürecini kapsamaktadır.

Karabük öncelikle korunması gerekli kentsel alanın mutlaka bir kent dokusunun parçası, mutlaka 19.yüzyılın yapısı olması ya da mutlaka estetik değerlere sa-

hip ileri turizm potansiyeli olan hakim anlayışında bir örnek olmaması nedeniyle önemlidir.

Bu bağlamda vurgulanmak istenilen kentsel ve çevresel koruma da gelecek kuşaklara belirli bir dönemin yaşam biçimi, teknolojisi, birikimlerinin aktarılması önem kazanmaktadır. Bu yaklaşımın benimsenmesi, uygulanabilmesi için de bu örnek bağlamında kentte yaşayanlar başta olmak üzere toplumun bütününün sanayileşme sürecini, sanayi kentinin dinamiklerini, sanayi kentinin oluşum ve gelişim süreçlerini Cumhuriyet'in ilk uygulamalarından biri olması sebebiyle gelecek kuşaklara aktarılması gereken bir miras olduğunun öğrenilmesi mekândaki izlerinin tanınması, özümsemişi ve sahiplenilmesi gerekmektedir. Bu da kültürel alt yapıdır ki oluşturulması için ülke, bölge, alt bölge, kent kapsamında sürekliliği olan kültür politikaları ile mümkündür.

Kentsel özgün kimliğin küresel etkilerle yitirilmesine ya da bölgesel gelişme dinamikleri bağlamında, birbirine benzer kentlerin oluşmalarına örnek olarak Kayalık Kapadokya Bölgesi olarak adlandırılan Nevşehir ilinin Avanos, Ürgüp, Göreme ilçe sınırlarından oluşan alt bölgesi gösterilebilir. Coğrafi, jeolojik, doğal, ekonomik yapıları ile il bütünü içinde temelde benzer potansiyellere sahip olan bu yerleşmeler 1990'lı yılların sonuna kadar birbirleri ile yarışarak il ve alt bölge ölçeğinde var olmaya çalışmışlardır. Ancak daha sonra il bütününde her yerleşmenin özgün potansiyellerini öne çıkaran kentsel kimliklerini vurgulayan yaklaşım ile yerel ve küresel ilişkisini (eksiklikleri olmakla birlikte) kurmaya çalışmışlardır.

Bu yaklaşım doğrultusunda Avanos; Kızılırmak kıyısındaki konumu, ırmağa dayalı başta çanak-çömlek atölyeleri olmak üzere ekonomik faaliyetleri, Göreme; peri bacaları, kiliseler, manastırları, açık hava müzeleri, Ürgüp; fizik-mekân dokusu, demografik yapısı, bölgesel kapsamda ulaşılabilirlik düzeyi ile özgün kentsel kimliklerini ortaya çıkaran planlamalar yaparak gelişmeye başlamıştır. Bu yaklaşım eksik olan yönlerine rağmen hem bölgesel gelişmeyi hem de yerleşmelerin yerel kimliklerini öne çıkarmaları açısından önemlidir.

Kapadokya örneği; kentsel kimliği oluşturan kültürel değerlerin ve ünite konusu olan korumanın kültürel boyutunda tarihsel süreç içinde kentlerin ev sahipliği yaptıkları "medeniyetler" konusunu ve "medeniyet" kavramını gündeme getirmektedir.

K İ T A P

Kültür kavramını kavramsal olarak ve örneklerle açıklayan "Avrupa ve Biz" Seçme Eserler 1 isimli Prof. Dr. İlber Ortaylı'nın kitabını inceleyebilirsiniz.

D İ K K A T

Yunus Aran Birlikteliği ve Mimar Sinan Güzel sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü tarafından Mimar Yunus Arcan Anısına Düzenlenen Konferanslar Dizi'sinin 24. Konuşmacısı, "Kentsel ve Çevresel Koruma" başlıklı konuşması ile Prof. Dr. Hande Suher -26 Ekim 2005

SIRA SİZDE

Tarihsel süreç de farklı medeniyetlerin izlerini taşıyan ve günümüzde korunması öncelikli alanları (Sit Alanı) sıralayınız.

MEDENİYET-KÜLTÜR-KİMLİK

Uygurlik tarihi yerleşmeler tarihi olup bu çerçevede tarih boyunca coğrafyanın toplumları nasıl etkilediği ya da insan topluluklarına kazandırdıkları (kimlik, kültür, teknoloji, çeşitlilik) sorgulanmaktadır. "Medeniyet" kavramı ilk kez 18.yüzyılda Fransız düşünürler tarafından "barbarlık" karşıtı bir kavram olarak geliştiril-

miştir. Bu kabul uzun dönemler özellikle Batılılar tarafından ulaşılması gereken bir ideal olarak benimsetilmeye, standart ölçütlerle tanımlanmaya çalışılmıştır.

Medeniyet ve kültür genellikle aynı kavramlar olarak kullanılıp, belirli bir toplumda birbirlerini izleyen kuşakların birinci derecede önem verdikleri değerler, normlar, kuramlar ve düşünce biçimlerini içermektedir. Kültürel yapı kavramı-sosyoloji ve antropolojide olduğu gibi-planlama çalışmalarında da yerleşmelerin kimliklerini, içinde bulundukları bölge ya da alt bölgelerde üstlendikleri rolleri açıklamak için kullanılan bir kavramdır. Bu noktada 'kimlik' kavramının değişken dinamik bir kavram olduğunun, durağan kalamayacağının altını çizmek gerekmektedir. 'Kimlik' kavramı canlılar ya da nesneler için ayırt edici, farklılığı yaratan özellikler olarak tanımlanabilir. Yerleşmelerin farklı yapıları yerleşme kimliği kavramıyla açıklanmaktadır. Bu kimlik uzun bir zaman dilimi içinde, yerleşmenin coğrafi yapısı, kültürel düzeyi, mimarisi, yerleşme dokusu, yerel gelenekleri, yaşam biçimi gibi tüm niteliklerinin karışımıyla biçimlenir. Yerleşme kimliğini oluşturan en önemli faktör ise doğal yapıyı oluşturan öğelerin farklılığı olup bu farklılıklar yerleşmeleri birbirinden ayırır, tanımlar, özgün kılar ve kimliği oluşturur. Beşeri kimliği oluşturan ise birey ve toplumdur. Bireyin kimliği yaşadığı çevre içinde olgunlaşır. Bireyin kendi geçmişiyle ilgili bilinçli, bilinçsiz tüm algıları, bilgileri, birikim ve deneyimleri, düşünceleri, davranışları, gelecek ile ilgili beklentileri ve tahminleri, gereksinim ve istekleri ayrıca içinde yaşadığı topluluğun âdet, gelenek, inanç ve beklentileri kimliğini biçimlendirir. Bu nedenle 'kimlik' belirli bir zaman içindeki kültürel yapının sahip olduğu nitelik olarak anlaşılmalıdır. Medeniyetler açısından 'kimlik' kavramının ayırıcı aynı zamanda en nesnel ölçütleri 'dil' ve özellikle 'inanç' unsurlarıdır. Bu nedenle insanlık tarihindeki temel medeniyetler büyük ölçüde dünyanın büyük dinleri ile tanımlanmış olup (tek tanrılı dinler öncesi içinde aynı genellemeyi yapmak mümkündür) özellikle Hristiyanlık ve İslamiyet gibi büyük dinler tarihsel süreç içinde çok çeşitli ırklardan halkları bir araya getirmişlerdir.

Medeniyet geniş bir kavram olup milliyetler, dinsel gruplar, etnik gruplar gibi farklılıkları kapsamaktadır. Medeniyet hem dil, din, tarih, gelenekler ve kurumlar gibi ortak nesnel öğelerle hem de halkın öznel olarak kendisini tanımlamasıyla belirlenmektedir.

Medeniyet - kültür, kimlik kentsel kimlik kavramlarının kentsel koruma ile olan ilişkisini yine Kayalık Kapadokya ile açıklamak mümkündür.

Bilindiği üzere tarih boyunca en önemli medeniyetler su kenarında kurulmuş ve ona bağlı yerleşmişlerdir. Bu bağlamda bir su kenarı yerleşme bölgesi olan Kapadokya Bölgesi'nin verimli toprakları üzerinde, Kızılırmak'ın bölgeye kazandırdığı ekonomik işlevler (Kızılırmak kıyısının kullanıldığı çanak-çömlek atölyeleri, halı, kilim dokumasında kullanılan kök boyaların elde edilmesi, tarım topraklarının sulanması, vb.), bölgenin önemli bir su havzası içinde yer alması gibi nedenlerle sadece önemli yerleşmeler kurulmamış, bölge aynı zamanda İpek ve Kral Yolu gibi önemli ticaret yollarının da güzergahı olmuştur. Bu nitelikler bölgede kurulan yerleşmelerin kendi dönemleri ve kendi hâkimiyet kurdukları sınırlar içinde üretim, yönetim, eğitim, ticaret, krallık, piskoposluk, metropolitlik merkezleri, hükümdarlık şehri gibi roller üstlenmelerine neden olmuş ve bu kimlikler günümüze kadar kısmen de olsa izlerini devam ettirmişlerdir. Bölgedeki etkileyici izler, sadece burada yaşamış medeniyetlerden olmayıp bölgenin jeomorfolojik yapısından da kaynaklanmaktadır.

İlk Çağ medeniyetlerinden sonra Kızılırmak Havzası içinde yaşamış olan ve günümüze en fazla iz bırakan medeniyetlerden biri Hititlerdir. Hititlere ait izleri Kapadokya Bölgesi'nde özellikle su kenarındaki yüksek kayalara rölyef olarak işlenmiş anıtlarda, doğu ile ticari ilişkileri sağlayan kervan yolları üzerindeki geçitlerde, Geç Hitit Dönemi'ne (1200-1700) ait bulguları ise Nevşehir ilinin özellikle Gülşehir, Acıgöl, Hacıbektaş yerleşmelerinde Hitit Hiyeroglifi ile yazılmış kaya anıtlarda, mühürlerde, madeni kaplar, çanak-çömlek üzerinde görmek mümkündür.

Bu tarihe kadar bölgede yaşayan kültürlerin izlerine halen bu bölgedeki müzelerde, ören yerleri, açık hava müzeleri ve höyüklerde rastlamak mümkündür. Göreme ve Güvercinlik Vadisi 1950 yılında açık hava müzesi, 1985 yılında ise UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası Listesi kapsamına alınmıştır.

Resim 3.1

Avanos kentsel doku

Resim 3.2

Avanos kentsel doku

Kayalık Kapadokya Bölgesi tarihî, kültürel ve özgün doğal yapısı nedeniyle korunması gerekli kentsel değerlerin üst üste olduğu bir alt bölgedir. Üst üste gelen kültürler birbirlerini yok etmeden ya da birbiri içinde yok olmadan devamlılıklarını sağlayabilmişlerdir.

Tüm bu kültürel zenginlik, çeşitlilik sonucu bugün Kayalık Kapadokya sınırları içinde 112 arkeolojik, 11 kentsel, 19 doğal sit alanı, bu alanların yanı sıra sınırları üst üste çakışan 3 doğal ve tarihî, 6 arkeolojik ve doğal, 1 tarihî, kentsel ve arkeolojik, 1 kentsel ve doğal, 1 tarihî, kentsel ve doğal sit alanı olmak üzere toplam 155 adet sit alanı bulunmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005). Görülmektedir ki kültürel çeşitlilik, kentsel kimliği belirlemekte ve bu değerler yerleşmelere özellikle turizm olmak üzere farklı gelişme dinamikleri sağlamaktadır.

Kapadokya Bölgesi tarihin önemli çağlarının her birine ait izleri üzerinde taşırken üst üste gelen kültürler ya da yeni gelenle eski kültürün karşılaştığı dönemlerde kültürler birbirini yok etmeden ya da birbiri içinde yok olmadan devamlılıklarını sağlayabilmiştir.

Kayalık Kapadokya tarihsel süreç içinde çok farklı medeniyetlerin, kavimlerin, kültürlerin karşılaştığı, savaştığı, zaman zaman birlikte yaşadığı, hem fizik-mekân hem sosyal yapı anlamında üst üste gelmiş katmanlardan oluşan özgün bir dokuya sahiptir. Bölgedeki toplumsal yapı Osmanlı İmparatorluğu döneminde Müslüman Türkler, Aleviler, Müslüman Kürtler, Kürt Aleviler, Hristiyan Ortodoks ve Katoliklerden oluşmaktaydı. Geçmişteki bu çeşitlilik karşılıklı etkileşim kültürel yaşamı zenginleştirmiştir ve kültürel zenginlik günümüz Kayalık Kapadokya'sın da halen hissedilmektedir.

Bu bakış açısı ile ülkemiz dikkate alındığında Anadolu Coğrafyası kültürel çeşitlilik ve bunların yansıması olan farklı kimlikler ile pek çoğu tarihsel değerlere sahip kentlerden oluşmaktadır ve farklı coğrafi bölgelerden kentlerle örnek alanlar çeşitlendirilebilir.

KÜLTÜREL ÇEŞİTLİLİK

Kültürlerin kesişme noktaları bütün bilimsel çalışmaların odağı olmuştur ve bu kesişme noktaları da genellikle kentlerdir. Eflatun “insanın en büyük erdemi şehir kurmak erdemidir” demiştir. Çünkü kentlerin kendisi bir kültür ürünüdür ya da kültürlerin bileşenidir.

Avrupa’nın pek çok ülkesinde özellikle Akdeniz kentleri kimlik, kültür, çatışmalar, savaşlar, barışlar etkileşimi içinde bu kültürel kesişmelerin laboratuvarı olarak kabul edilmektedir. Bölgenin coğrafi konumu barındırdığı dinî, etnik çeşitlilik, Hristiyan, Müslüman kültürlerinin kesişiminin en önemli etmenidir.

Resim 3.3

Farklı dönemlere ait yapıların yan yana gelmesine örnek- Newcastle Upon Tyne, UK

Bu coğrafya üzerinde karşılaşılan farklı din, dil, ırk, vb. niteliklerdeki toplumlar bölgenin kültürel çeşitliliğini sağlarken aynı zamanda kentleri, kentsel mekânları da farklı üslup da yapılaşmalarla zenginleştirmişlerdir.

Resim 3.4

üst üste yaşamış kültürlerle bir örnek, Edinburgh, UK

Resim 3.5

*Kültürel çeşitliliğin
kentsel mekâna
yansıması,
Granada, İspanya*

Resim 3.6

*Kültürel çeşitliliğin
kentsel mekâna
yansıması,
Granada, İspanya*

Resim 3.7

*Kültürel çeşitlilik,
Sevilla-İspanya*

Resim 3.8

*Kültürel çeşitlilik,
Sevilla-İspanya*

Resim 3.9

Farklı dönemlere ait izlerin kentsel mekâna etkileri, Sevilla, İspanya

Dolayısıyla Akdeniz coğrafyası üzerinde yer alan Osmanlı İmparatorluğu ve özellikle İstanbul aynı coğrafi mekânı paylaşan ama asla birbiriyle karışmayan yan yana ama ayrı yaşayan bir halklar karışımı olarak kültürel çeşitliliğe sahip bir toplumdur. İstanbul'un Tarihî Yarımada ve onun karşı kıyısındaki Beyoğlu'ndaki farklı yaşam biçimleri dikkate alındığında 19. yüzyıla kadar iki yaka arasında bağlantıyı sağlayacak köprü yapılmaması bile bu bakış açısını doğrulamaktadır. Bu ayrışma mahalle boyutunda da kendini göstermekte ve kent dinî, etnik temelli mahallelerle biçimlenmektedir.

Osmanlı kentlerinin tamamında ve yine İstanbul Tarihi Yarımada'da izlenebilen kentsel dokuda, mekânsal ve kültürel eklemlenmelerin kent merkezinden dışarıya doğru uzanan yollar üzerinde olduğu bilinmektedir. Daha somut olarak Osmanlı Devleti kentlerinde yapılaşma, ilk oluşum hamam, medrese, cami inşası ve sonra bunların etrafındaki konut alanlarının gelişmesi şeklindedir. Bu yeninin eskiyi yok etmeden merkezden dışa doğru uzanan yollar üzerinde farklı kültürlerin yer alması hem çok merkezli bir kentsel dokunun oluşmasına hem de eski ve yeninin bir arada yan yana konumlanmasına, yaşamasına olanak vermiştir.

Tüm Akdeniz kentleri ve İstanbul kent dokusu aynı anlayışla gelişmiş olup günümüzde ortak miras olarak kabul edilen pek çok farklı kentsel mekânda bu planlama anlayışının benimsendiği görülmektedir.

K İ T A P

Osmanlı İstanbul' un da yan yana farklı mekânlarda yaşayan Müslüman Türkler ile Venediklilerin birlikteliklerini açıklayan "İstanbul'daki Venedikliler" isimli Eric R.Dursteler'in kitabını inceleyebilirsiniz.

TÜRKİYE'DE KENTSEL KORUMANIN KÜLTÜREL BOYUTU

Kent farklı zaman dilimlerinde gelişen bu zaman dilimlerinde değişen ihtiyaçlara, amaçlara göre biçimlenen ve bu süreç de oluşan kültürel birikimi zaman içinde birbirlerine aktararak şekillenen davranışlar bütünüdür.

SIRA SİZDE

Farklı boyutları ile "kent" tanımlarını inceleyiniz.

Kültürel çeşitliliğe sahip ve özgün yerel kimliğini günümüze kadar koruyabilmiş kentler bugün yerel ve merkezi yönetimler tarafından fark edilerek korunması gerekli öncelikli alanlar olarak belirlenmiştir.

Dünyada kent kimliğini oluşturan korunması gerekli olan doku ve yapıları korumanın önemi ile kent planlamanın gelişiminin, amaçlarının tartışılması aynı döneme rastlamaktadır. Kentsel korumanın kent planlama ile ilişkisinin önemini vurgulamak adına bu önemli bir tespittir.

Özellikle Avrupa'da II. Dünya Savaşı sonrasında yakılıp yıkılan kentlerin yeniden düzenlenmesi, yeniden inşa edilmesi sırasında koruma (anıtsal yapı ölçeğinde ağırlık kazansa da) kentsel ölçekte ele alınmıştır.

Ülkemizde ise Osmanlı Devleti zamanında tek yapı ölçeğinde koruma adına birkaç önemli girişimde bulunulsa da Cumhuriyet Dönemi'nde doğal ve kültürel varlıkları korumak için yasal düzenlemeler yapılsa da yapılan yasal düzenlemelerin hayata geçirilmesi, uygulamaların yapılması her zaman sorunlu olmuştur. Kültür Varlıklarının korunması konusunda uluslararası anlaşmaların en önemlilerinden olan UNESCO sözleşmesinin 1982 yılında, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi'nin 1989 yılında imzalanmış olması bu konudaki geç kalınmışlığı açıklayabilir.

Kentsel korumanın diğer ünitelerde ayrıntılı olarak açıklanan yasal, yönetsel boyutlarına değinmeden ancak yasaların ele alınıp biçimlerini örnekleyerek ve kamuoyunun yaklaşımlarını bir yana bırakarak, korumanın kültürel boyutunun kenti yönetenler tarafından nasıl ele alındığı ortaya konulduğunda Türkiye'de koruma konusunun bulunduğu düzey hakkında fikir sahibi olunabilir.

1986 yılında Türkiye'de kentsel sit alanı olarak belirlenen 105 kentsel sit alanının 26'sının koruma amaçlı imar planının onaylanmış olması ve bu sayının 1990 yılında 36'ya çıkmış olması kentsel koruma konusundaki durumu gözler önüne sermektedir.

Buna ilaveten, özellikle tarihî kent merkezlerini ve bu alanlardaki kültürel çeşitliliği, tarihî mirası, tarihsel izleri korumak, bu mekanları kente kazandırmak adına yenileme alanları yasası yürürlüğe girmiştir.

Kentsel sit alanları içinde yer alan kültür varlıklarını korumak, yenilemek ve çevresindeki doku ile birlikte ele alarak yeniden planlamak adına hazırlanan 5366 sayılı yenileme alanları yasası ile tescilli yapılara ileri düzeyde müdahale etme zemini oluşturularak yenileme kavramı yıkıp yeniden yapmak, eskiyi kaldırmak olarak benimsenerek, tarihî ve kültürel değerlerin yıkılmadan korunması yaklaşımı göz ardı edilmektedir.

Bu iki örnek kentsel koruma kültürünün farklı boyutlarını anlamak açısından önemlidir.

Koruma yasaları ile eş güdümlü olarak hazırlanması ve her düzeyde paralellik sağlanması gereken ulusal, bölgesel kalkınma stratejilerinin olmaması, kentsel ve çevresel korumanın kültürel boyutunun tanımsız, içeriksiz olmasına neden olmaktadır. Kentsel ve çevresel korumayı başarmak ancak kapsamlı kültürel politikalar oluşturmak ve bu politikanın uygulanabilirliğini sağlamakla mümkündür. Bu politikaların oluşturulması için gerekli olan maddi, teknik, bilimsel alt yapıların oluşturulması kolay bir süreç olmayıp, oldukça yoğun ve uzun bir süreçtir. Çünkü kentsel ve çevresel korumanın karşısında "koruma"yı güçleştiren hatta engelleyen hızlı nüfus artışı, göç hareketleri, ulusal ve uluslararası sermaye yatırımları gibi karşıt faktörler bulunmaktadır.

Kentlerin kimliğini oluşturan, akıllarda kente ait izlerin kalması ile kentlerin sahip oldukları dinamikler, değişim süreçleri yani küresel etkileşimin dengede olması konusu/sorunu hem kentlerin hem kent planlamanın temel problemi ve tartışma konusu olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Kentsel kimliği oluşturan kültürel değerleri kaybetmeden, sürdürülebilirliklerini sağlamak ve küresel etkileşimin böylesi kentlerin tanınırlığını, ekonomik kalkınmalarını ülke bölge, ölçeğinde güçlendirmek bütüncül planlama ile mümkündür. Bu kapsamda;

- ulusal kültür politikaları içinde kültürel mirasın yeri,
- çevre politikaları içinde kültürel mirasın yeri,
- korumanın kültürel boyutunun kentsel yaşam içinde yer alması,
- kentsel korumaya halkın katılımının sağlanması,
- eğitim süreci içinde aidiyet kavramlarının ve yaşanılan mekanlara karşı duyarlılıklarının oluşmasını sağlayan programların yer alması,
- Kültürel bilincin oluşturulmasında devlet ve özel sektörün iş birliğinin sağlanması,
- Koruma bilincinin gelişmesi ile toplumun, ülkenin kentlerin kazanımlarının belirlenmesi,

bu kazanımların kamuoyu ile sürekli olarak paylaşılması gibi politikalar ile kentsel ve çevresel korumayı gerçekleştirmek mümkündür.

Özet

Kentsel ve çevresel korumanın kültürel boyutu konusu; kent, kentleşme, kent kültürü, koruma, sit alanları, ortak miras, alan yönetimi gibi oldukça farklı yönleri ile tartışılması gereken bir konudur.

Korunması gerekli alanları korumak adına çeşitli uluslar arası sözleşmeler, kurum ve kuruluşlar, ulusal koruma politikaları, yasal, yönetsel, örgütsel düzenlemeler, sivil toplum kuruluşları, meslek odaları, üniversiteler bu konunun doğal aktörleri ve araçlarıdır.

Ancak korumanın kültürel boyutu sözleşmelerdeki, yasa maddelerindeki yaptırımlar kadar somut olmadığından konu tüm çalışmalarda yüzeysel kalmaktadır. Çünkü “kültür” bir birikimi ifade eder “kültür” kelimesinin kavramsal içeriğinde içinde ortak hafıza, çeşitlilikler, süreçler, normlar, üsluplar, değerler yer almaktadır.

Bu nedenle koruma anlayışı, politikaları içinde kültür kavramını benimsetmek kültür ile kimlik, kent kimliği, kimliğin korunması gerekliliğini belletmek siyasi yerel ve merkezi yönetimlerin iktidarda kaldıkları belirli süreçler içinde başaracağı bir eylem olmadığından planlı ya da plan dışı iyi niyetli münferit uygulamalarla kentsel koruma amacına ulaşamamaktadır.

Kültür politikalarının her konuda olduğundan daha fazla sürdürülebilirliğe ihtiyacı vardır. Örneğin, değişen her siyasi iktidarın farklılaşan eğitim politikalarıyla, sürekli değişen müfredat ile orta ve uzun erimde istenilen ileri düzeye gelinmesi mümkün olmadığı gibi birbiriyle etkileşimi olmayan ekonomik, mekansal kültürel gelişme politikalarının da sıklıkla değişmesi koruma süreçlerini olumsuz etkilemektedir.

Bu ünite kapsamında korumanın kültürel boyutu aşağıdaki başlıklarda ele alınmaktadır.

Birinci başlıkta; geniş bir bakış ile kültür kavramı üzerinde durulmaktadır..

İkinci başlıkta; Kültür kavramının medeniyet ve kimlik bağlamında kent kimliği üzerinde durularak korumanın kültürel açıdan temel bileşenleri ifade edilmiştir.

Üçüncü başlıkta; kültürel çeşitlilik, bu çeşitliliğin mekansal yansımaları ve ile koruma ilişkileri açıklanmıştır. Son olarak da korumanın kültürel boyutunun planlama ile mümkün olduğu belirtilerek kültürel politikaların oluşturulması konusunda önerilerde bulunulmuştur.

Sonuç olarak bu ünite kentsel korumanın gerçekleştirilmesi için öncelikle kültürel gelişmenin, kültürel bilincin, kültürel politikaların oluşmasının gerekliliği konusunda bilgi birikiminin elde edilmesi hedeflenmiştir.

Kendimizi Sınyalım

1. Aşağıdakilerden hangisi kentsel korumanın bileşenlerinden biri **değildir**?

- a. Ekonomik gelişmeler
- b. Yasal düzenlemeler
- c. Sivil toplum kuruluşlarının varlığı
- d. Örgütsel düzenlemeler
- e. Nüfus hareketleri

2. Bir kentin kültürel mirasa sahip olması için aşağıdakilerden hangisinin mutlaka olması gerekmektedir?

- a. Özgün doku
- b. Tescilli yapı grubu
- c. 19.yüzyıl öncesi doku ya da yapı olması
- d. Dönemsel özellikler
- e. Tescilli tek yapı

3. Aşağıdakilerden hangisi 'kültür'ün bileşenlerinden biri **değildir**?

- a. Bilgi,
- b. İnanç
- c. Sanat
- d. Hukuk
- e. Yüksek öğrenim

4. Yerleşmelerin kimliğini oluşturan en önemli faktörlerden olan doğal yapının öğeleri aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Kentin coğrafi konumu
- b. Kentsel sit alanı olması,
- c. Ulaşım alt yapısı
- d. Anıtsal yapıların yoğunluğu
- e. Yapı yoğunluğu

5. Medeniyet aşağıdakilerden hangisini kapsamaktadır?

- a. Milliyet
- b. Dil,
- c. Din,
- d. Tarih
- e. Bireyin fiziki yapısı

6. Medeniyetler açısından kimlik kavramının ayırıcı aynı zamanda en nesnel ölçütü aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Dil
- b. Giyim biçimi
- c. Eğlence anlayışı
- d. Irk
- e. Lehçe

7. Kentsel ve çevresel korumanın katkıları aşağıdakilerden hangisi **değildir**?

- a. Ekonomik gelişme
- b. Kültürel çeşitlilik
- c. Barış ortamının sağlanması
- d. Toplumsal gelişme
- e. Sürdürülebilirlik

8. Kentsel Korumayı yasal düzenlemeler dışında halka benimsetmek ve halkı bilinçlendirmek için aşağıdakilerden hangisi merkezi yönetim tarafından öncelikle yapılmalıdır?

- a. Korunması gereken alanların tanıtımının yapılması,
- b. Kent koruma komisyonlarının kurulması
- c. Koruma bilinci eğitim süreci içinde yer almalı
- d. Yazılı ve sözlü medya etkinlikler düzenlemeli
- e. Koruma yasalarına uymayanlar ağır biçimde cezalandırılmalı

9. Kentsel koruma uygulama araçlarından en önemlisi aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Yeni yasal düzenlemeler
- b. Yeni örgütsel düzenlemeler
- c. Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin artması
- d. Bütüncül plan kararları
- e. Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yetkilerinin artması

10. Aşağıdakilerden hangisi korunması gereken alanların medeniyetler ile ilişkili olduğunun göstergesi **değildir**?

- a. Genellikle sit alanlarıdır
- b. Özgün konut dokusuna sahiptirler
- c. Çokkültürlülüğü işaret eden anıtsal yapılara sahiptirler
- d. Önemli ulaşım aksları üzerinde yer alırlar
- e. Yönetmeliklerden her zaman metropoliten kent olmuşlardır

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise “Kültür” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise “Kültür” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. e Yanıtınız yanlış ise “Medeniyet-Kültür-Kimlik İlişkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. a Yanıtınız yanlış ise “Medeniyet-Kültür-Kimlik İlişkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. e Yanıtınız yanlış ise “Medeniyet-Kültür-Kimlik İlişkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a Yanıtınız yanlış ise “Medeniyet-Kültür-Kimlik İlişkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. c Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kentsel Korumanın Kültürel Boyutu ve Öneriler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kentsel Korumanın Kültürel Boyutu ve Öneriler” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. d Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Kentsel Korumanın Kültürel Boyutu” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e Yanıtınız yanlış ise “Medeniyet-Kültür-Kimlik İlişkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Yaralanılan Kaynaklar

- Suher, H., (1995) Kent Kimliğinde Etkili Yasa Uygulamaları, Mimari ve Kentsel Çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, pp:3-12, ITU, İstanbul.
- Suher, H.(1995), “**Kent Kimliğinde Etkili Yasa Uygulamaları**” Mimari ve Kentsel çevrede Kalite Arayışları Sempozyumu, ss:3-12, ITU, İstanbul.
- Ulu, A., Karakoc, I.(2004), “**Kentsel Mekanların Kent Kimliğine Etkisi**”, Planlama dergisi,TMMOB Şehir Plancıları Odası, s:3, Ankara.
- Woodward, K.(1997); “**Culture, Media and identities: Identity and Difference**”, Sage Publications, London.
- Önem, B., Kilincaslan, I.(2005); “**Haliç Bölgesi’nde Çevre Algılama ve Kentsel Kimlik**”, ITUdergisi/a, mimarlık, planlama ve tasarım, cilt 4, s:1, ss:115-125, İstanbul.
- Appiah, A.K., Gates, J.(1995), “**Identities**”, University of Chicago Press, Chicago and London.
- Bakır, A., Ulgen, P. (2009); “**Avrupa’da Kent ve Kentsel Yaşam Hakkında Bir Değerlendirme**”, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler, 7/2, ss:127-142.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

- A) İstanbul Tarihî Yarımada Kentsel sit alanı
- B) İstanbul Beyoğlu kentsel sit alanı
- C) Amasya Hatuniye kentsel sit alanı
- D) Nevşehir Avanos kentsel sit alanı
- E) Çanakkale Assos kentsel arkeolojik sit alanı
- F) Mersin Silifke kentsel arkeolojik sit alanı

Sıra Sizde 2

Kent; uzmanlaşma ve iş bölümünün olduğu, tarım dışı ekonomik faaliyetlerin hakim olduğu sosyal yapı açısından heterojen yapısı olan ve hinterlandı (etki alanı) olan, etki alanı (hinterland) için çekim odağı olan yerdir.

Kent; nüfusu 100 000’den büyük yerleşmeler,

Kent; idari yapısına göre il olan yerleşmeler

Kent; Bilim, sanat, kültür faaliyetlerinin yoğun olduğu,

soysa yapısının çeşitlilik sunduğu yerleşmeler,

Kent; kadının iş gücüne katılma oranının yüksek olduğu, ekonomik faaliyetler açısından ulusal ekonomiye katkı sağlayan yerleşmeler olarak tanımlanabilir.

4

Amaçlarımız

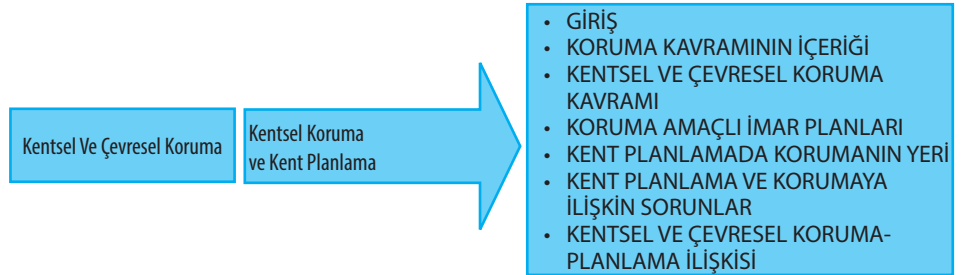
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Koruma amaçlı imar planını tanımlayabilecek,
- Koruma amaçlı imar planı ilkeleri ve sürecini açıklayabilecek,
- Kentsel ve çevresel korumanın önemini açıklayabilecek,
- Kentsel ve çevresel korumanın planlama sistemi içindeki yerini sorgulayabilecek, bilgi ve becerilere sahip olabileceksiniz.

Anahtar Kavramlar

- Kentsel Koruma
- Çevresel Koruma
- Koruma Amaçlı İmar Planı
- Koruma Amaçlı Planlama Süreci
- Kentsel Planlama Sürecinde Korumanın Yeri
- Kentsel Koruma-Planlama İlişkisi
- Etkilenme Alanı
- Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları
- Sit Alanı

İçindekiler

Kentsel Koruma ve Kent Planlama

GİRİŞ

Bir toplumun gelişmişliğini kentsel ya da kırsal çevresinin iyi niteliklerinin yok olmasına/yok edilmesine karşı gösterdiği tepki ile de derecelendirmek olanaklıdır. Tarihin bir parçasının kalıntısı olan kültürel varlıkların korunması bulunduğu toplumun, aynı zamanda toplumlararası değerler de olan tarih ve estetik ölçütlerinin korunması demektir ve dolayısıyla tüm dünya kültürü için de korunmaları gerekmektedir. Geçmişten geleceğe bir köprü oluşturan tarihî çevreyi korumanın önemi sadece işlevsel bir yararlılık kazandırmak ya da hayranlık uyandıran genel görünümünün korunması değil bütün bunların yanında ortaya koydukları “özgün kimlik”ten dolayı da olmaktadır. Koruma eylemi bir anlamda, toplumu bilinçlendirme ile eşdeğer bir olgudur yani toplumsal bir amaç da içermektedir. Bu amaçın yerine getirilmesi ayrıca toplum bireylerinin birbirlerine bağlayan en önemli öge, sahip oldukları ortak geçmişleridir. Bu geçmişin de en somut simgeleri kültür varlıklarıdır. Ulusal ve etnik çatışmaların arttığı günümüzde kültürel devamlılığın anlamı daha da önem kazanmakta ve uluslar gün geçtikçe tarihî çevrenin korunmasına daha çok önem vermektedirler. Koruma kararlarının sadece tarihsel bölgeye yönelik olmaması, kent imar planları yapım aşamasında kentin özellikleri dikkate alınarak kent bütünü ile etkileşim içinde olması gereğinin kavranılması ayrıca önemlidir. Aksi hâlde kent içinde birbiri içine geçmiş alanlar için birbirinden kopuk, birbiri ile çelişen kararlar alınmakta bu da korumayı güçleştirmektedir.

1950 yılından günümüze kadar hızlı bir kentleşme sürecine giren ülkemizde, kırsal alanlardan kentlere olan göç, yerleşim sorununu beraberinde getirmiş, yerleşme alanları olarak bir yandan yeni alanlar seçilirken bir yandan da merkezi tarihî doku içindeki alanlar cazip hâle gelmiştir. Böylece; zengin tarihsel çevreye sahip olan kentlerimiz, bu değerlerin bir kısmını yitirmiş, bir kısmını ise yitirme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Geçmişin tümünün kaybedilmesi korkusu ise “koruma” fikrinin doğmasına neden olmuştur. Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının en önemli aracı ise planlamadır.

KORUMA KAVRAMININ İÇERİĞİ

Kent kültürünün ve kent kimliğinin önemli bir parçası olan tarihî çevrenin gelecek kuşaklara aktarılması en önemli sorumluluklardan biridir. Bu sorumluluğun en temel sonucu ise kültür ve tabiat varlıklarını korumada, tüm dünya ülkelerinin ortak bir dil ve ölçüte sahip olma zorunluluğudur. Bu amaçla korumacılığa ilişkin

bir yasal sistem ya da sistemlerin gerekliliği kabul görmüş, önceleri bireysel çaba ve girişimlerle sınırlı kalan koruma kavramındaki gelişim; giderek her ülke için ulusal ve uluslararası sorumluluğa ulaşan bir konuma gelmiştir. Dünyada kentsel ölçekli koruma, 19.yüzyılda yayılmaya başlamakla birlikte, ülkemizde koruma olgusunun gelişimi batı kaynaklı olarak 1880’li yıllarda kabul görmüş bir olgudur.

Fiziki planlamanın, koruma kavramının ve aralarındaki ilişkinin gelişiminin hız kazanması tüm dünyada II. Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Özellikle koruma adına bildirgelerin ve uluslararası çalışmaların başladığı bu yıllarda yıkılan ve yok olan kentlerin yeniden yaşama kavuşturulması amacı ile başlatılan çalışmalar sonucunda 1931 yılında Atina Bildirgesi ile tanımlanan çerçevenin yetersiz kaldığı görülmüştür. 1964 yılında yayımlanan Venedik Tüzüğü, Atina Bildirgesi’ni temel alarak daha çok anıtsal nitelikli yapıların yerinde korunması, fonksiyon kazandırılması, özgün malzeme ile onarımı, dönem kalıntılarının saygı görmesi, yapılan onarımın özgün yapıdan ayırt edilebilecek şekilde ve dengeli bir biçimde yapılması ve onarımda varsayımlara dayanan müdahalelerin bulunmaması gerektiği vurgulanmıştır. Venedik Tüzüğü restorasyon uygulamalarına getirdiği genel ilkesel çerçeve açısından daha sonraki anlaşma ve sözleşmelere temel olmuştur. Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Mimari Miras Yılı nedeni ile 1975 yılında düzenlenen kongre sonunda yayınlanan Amsterdam Deklarasyonu ile “Bütünleşik Koruma” (Integrated Conservation) kavramı üzerinde durulmuştur. Amsterdam Deklarasyonu, çevre ölçeğinde korumanın genel ilkelerini belirleme açısından önemlidir. Deklarasyonun üzerinde durduğu konular bugün ülkemizde koruma açısından bir türlü aşamadığımız sorunlardır.

Deklarasyonda temel olarak mimari mirasın tek yapı değil doku, kent ve çevresi olarak görülmesi gerektiği, korumanın tek başına bir çalışma olarak değil de büyük ölçekli şehir ve bölge planlamanın bir parçası olarak düşünülmesi ve bu anlamda da planlama araçlarına sahip olan yerel yönetimlerin önemli sorumluluk üstlenmeleri gerektiği, yapıların onarımı ve korunması için gerekli parasal yardım olanakları yaratılması gerekliliği, genç neslin eğitilmesi programlarına ağırlık verilmesi ve kamu yararına dönük faaliyet gösteren uluslararası, ulusal ve yerel bağımsız kuruluşlar desteklenmesi konulara değinilmiştir.

UNESCO’ya üye ülkelerle birlikte ülkemizin de 1983 yılında benimsediği “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunması Sözleşmesi” hükümlerine göre taraf devletler toprakları dâhilindeki kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını taahhüt etmiştir. Ülkemizden de Pamukkale, Kapadokya, Göreme, İstanbul, Boğazköy Nemrut Dağı, Xanthos-Letoon, Patara ve Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası kültürel miras olarak Dünya Kültürel Miras Listesine alınmıştır. Böylesine özel ve dünyada ender bulunan değerlerimiz için günümüze kadar sürdürülen tarihsel ve kültürel çevre koruma politikalarının başarılı olduğunu söylemek olası değildir. Özellikle 1950 sonrası yaşanan kırsal alandan kentlere yaşanan hızlı nüfus artışı ve kentleşme, kırdan kente göç olgusu ile ülkemiz kentleri sürekli ve hızlı bir devinim içine girmiş ve bu doğrultuda yaşanan değişim ve bozulmalar, kentlerin plansız büyümesi, arsa spekülasyonu, özellikle sit alanlarını olumsuz yönde etkilemiştir. 1970’li yıllardan beri uluslararası platformlarda yoğunlaşarak sürdürülen çabalar ülkemizde de yerini almış olsa da 1980 sonrası yazlık konut ve turizm amaçlı kıyı yağması gibi nedenlerle göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini çok değiştirmiş; geleneksel kent dokuları tüm çabalara ve yasal sınırlamalara rağmen yok olmaya başlamıştır.

KENTSEL VE ÇEVRESEL KORUMA KAVRAMI

Koruma; toplumsal, ekonomik, kültürel ve doğal koşullara göre yaratılan değerlerin insanlığa aktarılması amacı ile ortaya çıkan ve günümüzde ulusal boyuttan, uluslararası boyuta taşınan bir olgudur.

“Bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak” (bkz.Meydan Larousse) olarak tanımlanabilen “koruma”, kentsel anlamda Ruşen Keleş tarafından, “kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel ve yapıtasarcılık değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğa güzelliklerinin kentte bugün yaşayanlar gibi gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı eylemler karşısında güvence altına alınması” olarak tanımlanmaktadır. Korunacak değerleri, Prof. Ergun Taneri şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Tarihi ya da eski yapıtların bulunduğu bir dokuyu tümü ile korumak,
- Tarihi ve eski eser niteliğinde yapılar bulunmasa bile bazı yerleşik alanları, yerleşme koşulları ve yapı düzeni gibi nedenlerle korumak,
- Eski bir doku içinde ya da dışında bulunan eski yapıları korumak şeklinde genellenebilmektedir.

Çevre koruması ise yine Ruşen Keleş tarafından “Kentbilim Terimleri Sözlüğü’nde (1998) “doğa değerlerinin, çağbilim ve yapıtasarcılık yapıtlarının ekinsel ve ekonomik değerini artırdığı yerlerin, kamu kuruluşlarının koruyucu ve geliştirici yönelti ve izlencelerine konu yapılması” olarak tanımlanmıştır.

“Kentsel Koruma” toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerini yansıtan fiziki oluşumun, günümüz sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve tarihi sitin gelişen kentle fonksiyonel bütünleşmesini sağlamak, tarihi kenti bir müze kent hâlinde bırakmayıp modern yaşama sokmak ve entegre etmektir.

Tarihsel, mimari, görsel ve etnografik değerler taşıyan çevrelerin korunmasında temel amaç, uzun süreli korunmayı sağlayabilmek için çağdaş yaşamla bütünleştirilmeyi (ekonomik ve işlevsel yönden), güncel ve topluma yararlı işlev kazandırılmayı ve sağlıklılaştırılmayı sağlamak biçiminde tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında “Kentsel Koruma”yı, Nuran Zeren, toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerinin yansıtan fiziksel yapısının günümüzün değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş toplumla çağdaş gelişmelerle bütünleştirilerek yaşamasını sağlamak” olarak tanımlamaktadır.

Cevat Erder ise kentsel korumayı “toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını ve kültürel değerlerini yansıtan fiziksel yapısının günümüzde değişen sosyal ve ekonomik koşulları altında yok olmasına engellemek ve çağdaş toplumla çağdaş gelişmelerle bütünleştirilerek yaşamasını sağlamak” şeklinde tanımlamaktadır.

Koruma eylemi bir anlamda, toplumu bilinçlendirme ile eşdeğer bir olgudur; yani özünde toplumsal bir amaç vardır. Bu amacın yerine getirilmesi ayrıca toplum bireylerinin birbirleri ile olan bağını güçlendirir ki, bireyleri birbirlerine bağlayan en önemli öge de sahip oldukları bu ortak geçmişleridir. Bu geçmişin de en somut simgeleri kültür varlıklarıdır. Bireyi toprağına ve o toprakta var olan değerlere saygılı kılan koruma eylemi, uygar olmanın bir aracı olarak da kabul edilebilir. Bu açıdan uygarlığın simgesi olan insanın insana saygı göstermesi, insanlık tarihi boyunca yaratılmış ürünlere saygı ile başlamakta ve gelecek nesillere en az geçmiştekiler kadar başarılı ürünler vermekle sürmektedir.

Çağdaş yaşam felsefesinin bir parçası olarak “tarihî çevre koruma” olgusuna bakıldığında, geçmişin mimari ve kentsel mirasının bugünün çağdaş yaşamına ne katacağı sorusu fiziksel görüntü, simgesel anlam ve global ekonomi bağlamında değerlendirilerek gerçek boyutlarına ulaşmaktadır. Çevrenin görsel değerleri açısından, yeninin ya da yeniden oluşanın eskiye yeğlenerek estetik bir üstünlüğü savunulamayacağı gibi kentsel çevre açısından da bugün başlayan yeni değil, geçmiş de içeren bir yeni olduğunda gerçek uygarlık göstergisi olacaktır

K İ T A P

Bu konuyla ilgili olarak Doğan Kuban'ın Tarihî Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu Kuram ve Uygulama Kitabını İnceleyebilirsiniz.

Ekonomik, kültürel, simgesel ve estetik nedenlerle bir yapının korunması çok eski devirlere uzanmaktadır. Günümüzde tarihî çevre koruma olgusu, hem ekonomik, hem duygusal olduğu kadar inanç ve toplumun kendilerini ancak geçmişleri ile tanımlarından kaynaklanan bir koruma statüsüne oturtmaları ve buna kültürel bir statü de eklemeleri ile farklı bir boyuta ulaşmıştır. Tarihî çevrenin ve dokunun yaşamlarını sürdürmeleri örgütlenmiş, düzenli ve sürekli bir çabayı gerektirmektedir. Tarihî çevrenin korunması, bir çağdaş bilimsel disiplin olarak bu gereksinim üzerine kurulmuştur.

Osmanlıdan devralınan 1874 tarihli ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi'ne dayanarak, yasal zemin açısından Türkiye'deki koruma olgusunun nerede ise 140 yıllık bir geleneği olduğu söylenebilir. Koruma kavramı Türkiye'ye Avrupa'dan gelmiş Asar-ı Atika Nizamnameleri yolu ile bu konuda birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Başlangıçta amacın taşınmaz eski eseri korumaktan çok arkeolojik kazıların bir düzene kavuşturularak, devletin kontrolüne alınması ve antik eserlerin gizlice yurt dışına kaçırılmasının önlenmesi olduğu görülmektedir. Ancak zaman içinde çıkarılan 4 nizamname ile giderek koruma faaliyeti kapsamının genişlediği ve Türk-İslam Eserlerindeki yetki alanı içerisine alındığını, buna karşılık Cumhuriyet Dönemi'nde önceleri korumaya önem verilmediği, vakıfların elinde bulunan eski eserlerin bakımsız kaldığını ve eski eser kaybının büyük olduğunu görülmektedir.

1950 sonrası yaşanan hızlı kentleşmenin taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması konusunda yeni boyut getirildiği görülmektedir. Taşınmaz eski eserlerin giderek yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunması nedeni ile 1951 yılında çıkarılan 5885 sayılı yasayla Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kurulmuştur. Kurulun kuruluş amacı; yurt içinde korunması gereken eski eserlerin koruma, bakım onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak ve eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak özel araştırmaların üzerinde bilimsel görüş bildirmektir. Çağdaş anlamda ilk koruma kurulu olan Anıtlar Yüksek Kurulu, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak kurulmuştur. Görevine son verilen 1983 yılına kadar, sit alanları tescil yetkisini kullanarak yıllardır sürdürülen eski eser koruma politikasını, taşınmaz kültür varlığı koruma politikası hâline getirerek ülkemizin bu alandaki düzeyinin, çağımızın ölçü ve derinliğine gelmesi için önemli bir adım atmıştır. Bu dönemde, 100'e yakın “kentsel sit” kararı almıştır. Bu süre içinde Antalya, Gaziantep, Safranbolu, Tekirdağ gibi bazı örnekler için ayrıntılı koruma imar planları ve açıklayıcı raporlar hazırlanmıştır.

Kültür varlıkları ve mimari miras konusunda, dünyada gözlenen hızlı gelişme ve değişimlerin, 1970’li yıllarda bizim ülkemizi de etkilemeye başladığı ve korumada çağdaş yaklaşımların benimsendiğini görmekteyiz. Bu dönemin bir başka özelliği, koruma (tescil) kararları ile kullanım haklarına kısıtlama getirirken mülk sahiplerine, parasal destek sağlanması yolu ile araştırmaların başlamış olmasıdır. Bunun ilk uygulaması da 17.7.1972 tarih ve 1610 sayılı yasa ile tarihî eserlere vergi indiriminin sağlanmasıdır (Madde 30). Koruma ölçeğinin tek eserden kent ölçeğine genişlemesi ile 25.4.1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu’nun kabul edilmiştir. Kanun’un, 1. maddesi ise “sit” leri taşınmaz eski eserler arasında saymış, 3.maddesinde bütün taşınır ve taşınmaz eski eserlerin Devletin Malı olduğunu bildirmiştir. Ancak 1710 sayılı yasa sit kavramı ve anıt ağaç korumasını getirmiş ise de diğer maddeleri büyük ölçüde Asar-ı Atika Nizamnamesi anlayışını yansıtmış, taşınmaz kültür varlıklarının da korunmasına olanak vermesine karşın, adı dahi Eski Eserler Yasası olarak kalmıştır. Oysa eski eser kavramı, çok daha geniş bir perspektife sahip taşınmaz kültür varlığı kavramının küçük bir bölümüdür.

Kültürel ve doğal değerlerin korunmasında pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de devletin güvencesinin rolü büyüktür. Dolayısıyla söz konusu varlıkların korunmasına yönelik görevler bugün Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir. Buna göre; Ülkemizde Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunması Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. Koruma Yasası’nda belirtilen koruma ile ilgili faaliyet ve yükümlülüklerin yerine getirilmesi amacı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı olarak Ankara’da Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile sorumluluk bölgeleri ve merkezleri Bakanlıkça tespit edilecek Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının kurulması öngörülmüştür.

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun görevleri; Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek, koruma bölge kurulları arasında gerekli koordinasyonu sağlamak, uygulamada doğan genel sorunları değerlendirek görüş vermek suretiyle, Bakanlığa yardımcı olmak şeklinde tanımlanmıştır. Kültür varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere de Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kuruluna bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulları oluşturulmuştur.

Kurulların görevleri ise Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini, tescilini ve gruplandırılmasını yapmak, özelliklerini kaybetmiş olanlarının tescil kaydını kaldırmak, sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek, koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliklerini inceleyip karar almak, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanlarıyla sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak şeklinde tanımlanmıştır. 17.08.2011 tarihinde çıkartılan 648 sayılı kanun hükmündeki kararname ile Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları olarak günümüzdeki son hâlini alan kurullar yine 14.07.2004 tarihinde çıkarılan 5226 sayılı yasa ile bazı maddelerinde değişiklik yapılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile korumayı denetlemek ve sağlamaktadırlar.

KORUMA AMAÇLI İMAR PLANLARI

Ülkemiz, nitelikleri ve türleri birbirinden farklı çok sayıda tarihsel çevreyi bir arada, çoğu zaman da üst üste barındıran pek az yerden biri olmakla birlikte, hızla eriyip yok olan kentsel kültürel mirasımızın, korunmasında ilk adımın koruma amaçlı imar planları olduğu gerçeğinde birleşmiştir.

Koruma amaçlı imar planları; kısaca “sit içeren yerleşme alanlarında düzenlenen koruma ve geliştirme amaçlı plan” şeklinde tanımlanabilir. Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmeliğin 4. maddesinde koruma amaçlı imar planları; “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağıklaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel savipliik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile planlama kararları, tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planlar” şeklinde tanımlanmıştır. Yine bu yönetmelik maddesi ile;

Revizyon koruma amaçlı imar planı: Mevcut koruma amaçlı imar planının uygulanmasının mümkün olmadığı veya yeni ihtiyaç ve sorunların teknik ve bilimsel gerekçelere dayalı araştırmalar sonucu hazırlanan raporlarla ortaya konulduğu durumlar ile üst ölçekli plan kararlarına uygunluğunun sağlanması amacıyla koruma amaçlı imar planı yapım ilkelerine bağlı olarak, planın tamamının veya plan ana kararlarını etkileyecek büyük bir kısmının yenilenmesi sonucu elde edilen planı,

İlave koruma amaçlı imar planı: Yapılacak etütler sonrasında koruma amaçlı imar planının kapsadığı sit alanı sınırının genişlemesi, sit alanına yakın yeni sit alanları belirlenmesi veya başka zorunlu durumlarda, mevcut plana bitişik ve mevcut planın genel arazi kullanım kararları ile süreklilik, bütünlük ve uyum sağlayacak biçimde koruma amaçlı imar planı yapım ilkelerine ve bu Yönetmelik uyarınca plan hazırlama esaslarına bağlı olarak hazırlanan planı,

Koruma amaçlı imar planı değişikliği: Koruma amaçlı imar planı ana kararlarını, sürekliliğini, bütünlüğünü, teknik altyapı ve sosyal donatı dengesini bozmayacak nitelikte, bilimsel, nesnel ve teknik gerekçelere dayanan, sınırlı büyüklükteki bir alan için arazi kullanım kararını veya plan notunu değiştiren, kamu yararının, arkeolojik, tarihi, kültürel ve doğal değerlerin korunmasının zorunlu kılması hâlinde yapılan plan düzenlemelerini,

Çevre düzenleme projesi: Ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projelerini, ifade eder şekilde tanımlanmıştır.

Koruma Amaçlı İmar Planları Ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi Ve Müelliflerine İlişkin Usul Ve Esaslara Ait Yönetmeliği inceleyerek, planlama müellifini tanımlayınız. Yönetmeliğe <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/23263.html> adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

Koruma amaçlı imar planlarının konusu, sit alanlarıdır. Sit kavramı; 2863 sayılı Kanun'un 3/a-3 maddesinde ise "tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlar" şeklinde tanımlanmıştır (Bkz. Ünite 1). Kentleşmesini sürdüren ülkemizde artan nüfusun gereksinimlerini karşılamak için yeni mekânsal tasarım arayışına yönelik tartışmaların hız kazandığı günümüzde, 3386 ve 5226 Sayılı Kanunlar ile Değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarının korunması, değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara aktarımı süreci koruma amaçlı imar planlamasını zorunlu hâle getirmektedir.

Korumada ilk işlem saptama (tespit) ve belgelemedir (tescil). Tespit işlemi Kültür Bakanlığınca oluşturulan saptama kurulları tarafından yapılmaktadır. Bu işlemde öncelikle gündemdeki varlığın korunup korunmayacağına kararı üretilmekte; korunacaksa hangi müdahale ile işlem göreceğine yani koruma türlerinden hangisine dahil edileceğine karar verilmektedir. Bundan sonraki aşama ise tescil işlemidir. Kültür Bakanlığı tarafından tespiti yapılan varlığın tescil kararı ilgili Koruma Kuruluna havale edilir ve Koruma Kurulu üzerinde incelemeler yaparak tescil kararını verir. Tescil işlemi yapılan alanın kentsel miras açısından özellik arz ettiği kararı verilmiş ise o alan "Sit Alanı" ilan edilmekte ve yine Koruma Kurulu tarafından "Sit Alanı"nın sınırları belirlenmektedir. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun ilgili maddelerine göre Kültür Bakanlığınca oluşturulan saptama kurulları tarafından belirlenen, sınıflandırılan, ilgili koruma kurulu tarafından onaylanan, daha sonra tapuya kaydedilen ve ilgililere duyurulan bir varlık; artık "Korunacak bir değer" niteliği taşımaktadır. Saptanan ve belgelenen kültür varlıkları ilgili Bakanlıklara, Valiliklere, Belediyelere, Müzelere ve Tapuya Kültür Bakanlığı ilgili birimleri aracılığı ile duyurulmaktadır. Saptama (tespit) ve belgeleme (tescil) çalışmalarında tescil işlemi yapılan varlık tek yapı niteliğinde ise Koruma Kurulunun belirlediği ölçütler; çevre düzeni planı, nazım imar planı, uygulama imar planı gibi çeşitli ölçeklerdeki fiziksel planlama çalışmalarında kesin veri olarak alınmaktadır.

Bir alanın koruma kurulunca sit olarak ilanı, bu alandaki imar planı uygulamasını durdurur; yürürlükteki imar planları iptal edilerek yeni bir "Koruma Amaçlı İmar Planı" yapılması öngörülür. Koruma Amaçlı İmar Planı yapılıncaya kadar yapılaşma isteklerinin karşılanması, yeni yapıların denetim altına alınması amacı ile ilgili koruma kurulu tarafından 3 ay içinde "Geçiş Dönemi Yapılaşma Koşulları" belirlenir. Geçiş dönemi yapılaşma koşulları belirleninceye kadar da "Yapı Yasağı" konulmaktadır. Geçiş dönemi yapılaşma koşulları uygulanan yörelerde yeni yapı veya onarım ruhsatı almak için yapılan başvurularda geçiş dönemi yapılaşma koşullarına göre hazırlanan projeler ilgili kurullarda incelenerek onaylanmakta ve belediye denetiminde uygulamaya konulmaktadır. İmar planı uygulamasının durdurulduğu alanlarda bu durdurmadan önce kanunla edinilen haklar varsa, bu kazanılmış hak-

lar korunmaktadır. Kanuna göre, iki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar plânı yapılıncaya kadar durdurulur. Bu hüküm ile geçiş dönemi koruma esaslarının yasal geçerlilik süresi belirlenmiştir. Kanunun bu düzenlemesinden önce; uygulamada, koruma amaçlı imar planlarının yasal süresi içinde yapılmadığı, çok uzun yıllar geçiş dönemi yapılaşma koşullarının uygulandığı bilinmektedir. Bu sürecin önüne geçmek amacı ile Kanun'un 17.maddesinde 5226 sayılı Kanun ile yapılan değişiklikle plan hazırlama süresi 2 yıl olarak belirlenmiş, "İki yıl içinde koruma amaçlı imar plânı yapılmadığı takdirde, geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının uygulanması, koruma amaçlı imar planı yapılıncaya kadar durdurulur" kuralı getirilmiştir. Kanun'un aynı hükmüne göre, iki yıllık süre içinde zorunlu nedenlerle plan yapılamadığı takdirde koruma bölge kurulunca iki yıllık süre bir yıl daha uzatılabilecektir. Uygun görülen, koruma amaçlı imar planları onaylanmak üzere idarelere gönderilir. İdareler, koruma amaçlı imar planını en geç iki ay içinde görüşür ve karara bağlar. Koruma bölge kurulunca plana ilave edilen veya değiştirilen hususlar olması hâlinde, idare bu konularla ilgili plan yapım sürecinde alınan görüşler ve ana kararlar dikkate alınarak varsa değişmesini istediği hususları koruma bölge kuruluna bildirir. Bu bildirim üzerine koruma kurulu yeni bir değerlendirme yapacaktır. Bu değerlendirme sonucunda, uygun görülen hâliyle planlar idarelere onaylanmak üzere gönderilmektedir. Altmış gün içerisinde onaylanmayan planlar onaylanmış sayılır ve yürürlüğe girmektedir.

K İ T A P

Kentsel koruma alanlarında yaşanan sorunları ülkemizden çeşitli örneklerle açıklayan "Türkiye'de Kentsel Koruma" isimli Prof. Dr. Doğan Kuban'ın kitabını inceleyebilirsiniz.

Ülkemizdeki kültürel mirasın çok çeşitli, boyutlu ve zengin olmasından kaynaklanan farklılıklar nedeniyle bütün sit alanlarına tek bir plan üretim şablonunu uygulamak olanaklı değildir. Bu nedenle sit alanının kendine özgü nitelik ve özelliklerine göre alan çalışmaları değiştirilebilir ve ilaveler yapılabilir. Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması aşamasında; tarihi çevre, kültürel ve doğal miras, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, teknik altyapı, sosyal donatı, yapı ve sokak dokusu, mülkiyet yapısı, ulaşım, dolaşım sistemi, örgütlenme biçimi ve benzerlerine ilişkin gerekli etütler kent bütünü ile ilişkilendirilerek yapılır. Tespit edilen sorunların çözümü ve tarihi, kültürel, doğal çevrenin yaşanabilir ve sürdürülebilir biçimde korunabilmesi için alana özgü stratejiler belirlenmektedir. Koruma amaçlı imar planlarının yapımında, planlama alanının şartları ile gelecekteki gereksinimleri göz önünde tutularak sosyal donatı ve teknik altyapı için Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca belirlenen asgari standartlara uyulmaktadır. Ancak, yerleşik alanları kapsayan koruma amaçlı imar planlarında taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının fiziksel ve mülkiyet dokusu özellikleri, planlanan alanın şartları ile gelecekteki gereksinimleri göz önünde tutularak yeterli büyüklükte ve nitelikte sosyal donatı ve teknik altyapı alanları plan kararları ile belirlenir. Planlarda, engelliler gibi kamu ortak mekânlarını kullanmakta zorluk çeken kişilerin kentsel kullanımlara, sosyal donatı ve teknik altyapı alanlarına erişimini ve kullanımını sağlayıcı ve kolaylaştırıcı tedbirlerin alınması amacıyla tasarım ilkeleri geliştirilerek mekansal düzenlemeler yapılmaktadır.

Koruma amaçlı imar planları açısından üzerinde durulması gereken kavramlardan biri de "etkileme geçiş alanı" kavramıdır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Korumak

ma Kanun'un 7. maddesine göre tescil edilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespiti ve bu alanlar içinde inşaat ve tesisat yapıp yapılamayacağı konusunda karar alma yetkisi Koruma Bölge Kurullarına verilmiştir. Koruma alanlarının tespitinde, korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının korunması, görünümünün ve çevreleri ile uyumlarının muhafazası için yeteri kadar koruma alanına sahip olmalarının dikkate alınacağı ifade edilmiştir. Yüksek Kurul tarafından çıkarılan 420 sayılı ilke kararında ise "Koruma amaçlı imar planları yapımı sırasında sit bölgeleri ile bütünlük gösteren, yoğunluk ve yerleşme düzeninin sit bölgeleri ile uyum içinde oluşması ve gelişmesi öngörülen, siti bütünleyen alanlarda" Etkileme Geçiş Alanı"tanımı getirilmiştir. Buna göre;

- daha önceden sit sınırları içindeyken sit sınırları dışına çıkarılmış - bozulmuş sitlerin,
- sit sınırları dışında tutulmuş korunacak sokak, meydan yapı grupları ve benzerlerinin,
- sit bölgeleri arasında kalmış sitleri doğrudan etkileyen kurul denetiminin yapılamadığı alanların,

fiziki planlama ve koruma sorunlarının çözümünü sağlamak amacıyla planlama sırasında plan sınırları içerisinde alınmasına karar verilmiştir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu madde 7'yi inceleyiniz. Kanuna <http://www.kulturturizm.gov.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

Ancak ülkemizdeki en temel hatalardan biri koruma planlamasının imar planlamasından ayrı bir faaliyet alanı ve ayrı süreçler olduğu düşüncesidir. Oysa planlama eylemleri bir bütündür. Koruma amaçlı planlanacak alanlar, kent planlarından ayrı olarak ele alınmamalıdır. Tarihî bir çevrenin eski bir dokunun, özelliği olan bir yerleşme alanının ya da bir doğa parçasının korunması kent planlaması bütünü içinde düşünülmeli, koruma ile ilgili her türlü planlama kararları, korunacak alanların kendi özelliklerine göre, imar planı kapsamında alınmalıdır. Planın öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar olarak alınması planlama bütünlüğünü bozmaktadır.

KENT PLANLAMADA KORUMANIN YERİ

Ruşen Keleş tarafından "Ulusal bir yerleşme ve kalkınma planı çerçevesi içinde bilimsel yöntemlere göre yapılan araştırmalara dayanarak plan, program ve projelerini hazırlamasını ve bu amaçla girişilecek çabaların gerçekleştirilmesini de kapsayan bir sanat ve çalışma alanı" olarak tanımlanan kentsel planlama, batı uygarlığının aydınlanma, sanayileşme, kentleşme süreci içerisinde geliştirilmiş bir kavramdır. Özellikle sanayileşme sürecinde kentlerde ortaya çıkan sorunlara çözüm üretmek arayışları içerisinde ortaya çıkan bu kavram, kentsel mekân sorunlarını oluşturan düzene eleştiri getirmek ve sanayileşme sürecindeki kentlerde ortaya çıkan sorunları azaltmak, mekânı sağlıklılaştırmak ve yaşanabilir kılmak amaçlarına yönelmiştir. Bir yandan batı uygarlığının düşünsel kaynaklarından beslenmiş, diğer yandan da uygulamada yaşanan sorunları aşmaya yönelerek sürekli bir sorgulama ile gelişmiştir. Sorgulama sürecinde kent planlamasının etkinliğini sağlamak ve bu etkinliği sınırlayan sosyal sistem ile onun karar çevresi konusundaki kazanımlar planlamanın sosyal ve politik boyutlarını ön plana çıkartmıştır.

Fiziki planlamanın kent ölçeğinden kent üstü ölçeğe sıçraması 1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ortaya çıkardığı sorunların bölge planlamayı kavramsal-laştırması ile gerçekleşmiştir. Ülke fiziki planı ise II. Dünya Savaşı sonrasındaki ilk yıllarda çıkmış ve böylece mekânsal planlama kavramı, ülke, bölge ve kent planlamadan kır planlamaya inen bütünsel bir içerik kazanmıştır.

Ülkemiz için ilk planlama dönemi olarak tanımlanabilecek Cumhuriyet'in kuruluş yılları dünya ölçeğindeki ekonomik bunalım dönemi ile eş zamanlıdır. Ancak kriz döneminin 1950'li yıllara kadar kademeli devam edişi ve kapitalizmin öngördüğü liberal politikaların çökmesine karşın özellikle büyük kentlerde başlayan "kent planlama" anlayışı ve onun politikaları oluşturma çabası vardır. Bu çaba yeni kalkınma doktrinleri ile birlikte gündeme gelen "devletlerin sosyal işlev ve görevleri" ilkesinin yaşama aktarılma anlayışında izlenmektedir. İkinci dönem kentlere hızlı göç olgusunun ortaya çıktığı 1950'li yıllar ile başlayan ve kökten değişen ekonomik politikalara uyum süreci içinde planlamanın bir yana bırakılarak operasyonel çözümlerle sonuç aranmaya başlandığı dönemdir. 1960'lar askeri müdahale sonucu "sosyal hukuk devleti" olduğu anayasasında yer alan bir ülke olarak kent planlamaya yansıyan "yeniden planlama"ya ağırlık verilen ve özellikle planlama eğitimi veren okulların açıldığı, planlama kademelenmesine önem verildiği (özellikle bölge planlama) bir dönem olmuştur. 1970'li yılların ortalarından itibaren yaşanmaya başlanan ekonomik kriz ile birlikte dünyanın dört bir yanını saran büyük bir değişim süreci oluşmaya başlamış ve 1980'den itibaren değişen dünya düzeni, küreselleşme, neo-liberalizm gibi kavramlarla tanımlanan süreç hayatın her alanına damgasını vurmaya başlamıştır. Küreselleşme ile birlikte kentte farklı bakış açıları ve farklı önceliklerle yaklaşılmaya başlanmış, yarışan kentler, küresel kentler gibi yeni kavram ve tanımlar ortaya çıkmıştır. Bu süreç paralelinde 1970'li yılların sonlarından itibaren planlamanın 1960'lardaki bütünselliği reddedilmiş, parçacıl planlama yaklaşımları gündeme gelmeye başlamıştır. 1980'li ve 1990'lı yıllarda tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de yeni planlama yaklaşımları olarak adlandırılan bir dizi model ve kavram tartışılır ve savunulurken, genel anlamda planlamada bir gerileme süreci yaşanmıştır. Planlama kavramı üzerine benzer tartışmalar günümüzde de sürmektedir. Bugün üç ayrı planlama yaklaşımından söz etmek mümkündür:

- Plan yerine kentsel projeler,
- Küreselleşmenin plan reddine karşılık, modernist kent ve planlamaya sahip çıkış,
- Modernist ve postmodernist yaklaşımları eleştirel bir bakış ile irdeleyen yaklaşım ki bu yaklaşım temelde bütüncül planlamaya sahip çıkmakla birlikte, süreç ve model açısından yeni yaklaşımlar ortaya koymaya çalışmaktadır.

Ülkemizin izlediği planlama politikaları kısaca bu şekilde tanımlanabilir. Bu süreçte planlama çalışmalarının temel felsefesini oluşturan planlama yaklaşımları da zaman içerisinde dinamik değişkenlere uyum amacı ile değişiklikler göstermiş ve klasik kent planlama yaklaşımından, geniş kapsamlı yaklaşıma, sistem yaklaşımına doğru çeşitlenmiştir. Özellikle 1980'lerden bu yana, dünyada değişim ve küreselleşme sonucunda giderek daha fazla önem kazanan kentlerin planlamasında yeni yaklaşımlar gündeme gelmiştir. İçerdiği farklı planlama anlayışı ve uygulamada sağladığı başarılarla dikkat çeken stratejik planlama, giderek daha karmaşıklaşan, hızlı değişen ve belirsizliklerle yüklü bir dünyada ve kent ötesi belirleyicilerin kentlerin gelişmesi üzerindeki etkilerinin arttığı süreçler içinde etkinlik sağlayabilen bir yaklaşımdır. Stratejik planlama, uzun vadeli gelişme hedeflerine

veya seçilmiş bir vizyona ulaşılabilmek için gerekli stratejileri, kentin içinde yer aldığı dış çevrenin koşullarından ve kenti oluşturan yapıları ve aktörlerin özelliklerinden hareketle ortaya koymaktadır.

Stratejik seçme yaklaşımı “karar kuramı”na dayanmaktadır. Karar kuramındaki “mantıklı karar verme” olgusunda olduğu gibi planlamada stratejik seçme yaklaşımında da değişik olasılıkları içeren bir dizi seçenek arasından, bunları belirsizliklere karşı olası çıktıları ile alıp karşılaştırarak bir seçme yapılması süreci tanımlanmaktadır. Planlama sürecinde, bu karşılaştırarak seçme işlemi, değerlendirme aşamasında gerçekleştirilmektedir.

Stratejik planlama; orta vadeli program, bütçe ve eylem planlarını içermektedir. Bu kapsamda stratejik planlama; farklı kamu organlarını bir araya getirerek, birlikte karar üretilmesini sağlayan, orta ya da uzun vadeli geniş kapsamlı bir dizi stratejik gelişme hedefini ortaya koyan, fiziksel, mali ve kurumsal boyutları olan bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde stratejik planlama bir yönetim planı olarak algılanmaktadır. Güncel durumun değerlendirilmesi, aktör ve temaların belirlenmesi, alternatiflerin sunulması, fikir birliğinin sağlanması gibi aşamaları olan stratejik planlamada teknolojinin takip edilmesi de çok önemlidir. Stratejik plan yapıldıktan sonra ise uygulama için eylem planlarına ihtiyaç duymaktadır. Böyle yaklaşıldığında stratejik planlama;

- Uygulamaya ilişkin çerçeve politikaları içeren,
- Çok sektörlü stratejiler ve programlarla odaklanan,
- Tüm ilgili tarafların katılımına açık,
- Stratejik seçme olanağı sağlayan,
- 5-20 yıl ufku olan orta-uzun vadeli gelişme perspektifi sunan,
- Denetim mekanizmaları ile bütüncül bir süreç olarak ele alınmaktadır.

1950 sonrası yaşadığı hızlı ve plansız kentleşme hareketleri sonucu ortaya çıkan rantların kısa vadede elde edilme çabası kültür ve tabiat varlıklarının hızlı tahribine neden olduğu ve 1980 sonrası yaşanmaya başlanan planlama olgusuna ilişkin kavram ve tanımlardaki karmaşanın da “özel amaçlı planlar” kavramının ortaya çıkışı ile birlikte plan yapımından uygulanmasına kadar her boyutta yetki ve sorumluluklara da yansıdığı görülmektedir. Kültürel ve doğal değerlerin korunması da 1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası ile tanımlanan ve “öncelikli görev” olarak nitelenen Koruma Amaçlı İmar Planları ile sağlanması hedeflenmiştir. Stratejik planlama yaklaşımı içersinde “Koruma Amaçlı İmar Planları”, bir “eylem planı” olarak değerlendirilebilir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu madde 12’yi inceleyiniz. Kanauna <http://www.kültürturizm.gov.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

KENT PLANLAMA VE KORUMAYA İLİŞKİN SORUNLAR

Yerleşmelerin gelişmelerini sürdürürken tarihi karakterlerini de kaybetmelerini önlemek ve kendilerine uygun olmayan kullanımlardan arındırılmalarını sağlayacak araç planlamadır. Tarihi varlıkların hem kontrol altına alınmasının ve hem de müzecilik anlayışının dışına çıkılarak kentin yaşayan bir parçası olarak değerlendirilmesinin en önemli aracı planlamadır. Kentlerde ve kent parçalarında kent planlamasının uygulanması, bu uygulamada insanla ilgili değerlere giderek daha çok önem verilmesi sonucunda, tarihsel çevrenin özelliklerine daha duyarlı ve saygılı bir kent planlama yaklaşımı gelişmiştir.

Günümüzde tarihsel çevre koruması “çağdaş işlevlerle bütünleşerek koruma”yı amaçlayan bir anlayışa ulaşmıştır. Böylece salt korumanın yerine “koruma-değerlendirme- geliştirme” amacına yönelik bir yaklaşım ortaya çıkmıştır. Bu durumda kent planlama ile koruma planlama arasında varolan çelişki teorik olarak ortadan kalkmış görünmekle birlikte, özellikle ülkemiz kentlerinde uygulamalarda hâlen aşılmış değildir. Ülkemizde yanlış olduğu ve sakıncaları bilindiği hâlde, kentlerin imar planları yapılırken belirlenen sit alanlarının planlaması eş zamanda yapılmamakta, bu alanların planlaması daha sonraya bırakılmaktadır. Bu ise arazi kullanım, teknik altyapı, yükseklik, yoğunluk vb. birbirinden kopuk kararların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. İmar planı bütünü içinde ele alınması gereken kentsel sit alanlarının, ayrı bir plan olarak ele alınmasının ortaya çıkardığı olumsuzlukları şu şekilde tanımlamak mümkündür:

- Planlamada bütünlük olması gerekirken parçacı yaklaşımlar getirmektedir.
- Kentin bütünü için tanımlanması gereken işlev alanlarında kopukluk yaratabilmektedir. Planlamanın üst ölçekten veri alan dizgesinde aksaklıklar olabilmektedir.
- Aynı şekilde planlama süreci içerisinde, planlanacak alana ilişkin her türlü fiziki, sosyal ve ekonomik verilerin de parçacı olmasını getirmektedir.
- Sit olarak ilan edilen alanının hemen bitişiğinde mevcut imar planı uygulaması devam edebilmekte; bu da uygulamada verilen imar hakları sit alanı açısından sakıncalı olmaktadır.

İki plan türünün ikilem yaratmasının temel nedeni her iki planlamanın mantığının ayrı olmasıdır. Ancak ülkemizdeki en temel hatalardan biri koruma planlamasının imar planlamasından ayrı bir faaliyet alanı ve ayrı süreçler olduğu düşüncesidir. Oysa planlama eylemleri bir bütündür. Koruma amaçlı planlanacak alanlar, kent planlarından ayrı olarak ele alınmamalıdır. Tarihî bir çevrenin eski bir dokunun, özelliği olan bir yerleşme alanının ya da bir doğa parçasının korunması kent planlaması bütünü içinde düşünülmeli, koruma ile ilgili her türlü planlama kararları, korunacak alanların kendi özelliklerine göre, imar planı kapsamında alınmalıdır. Planın öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar olarak alınması planlama bütünlüğünü bozmaktadır. Yerel yönetimlerin etkisi ile imar planlarının amacı kentsel rantları maksimum arttırarak kullanmak iken, koruma planları doğası gereği daha baskıcı ve daha kısıtlayıcı davranmak durumundadır. Koruma planlarının bu kısıtlayıcı tavırları da özel mülkiyete konu olan parsel ve yapılara getirilen kısıtların koruma bilincine tam olarak sahip olmayan toplum genelinde olumsuz bir tavır oluşturmaktadır.

Koruma kararlarının sadece tarihsel bölgeye yönelik olmaması, kent imar planları yapım aşamasında kentin özellikleri dikkate alınarak kent bütünü ile etkileşim içinde olması gereğinin kavranılması önemlidir. Geçmişten geleceğe bir köprü oluşturan tarihî çevreyi korumanın önemi sadece işlevsel bir yararlılık kazandırmak ya da hayranlık uyandıran genel görünümünün korunması değil, bütün bunların yanında ortaya koydukları “kimlik”ten dolayı da olmaktadır. Kültürün önemli bir göstergesi olan ve bir ülkenin fiziksel görünümüne etkin bir gelişmişlik ölçütü olarak doğrudan yansıyan korumayı ülke politikası olarak benimsetmek ve yaygınlaştırmak, Türkiye’nin Avrupa standartlarını yakalamaya çalıştığı bir dönemde, stratejik açıdan da öncelikli bir görev durumundadır.

Kavramsal ve ilkesel olumsuzluklar kuşkusuz etkisini koruma ile ilgili yasal dayanak olan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda orta-

ya koymaktadır. 27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren ve 2863 sayılı yasada değişiklik yapan 5226 sayılı yasa ile yeni bir düzenlemeye gidilmiş ve daha önceden eleştirilen kavramlara ilişkin bazı eksiklikler giderilmiştir. 5226 sayılı ile kabul edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda değişiklik yapılmasını öngören yasa ile Koruma Kurulları, Koruma Bölge Kurulları olarak değişmiştir. Yine de tam olarak yerini bulamayan ve şehircilik ve imar ile ilgili diğer yasalar ile örtüşmeyen yönlerinin olması önemli sıkıntılardır. Hâlen devam ettiği görülen en önemli sorun koruma amaçlı imar planının öngörülen iki yıl ve üretilmemesi sonucu tanınan ek bir yılın da bitiminde hala uygulamaya geçilmemesi durumunda yaptırımın ne olacağı konusundaki belirsizliktir. Bunun yanı sıra daha önce denetleyici ve ilke koyucu olarak tanımlanan Yüksek Kurul’un hem bürokrat ağırlığının artması hem de yetkilerinin artırılması sakıncalıdır.

Günümüzde, koruması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili örgütlenme; (3386 sayılı yasa ile değişik 2863 sayılı yasa) Yüksek Kurul kararları ve Koruma Kurulları kararları şeklinde iki kademelidir. Yasa koyucunun amacı; bu iki karar mekanizmasının organik biçimde ve gerektiğinde birbiri ile alışveriş yaparak işletilmesidir. Ancak uygulamalar bu organik bağın yeterince kurulamadığını göstermektedir. Yüksek Kurulun mevcut sistemdeki bürokratik ağırlığının getirdiği “değişik hükümetlerin değişen koruma politikaları” anlayışından kurtularak ilkeli koruma politikalarının kalıcı bir şekilde yerleştirilmesi gerekmektedir. 17.08.2011 tarihinde çıkartılan 648 sayılı kanun hükmündeki kararname ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması kararlaştırılmıştır ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Buna göre; millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, sulak alanlar ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların tescil, onay ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tescil etmek, tabiat varlıkları ve doğal sit alanları ile özel çevre koruma bölgelerinin tespit, tescil, onay, değişiklik ve ilanına dair usul ve esasları belirlemek ve bu alanların sınırlarını tespit ve tescil etmek, yönetmek ve yönetilmesini sağlamak., millî parklar, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları, doğal sit alanları, sulak alanlar, özel çevre koruma bölgeleri ve benzeri koruma statüsü bulunan diğer alanların kullanma ve yapılaşmaya yönelik ilke kararlarını belirlemek ve her tür ve ölçek-te çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak, değiştirmek, uygulamak veya uygulanmasını sağlamak. tabiat varlıkları, doğal, tarihi, arkeolojik ve kentsel sitler ile koruma statüsü bulunan diğer alanların çakıştığı yerlerde koruma ve kullanma esaslarını ilgili bakanlıkların görüşünü alarak belirlemek ve bu alanların kısmen veya tamamen hangi idarelerce yönetileceğine karar vermek, her tür ve ölçekteki çevre düzeni, nazım ve uygulama imar planlarını yapmak, yaptırmak ve onaylamak bu genel müdürlüğün yetkisine bırakılmıştır.

Bu durumda kültür ve tabiat varlıklarının korunması iki farklı konu olarak ele alınmış ve kültür varlıklarının korunması Kültür ve Turizm Bakanlığına, tabiat varlıklarının korunması ise Çevre ve Şehircilik Bakanlığına olmak üzere iki farklı bakanlığın yetkisine bırakılmıştır. Bu kararname sonrasında kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulları kültür varlıklarını koruma bölge kurullarına dönüşmüş ve yetkileri sadece kültür varlıkları ile kısıtlanmıştır. Kararname’nin 41. maddesi ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun’un 3’üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendine aşağıdaki alt bentler eklenmiştir.

(13) “Doğal (tabii) sit”; jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır.

(14) “Taşınır tabiat varlıkları”; jeolojik devirlere ait olup, ender bulunmaları nedeniyle olağanüstü özelliklere sahip yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli taşınır tabii değerlerdir.

Taşınır tabiat varlıkları hariç tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili olarak bu Kanun’da öngörülen iş, işlem ve kararlar bakımından görevli ve yetkili bakanlık, Çevre ve Şehircilik Bakanlığıdır (Ek madde 4).

Konusunda uzmanlaşmış biolog, peyzaj mimarı, ziraat, çevre, orman ve su ürünleri mühendisleri ve hukukçular ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca uygun görülecek uzmanlardan oluşan Tabiat Varlıklarını Koruma Merkez Komisyonu kurularak, tabiat varlıkları, doğal sit alanları ve bunlara ilişkin koruma alanları ile ilgili konularda karar alacak birim olarak tanımlanmıştır.

SIRA SİZDE

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu irdeleyerek Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun oluşumunu inceleyiniz. Kanuna <http://www.kulturturizm.gov.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

Çağdaş koruma; neyin, niçin, nasıl korunması gerektiği sorusuna verilen yanıt paralelinde gerçekleşmelidir. Bu doğrultuda da korumanın sosyal, ekonomik, kültürel boyutlarında yaşanan sorunlardan söz etmek gerekmektedir.

Planlamanın sosyal boyunu oluşturan en temel sorun mülkiyet sorunudur. Ülkemizde mülkiyet hakkını imar hakkı kavramı ile sınırlamıştır. Tarihi çevreyi tahrip etme bir kent kültürü yoksunluğunun ifadesidir. Her kişinin yaşam alanı bir diğeri ile kesişir. Kişinin özgürlüğü diğer kişilerin özgürlüğü kadardır. Kamu yararı deyimi bu basit ve doğal olgunun kurumsallaşp hukuk kavramı haline dönüşmesidir. Tarihi çevre koruma kavramı, uygarlığın bugünkü aşamasında evrensel statü olan bir kavram olduğu gibi aynı zamanda birçok toplumda yeni olduğundan yerleşmemiş bir kavramdır. Yeni bir kamu yararı tanımlayan bu kavram nüfus patlaması olan büyük tarih kentlerde mülkün kullanılmasının kısıtlanması ile spekülasyon kazanç karşılaştığı için, kişinin ya da örgütlü kişilerin direnci isyan boyutuna ulaşmakta, yapıları tahrip etmek, yakmak, kural ve yasalara karşı çıkmak şekline dönüşmektedir. Ülkemiz için korunacak alanlardaki mülkiyet sorunların bir başka boyutu, yüzyıllardır farklı uygarlıklara ve farklı etnik gruplara ev sahipliği yapmış olmaktır. Bugün ülkenin pek çok yerinde ve özellikle İstanbul’da Müslüman olmayan azınlığın elinde bulunan pek çok yapı bulunmaktadır. Çoğunluğu tescilli bina olan bu yapılar ile ilgili en önemli sorunlar, sahiplerinin ülkelerine göç etmeleri ya da vefatları sonucu mirasçılarının ilgilenmemeleri ya da yaşanan veraset kavgaları sonucu terk edilme durumlarının ortaya çıkmasıdır. Kendi hâline bırakılan bu yapılara çözüm getirilmediği sürece yıkılmaya terk edilmeleri kaçınılmazdır. Yine terk edilen alanlara göçle gelenlerin yerleşmesi ya da korunması sağlanan alanlarda oluşan rant artışı sonucu alanın asıl kullanıcılarının alanı terk etmek zorunda kalması ve bu alanlara farklı bir sosyal grubun gelmesi planlamanın sosyal boyutunu oluşturan sorunlar olarak tanımlanabilir.

Geçmiş dönemin kültürel mirasını temsil eden tarihi ve geleneksel konut stoku özellikle 1970’lerden bu yana koruma kararı altında bulunmaktadır. Çoğunlukla tescilli olan tarihi dokudaki konutlar, bakım, onarım zorlukları ve maliyet nedeni ile yeterince değerlendirilememekte; bozulmakta ve giderek yok olmaktadır.

Önemli bir bölümü çok düşük barınma yoğunluğu içinde olan ya da terk edilen konut stoku ekonomik nedenlerin de etkisi ile yıkılmaya bırakılmış durumdadır. Ülke için korumanın, tarihî ve kültürel süreklilik bir yana, var olan yapı potansiyelinin değerlendirilmesi açısından da gerekliliği konusunda merkezi yönetimin, yerel yönetimin, kurulların ve koruma ile ilgili diğer tüm kuruluşların ortak bir inanç ve düşünce birliğinde olmaları şarttır. Ancak, ülkemizde tarihî değerlere potansiyel konut olarak bakılması bir yana, konfor koşullarının yetersizliği, bakımının masraflı oluşu gibi pek çok nedenle tercih edilmemektedir. Konut fonksiyonu olarak kullanılması tercih edilmeyen bu yapılar genellikle ticaret ve turizm gibi hizmet fonksiyonlarının kullanımına dönüşmektedirler. Bir yandan yeni işlev yüklenerek korunmaları mümkün olan bu yapılar, seçilecek işlevin uygun olmaması durumunda tahrip olmakta ve getirilen fonksiyona göre yapılan değişikliklerle özgünlüğünü yitirebilmektedirler. Tek kurtarıcı olarak görülen turizm fonksiyonu nedeni ile iç kullanışların değişmesi, ticaret ya da diğer hizmet alt sektörlerinin kullanımı için vitrin, bağımsız giriş gibi eklentiler ile korunurken tahrip edilmektedirler.

Tarihî çevrelerin korunması olgusu aynı zamanda kültürel bir olgudur. Fiziksel çevreyi oluşturan doğal ve insan yapısı kent, yapı ve bütün tarihî değerler onları yaratan kültür ortamının mesajını taşırlar ve bu mesajın gelecek kuşaklara aktarılması koruma ile gerçekleşir. Bunun temelinde de koruma bilincinin toplumda yaygınlaştırılması yatmaktadır. Ülkemizde henüz bu bilincin geliştiğini söylemek mümkün değildir.

KENTSEL VE ÇEVRESEL KORUMA-PLANLAMA İLİŞKİSİ

Dünyadaki son gelişmeler, küreselleşme, herkese ama özellikle ve öncelikle plançılara, ülke ölçeğinde, kent ölçeğinde hızla yerine getirilmesi gereken önemli görevler yüklemektedir. Bilinçli bireylerin, kentlilerin, yöneticilerin, yerel yöneticilerin kentlerin kimlikli gelişmesi ve ülkemizin dünya üzerinde kimlikli ve saygın bir ülke olarak yerini alması için, kendilerine düşen görevleri yerine getirmeleri zorunludur. Sivil toplum kuruluşları ve bilimsel kurumların görüş ve değerlendirmelerinin alınacağı çalışma ortamlarının kurumsallaşması gerekmektedir. Doğal, tarihsel, kentsel ve arkeolojik sit alanlarının önemi ve ülkenin kalkınma potansiyelindeki yeri konusunda merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, bilimsel kuruluşların, plançıların ve ilgili diğer kuruluşların benimsediği ortak politikalara gereksinme vardır.

Koruma ve gelişme her ne kadar birbirinden çok farklı kavramları ifade etseler de aslında birlikte uyum içinde ele alınarak stratejik planlamaya entegre edilmesi gereken olgulardır. Kentsel korumanın entegrasyonu ve kalkınma metodlarından oluşan benzer araştırma öncelikleri, stratejik kent planlamasında sürdürülebilirliği sağlamaktadır. Bugün kültür ve tabiat varlıklarının korunmasının, bir başka deyişle tarihi, kültürel ve doğal çevrelerin korunmasının tek aracı "Koruma Amaçlı İmar Planları"dır. Koruma amaçlı imar planı terimi 1970'li yıllarda Türkiye'de yeni yeni ortaya çıkan çevre koruma olgusunu yasal bir çerçeveye oturtabilme çabalarının ürünüdür. Bu terim, zaman içinde koruma yaklaşımının içeriğini belirleyen bir hâle gelmiştir. Bu yaklaşımla yapılan imar planları yasanın belirlediği sit alanları ile sınırlı kalmış, alanın kent bütünü içindeki yeri, tanımı, geleceğindeki rolü ve ilişkileri bir yana bırakarak kentsel sit alanının tek başına planlanması hâline dönüşmüştür. Oysa korumada kuramsal yaklaşım tarihsel dokunun kentin yaşamına doğru ve dengeli katılım ile gelişmesini sağlamayı gerektirir ki imar planı ölçeği bu durumu tam olarak karşılayamaz ve kent bütününe ilişkin planlama kararlarının her ölçekte (ülke, bölge, havza, kent) sit alanı ile bütünleştirilerek

korunması gereklidir. Salt planların hazırlanması ve onaylanması da bu süreçte yeterli değildir, yapılan planların uygulanması gereklidir.

Kent kimliğinin ve kent belleğinin korunması, tarihî kentsel dokunun yeniden canlandırılması sosyal, ekonomik ve fiziki mekanın birlikte bütüncül olarak ele alınması ile mümkündür. Kamunun bizzat yatırımcı olması nedeni ile uygulamayı yönlendirici, tetikleyici ve teşvik edici rolü önemlidir. Dolayısıyla bugünkü yapılanmada edilgen bir konumda olan kamunun etkin pozisyon yüklenmesi gerekmektedir. Korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının değerlerin yitirilmeden gelecek kuşaklara aktarılması, çağdaş koruma anlayışının benimsendiği planlama çalışmaları ile mümkündür. Günümüzde kent planlarının fizik mekânı katı bir bakış açısı ile ele alması ve yerel dinamiklerden kopuk bir anlayış ile hazırlanmaları sorununun önüne geçebilmek adına stratejik ve kapsamlı planlama anlayışının benimsenmesi önemli bir araç olarak görülmektedir. Farklı konular özelinde tanımlanan sorunlu alanlar, nazım plan ölçeğinde “eylem alanları” olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda sit alanları da benzer bakış açısı ile planlama bütünlüğü içinde “eylem alanları” olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda stratejik planlama anlayışının benimsendiği genel planlama bütünlüğü içinde daha önce neden olduğu sorunlardan dolayı uzun vadede kaldırılması gerekliliği ortaya konulan özel amaçlı planlardan koruma amaçlı imar planları da eylem planları olarak değerlendirilmelidir. Eylem planlamasında aktörler çok güçlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Koruma Amaçlı İmar Planları da bir eylem planı olarak değerlendirildiğinde korumada etkin olan aktörlerin yeniden yapılanması ve görev tanımlarının yeniden düzenlenmesi gerekecektir. Bu yaklaşım çerçevesinde, kültür varlıklarını korumada yetki ve sorumluluk sahibi olan kamu kurum ve kuruluşları arasında eşgüdümün sağlanması, hepsinin de uzman kadrolarını geliştirmeleri gereği tartışılmazdır.

K İ T A P

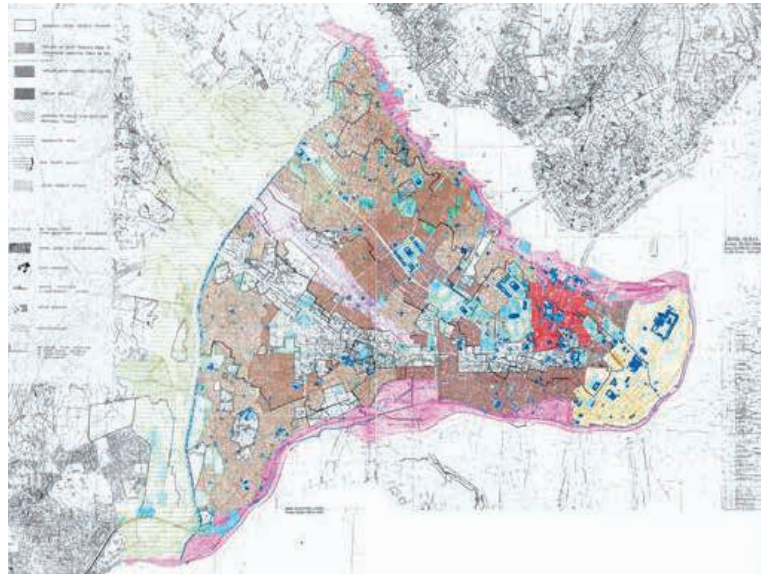
Kentsel koruma, canlandırma, yenileme ve yenileştirme konularında bilgiler veren “Kentsel Koruma ve Canlandırma Üzerinde” isimli Şebnem ÖNAL HOŞKARA’nın kitabını inceleyebilirsiniz.

Aşağıda tarihî Yarımada için hazırlanan 3 koruma planı örneğini inceleyiniz...

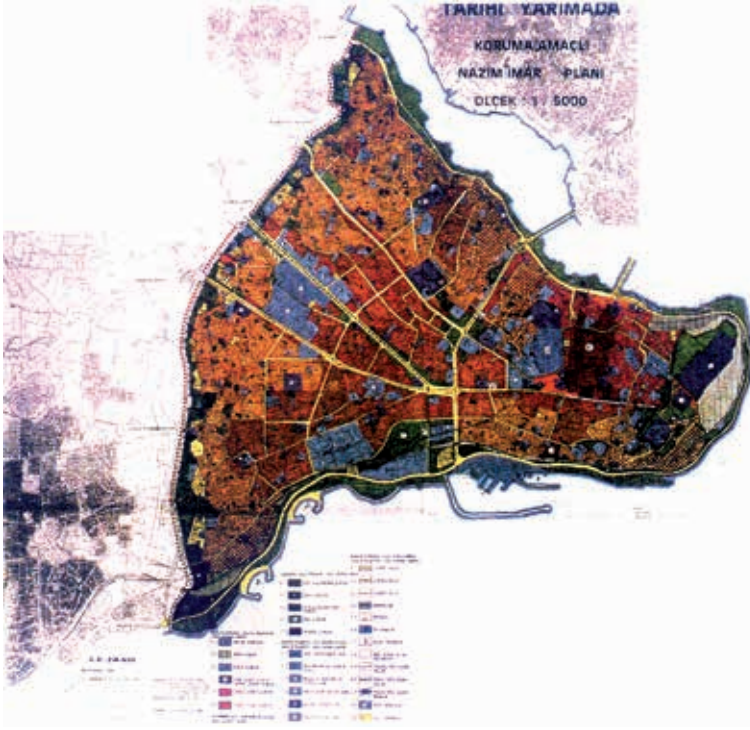
Resim 4.1

*tarihî Yarımada
koruma amaçlı
imar planı (1964)*

Kaynak: İstanbul
Büyükşehir
Belediyesi Planlama
ve İmar Müdürlüğü
Arşivi

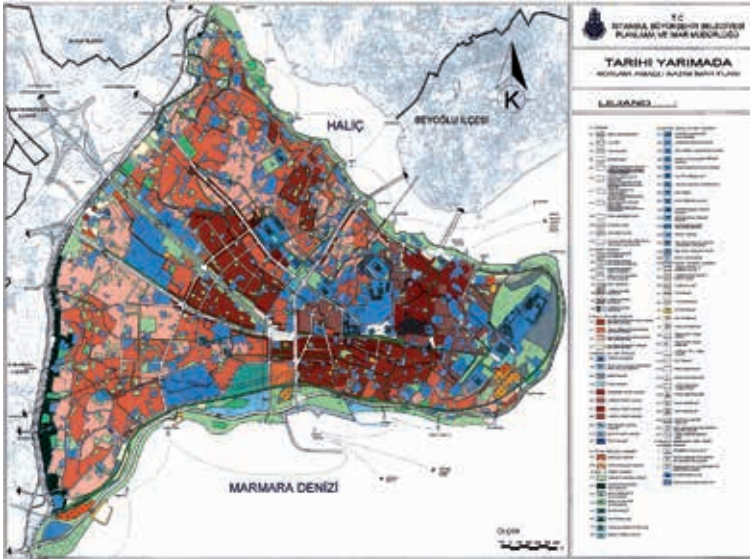
Resim 4.2

tarihi Yarımada
koruma amaçlı
imar planı (1990)

Kaynak: Özdeş
(1990) tarihi
Yarımada koruma
amaçlı imar planı
raporu

Resim 4.3

tarihi Yarımada
koruma amaçlı
imar planı (2003)

Kaynak: Planlama
ve İmar
Müdürlüğü-2003
(09.05.2003 Gün
ve 307 Sayılı İ.B.B.
Meclis Kararı İle
Tadilatlı Plandır)

Özet

Ülkemizde koruma kararı alınan kentlerin, tarihî alanlarına yönelik olarak yapılan imar planları geçmişin korunması gerekli türlü değerleri ile günümüzün ve geleceğin gelişme şekli ve hızı arasındaki gözle görülür çatışmanın kontrol edilmesini sağlayacak bir araç olarak nitelendirilebilir. Ülkemizdeki en temel hatalardan biri koruma planlamasının imar planlamasından ayrı bir faaliyet alanı ve ayrı süreçler olduğu düşüncesidir. Oysa planlama eylemleri bir bütündür. Koruma amaçlı planlanacak alanlar, kent planlarından ayrı olarak ele alınmamalıdır. Tarihî bir çevrenin eski bir dokunun, özelliği olan bir iskân alanının ya da bir doğa parçasının korunması kent planlaması bütünü içinde düşünülmeli, koruma ile ilgili her türlü planlama kararları, korunacak alanların kendi özelliklerine göre, imar planı kapsamında alınmalıdır. Bu bakış ile korunacak alanların planlanması ile kentsel planlama arasında fark yoktur. Adı özelleştirilmeden de korunması gerekli yapılar ve alanlar, planlamanın vazgeçilmez verisi olarak nitelendirilecektir. Böylece planının öngördüğü sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel kararların dışında, parsel ölçeğinde tek bina ya da anıt koruma kararlarının üretilmesi, kent bütününden tamamen soyutlanmış kararlar dizgesi olarak değerlendirilmenin önüne geçilecektir ve planlama bütünlüğü bozulmayacaktır. Kent planlama, gelişmeci bir perspektif ile yeni alanların imara açılmasına indirgeyen planlama anlayışının artık terk edilmesi gerekmektedir. Planlama salt fiziksel çevrenin düzenlenmesine indirgenmemeli, toplumsal, ekonomik ve fiziksel mekânı bir bütün olarak ele almalıdır. Bu doğrultuda kültürel değerlerin ve tabiat varlıklarının korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması planlamanın her kademesinde ana amaç olmalıdır. Planlama anlayışı olarak stratejik planlama anlayışının benimsendiği bakış doğrultusunda bir araç olarak tanımlanabilecek eylem planlaması ise aşağıdaki unsurları içermelidir:

Güncel sorunlar ve olanakları uzlaşmacı bakış ile değerlendiren bir vizyon,

- Bu sorun ve olanaklar için stratejik amaçlar tanımlamak,
- Hedef belirleyerek, uygulama stratejileri ve programlar oluşturmak,
- Süreci geri dönüşlerle değerlendirmek.

Üst ölçekli planlarla yapılanlardan kopuk, ilan edildiği sınırlar içinde kalan Koruma Amaçlı İmar Planı, kentin gelişimine yönelik fiziki planlar ile mevcut ve

gelecekteki planlar birleştirilmemekte ve yaşam kalitesini yükseltecek ve yeni işlevler yüklenerek kent bütünü ile entegre olmuş yaşanan bir kent bütünü hâline getirememektedir. Kapsamlı planlamayı konuşuyor olsak da ülkemiz planlama sisteminde yitirmeye başlanan, planlamanın gereği olarak mutlak olması gereken planlama sürecinin işletilmesi gerekmektedir. Planlama süreci ve aşamaları doğru kurgulandığında korunması gereken yapılar ve dokuların veri olarak planlama çalışmaları kapsamına alınması sağlanacaktır. Bu doğrultuda, üst ve alt ölçeklerin birbiri ile ilişkisi ve entegrasyonu sağlandığında gerek kentin gelişmesini yönlendiren nazım planlarda gerek daha doku bazında kararlar getiren uygulama planlarında gerekse binaya, parsel kullanımına, sokak kaplamasına, kent mobilyalarına kadar karar getiren kentsel tasarım projelerinde korunacak alanlarla (yapı ve dokularla) tutarlı kararlar alınacak ve doğru uygulamalar yapılabilecektir.

Kendimizi Sınavalım

1. Koruma adına bildirgelerin ve uluslararası çalışmaların başladığı dönem aşağıdakilerden hangisidir?
 - a. I.Dünya Savaşı sonrası
 - b. Kurtuluş Savaşı sonrası
 - c. 1930'lu yıllar
 - d. II.Dünya Savaşı sonrası
 - e. 1980'li yıllar
2. Aşağıdakilerden hangisi “Kentsel Koruma”nın ilgi alanlarından biri **değildir**?
 - a. Günümüzün ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak,
 - b. tarihi sitin gelişen kentle fonksiyonel bütünleşmesini sağlamak,
 - c. Müze kent hâlinde bırakmayıp modern yaşama sokmak,
 - d. Günümüzün sosyal koşulları altında yok olmasına engel olmak,
 - e. Kültürel faaliyetlere entegre etmek
3. Yasaya göre koruma planları ne kadar sürede hazırlanmalıdır?
 - a. 1 yıl
 - b. 2 yıl
 - c. 3 yıl
 - d. 4 yıl
 - e. süre sınırı yoktur
4. Koruma amaçlı imar planları yürürlüğe girmeden önce hangi kurumun onayına sunulmaktadır.?
 - a. Koruma Yüksek Kurulu
 - b. Koruma Bölge Kurulu
 - c. Belediye Meclisi
 - d. Büyük Millet Meclisi
 - e. Planlama Müdürlüğü
5. “Bütünleşik koruma” kavramı hangi tüzük/toplantı/deklerasyon/anlaşma ile ele alınmıştır?
 - a. Venedik Tüzüğü
 - b. Avrupa Mimari Miras Sözleşmesi
 - c. Atina Bildirgesi
 - d. Amsterdam Deklerasyonu
 - e. Avrupa Konseyi Toplantısı
6. Dünya kültürel ve doğal mirasın korunması sözleşmesi hangi yılda imzalanmıştır?
 - a. 1983
 - b. 1964
 - c. 1985
 - d. 1931
 - e. 1975
7. Geçiş dönemi yapılaşma koşullarının yasal geçerlilik süresi ne zaman sona erer?
 - a. 3 ay
 - b. 2 yıl
 - c. Koruma planı yapılıncaya kadar
 - d. Süre sınırı yoktur
 - e. 2 ay
8. Ülkemizde Sit kavramı ilk olarak hangi kanun/sözleşme/tüzük ile tanımlanmıştır?
 - a. Atina sözleşmesi
 - b. Asar-ı Atika Nizamnamesi
 - c. Eski Eserler Kanunu
 - d. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu
 - e. Venedik Tüzüğü
9. Korunacak varlıklarının belgelenmesine ilişkin süreç aşağıdaki şıklardan hangisinde doğru verilmiştir?
 - a. Tesbit-tescil-sit alanı ilanı-koruma kurulu onayı-tapuya kayıt-ilgililere duyuru
 - b. Tescil-tesbit-sit alanı ilanı-koruma kurulu onayı-tapuya kayıt-ilgililere duyuru
 - c. Tescil-tesbit-sit alanı ilanı-koruma kurulu onayı-tapuya kayıt-ilgililere duyuru
 - d. Tesbit-tescil-sit alanı ilanı- tapuya kayıt koruma kurulu onayı-ilgililere duyuru
 - e. Tesbit-tescil- koruma kurulu onayı- sit alanı ilanı-tapuya kayıt-ilgililere duyuru
10. Aşağıdakilerden hangisi Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün yetki alanlarından biri **değildir**?
 - a. Milli parklar,
 - b. Tabiat parkları,
 - c. Sulak alanlar
 - d. Tabiat anıtları,
 - e. Arkeolojik parklar

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Kavramının İçeriği” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e	Yanıtınız yanlış ise “Kentsel ve Çevresel Koruma Kavramı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Amaçlı İmar Planları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Amaçlı İmar Planları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. d	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Kavramının İçeriği” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. a	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Kavramının İçeriği” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Amaçlı İmar Planları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Amaçlı İmar Planları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. a	Yanıtınız yanlış ise “Koruma Amaçlı İmar Planları” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. e	Yanıtınız yanlış ise “Kentsel ve Çevresel Korumaya İlişkin Sorunlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

Plan müellifi olarak en az dört yıllık lisans eğitimi veren fakülte veya bunlara denkliği yetkili makamlarca kabul edilen yüksek öğretim kurumlarının şehir planlama veya şehir ve bölge planlama bölümünden mezun olmuş şehir plancıları ile bu kişilerin ortak olduğu tescilli büro ve şirketleri olarak tanımlanmıştır.

Sıra Sizde 2

Madde 7 - (Değişik: 17/6/1987 - 3386/2 md.)

(Değişik birinci fıkra : 26/5/2004-5177/26 md.) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının ve doğal sit alanlarının tespiti, Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkileyen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak yapılır. Yapılacak tespitlerde, kültür ve tabiat varlıklarının tarih, sanat, bölge ve diğer özellikleri dikkate alınır. Devletin imkânları göz önünde tutularak örnek durumda olan ve ait olduğu devrin özelliklerini yansıtan yeteri kadar eser, korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenir. Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma bölge kurulu kararı ile tescil olunur. Tespit ve tescil ile ilgili usuller, esaslar ve kıstaslar yönetmelikte belirtilir. Vakıflar Genel Müdürlüğünün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mühlak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan

camii, türbe, kervansaray, medrese han, hamam, mes-cit, zaviye, sebil, mevlevihane, çeşme ve benzeri korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının tespiti, envanterlenmesi Vakıflar Genel Müdürlüğünce yapılır. Tescil kararlarının ilanı, tebliği, tapu kütüğüne işlenmesiyle ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir.

Sıra Sizde 3

5226 sayılı ile kabul edilen 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası’nda değişiklik yapılmasını öngören yasa 12.madde ile değişiklikler yapılarak emlak vergilerinin %10 oranında artışı sonucu elde edilecek gelirin ‘Taşınmaz Kültür Varlıklarının Korunmasına Katkı Payı’ olarak kullanılması öngörülmüştür. Yine aynı maddede 2985 sayılı Toplu Konut Yasası uyarınca verilecek kredilerin %10’unun tescilli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakımı, onarımı ve restorasyonu işlerine ilişkin başvurularca kullanılması öngörülmektedir.

Sıra Sizde 4

İl Özel İdareleri, Büyükşehir Belediyeleri ve Bakanlıkça izin verilen belediyeler bünyesinde, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarıyla ilgili işlemleri ve uygulamaları yürütmek, denetimlerini yapmak üzere koruma, uygulama ve denetim büroları kurulması 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 10. maddesinde hükme bağlanmıştır. Bu konuda 11 Haziran 2005 tarihinde bir yönetmelik çıkartılarak kısaca KUDEB olarak anılacak olan bu birimlerin kuruluş ve işleyiş esasları ayrıntıya kavuşturulmuştur. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-44966/koruma-uygulama-ve-denetim-burolari-kudeb.html> linkinden Koruma Uygulama ve Denetim Büroları (KUDEB)’nin görevlerini inceleyiniz.

KUDEB’İN GÖREVLERİ

- Taşınmaz kültür varlıklarında yapılacak olan tadilat ve tamirat uygulamaları öncesinde yapıyı incelemek ve yapılacak onarıma ilişkin koşulların belirtildiği onarım ön izin belgesini düzenlemek,
- Taşınmaz kültür varlıkları, bunların koruma alanları ve sit alanlarında, tadilat ev tamiratların; özgün ve biçim ve malzemeye uygun olarak gerçekleştirilmesini denetlemek, uygun bulunanlara onarım uygunluk belgesi düzenlemek,
- Tadilat ve tamirat kapsamında başlanılan onarımlarda esaslı onarım gereğinin saptanması durumunda onarımı durdurarak konuyu belgeleri ile koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,
- Taşınmaz kültür varlığı parseline bitişik parsellerde ve koruma alanlarında yer alan ve yürürlükteki yasal düzenlemelere göre ruhsatı bulunan tescilsiz taşınmazlardaki tadilat ve tamirat uygulamalarına, varsa koruma amaçlı imar planı koşulları da dikkate alınarak izin vermek ve denetlemek,

- e. Koruma bölge kurulları tarafından uygun görülen koruma amaçlı imar planlarının plan hükümleri çerçevesinde uygulanmasını denetlemek,
- f. Koruma bölge kurulları tarafından onaylanmış rö-löve, restitüsyon ve restorasyon projelerine ilişkin uygulamaları denetlemek, projesine uygun tamamlanan uygulamalar için kullanma izin belgesi düzenlemek,
- g. Taşınmaz kültür varlıkları ile bunların korunma alanlarında koruma yüksek kurulunun ilke kararları, koruma bölge kurulu kararlarına aykırı ve ruhsatsız olarak yapılan inşaatlar ile koruma amaçlı imar planlarında, plana; sitlerde, sit şartlarına aykırı olarak inşa edilen yapılar hakkında imar mevzuatına göre gerekli işlemleri yapmak, uygulamayı durdurarak konuyu belgeleri ile koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,
- h. Tescilli kültür varlıklarının mail-i inhidam olmaları halinde can ve mal güvenliğinin sağlanması için gerekli işlemlerin yaparak durumu koruma bölge kurulu müdürlüğüne iletmek,
- i. Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımının gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak mali yardımlar ile ilgili düzenlemeleri gerçekleştirmek,
- j. Maliki bulunduğu taşınmaz kültür varlığının onarımını gerçekleştiremeyecek durumda olan maliklere ilgili idarelerce yapılacak teknik eleman yardımında doğrudan görev almak ya da bu görevi üstlenenleri denetlemek,
- k. 21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve 3/5/1985 tarihli 3194 sayılı İmar Kanununa aykırı uygulamaların tespiti halinde ilgili idareye ve cumhuriyet savcılığına bildirimde bulunmak,
- l. Koruma bölge kurulu müdürlükleri tarafından talep edilmesi halinde taşınmaz kültür varlıklarına ilişkin çalışmalara katılmak.

Yararlanılan Kaynaklar

- Bilsel, G., (1998), **Alt-bölge Planlamasında Stratejik Planlama Yaklaşımı, III.Bölge Bilimi Türk Milli Komitesi, 8.Ulusal Bölge Bilimi, Bölge Planlama Kongresi**, İTÜ, Mimarlık Fakültesi, İstanbul, ss: 56-78.
- Erder, C., (1975), "tarihî Çevre Bilinci", ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayınları, 1999, Ankara, 289.
- Görgülü, Z., (1993), **"İmar Planlama Koruma ve Plancı İlişkileri Üzerine Bir Derleme, Yapı Dergisi"**, 137:35-39.
- Görgülü, Z., Örnek Özden, E.; **"Planlama- Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi"**, Megaron, YTÜ Mim. Fak. e-Dergisi, cilt 1 - sayı 4, 234-254, (2006).

- Keleş, R., (1990), **Kentleşme Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Keleş, R., (1998), **Kentbilim Terimleri Sözlüğü**, İmge Kitabevi, Ankara.
- Kocabaş, A., (1994), **"Urban Conservation for Sustainable Development Towards a Research Agenda"**, Architecture and Planning in the Developing World, University of York.
- Kuban, D., (1998), **Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları**, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., (2000), **Tarihî Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu**, Yapı- Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Örnek Özden, E.; **Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Planlama- Koruma İlişkisi Üzerine Yeni Bir Sistem Önerisi**, YTÜ, FBE, 2004.
- Öztürk, M., (1994), **"Koruma Amaçlı İmar Planlarının Yapımı ve Bunların Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunların İrdelenmesi ve Öneriler"**, Mimar Sinan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sözen, M., (2002), **"Doğa ve Kültüre Yeniden Birlikte Bakmak"**, 'Türkiye'de tarihî Kent Dokularının Korunması ve Geleceğe Taşınması Sempozyumu', T.C. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara, ss: 72- 74.
- Taneri, E., (1979), **"Koruma ve Sorunları"**, Çevre Dergisi, no:3, s:13.
- Tapan, M., (1998), **"Cumhuriyet Döneminde Doğa ve Kültür Varlıklarını Koruyamamanın Korunması"**, 75.yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Tarih Vakfı Yayınları, ss:199-207, İstanbul.
- Uysal, Y., (2001), **"Yeni Küreselleşmenin Kıskaçında Kent ve Planlama"**, Kent ve Planlama Dosyası, Mimarist, sayı:3, ss:61-78, İstanbul.
- Zeren, N., (1981), **"Kentsel Alanlarda Alınan Koruma Kararlarının Uygulanabilirliği"**, Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Zeren, N., (1990), **"Koruma Amaçlı İmar Planı Yapım Süreci, İlkeler, Yöntemler"**, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, Ankara, ss:35- 48.

Yararlanılan İnternet Adresleri

- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr>
<http://www.tarihiKentlerBirligi.org.tr>

5

Amaçlarımız

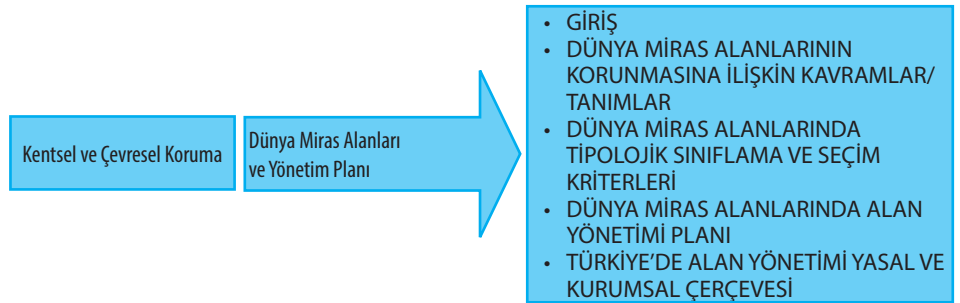
Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Dünya miras alanı ve yönetimine ilişkin temel kavramları tanımlayabilecek,
- Somut kültürel miras tipolojik sınıflandırmaları ve koruma kriterlerini açıklayabilecek,
- Dünya Miras Alanları (DML) seçim kriterlerini tanımlayabilecek,
- Dünya Miras Alanlarında Alan Yönetimi amaç ve ilkeleri ile sürecini açıklayabilecek,
- Türkiye’de Dünya Miras Alanları ve Alan Yönetim Süreçleri ilişkisini yorumlayabilecektir.

Anahtar Kavramlar

- Kültürel Miras
- Dünya Miras Alanı ve Sözleşmesi
- Üstün Evrensel Değer
- Alan Yönetimi ve Yönetim Planı
- Tarihi Kentsel Peyzaj

İçindekiler

Dünya Miras Alanları ve Yönetim Planı

GİRİŞ

Kentsel koruma alanları en genel tanımı ile altyapı ve üstyapının sürekli bakımının yapılması ile işlevi ve sosyal dokusunun değişmeden günümüze ulaştığı alanlar/dokular olarak ifade edilmektedir. Bu genel tanım; fiziksel (alt ve üstyapının zamanın ve doğanın aşındırıcı koşulları ile niteliğinin bozulması), işlevsel (değişen yaşam koşulları ve talep doğrultusunda ihtiyacı karşılayamayan yapının bir başka işleve dönüşmesi) ve ekonomik (bozulan çevre koşullarının arsa değerlerinin olumsuz etkilemesi) eskimenin olmadığı kentsel bölgeleri ifade etmektedir. Kent bilim terimleri sözlüğüne göre koruma ise tarihsel ve mimari değerleri yüksek yapı, anıt eser ve doğal güzelliklerin bugün ve gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve zararlı eylemler karşısında güvence altına alınması olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlamaların ışığında koruma, her kuşağın bir önceki dönemden edindiği kültürel değer ve göstergeleri, onlara yenilerini ekleyerek yeni kuşaklara aktarması bilincinin benimsenmesi olarak özetlenebilir.

Savaşlar, doğal koşullar ve zamanın yıpratıcı etkisi, kentsel nüfus artışları, yoğun yapılaşma baskısı ve değişen yaşam koşulları; kültürel miras alanlarının bozulma ve yok olma süreçleri ile karşı karşıya kalmalarına neden olmuşlardır. Kültürel miras alanlarının karşı karşıya kaldığı bu tehditler karşısında uluslararası koruma yazını da dönemin ihtiyacı doğrultusunda sözleşmeler, tüzükler aracılığı ile tüm insanlığın mirası olan bu alanların korunması için önlemler geliştirmiştir. Antik dönemde anıt eserlerin korunması bakış açısı ile başlayan koruma olgusu, özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında kültürel miras alanlarının yok olması tehdidi karşısında gelişmeye başlamıştır. 1931 Atina, 1954 Lahey Sözleşmesi, 1957 Paris Antlaşması; savaş etkisi ile zarar gören kültür varlıklarının dünya çapında korunması gerekliliğini gündeme getiren ilk uluslararası kararlar olarak önem taşımakta ve koruma kavramının evrimi açısından bir kırılma noktası tanımlamaktadır. Bir diğer kırılma noktası ise 1964 Venedik Tüzüğüdür. Bu tüzük ile koruma anıt eser koruma ölçeğini ötesine taşınarak kentsel ve kırsal yerleşmeleri içeren bir yapıya bürünmüştür. 1972 yılında ise Dünya Miras Sözleşmesi ile tüm insanlığın dünya mirasının bir parçası olan ve korunarak gelecek kuşaklara aktarılmaya layık olan “Üstün Evrensel Değer”e sahip kültürel mirasın korunması, uluslararası sözleşme ile güvence altına alınmaya çalışılmıştır. 1975 yılından 2000’li yıllara değin 1975 Amsterdam, 1976 Nairobi Bildirgesi, 1987 Washington Tüzüğü, 1994 Nara Özgünlük Belgesi, 1999 Burra Şartı ile koruma kavramının içeriği geliştirilerek,

miras alanlarının doğal ortamı ile birlikte sanatsal, teknik, tarihsel ve toplumsal boyutları ile korunması ve yönetilmesine ilişkin rehber ilkeler belirlenmiş (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, 1977 ve 2008), üstün evrensel değer tanımı yapılmıştır. 2000'li yıllarda ise kültürel miras tanımlamasının içeriği; Sualtı Kültürel Mirasının Korunması (2001), Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması (2003), Kültürel Anlatımlar ve Çeşitliliğin Korunması (2005), değişim baskısı karşısında miras alanlarının korunması (Xi Deklarasyonu, 2005), Tarihi Kentsel Peyzaj ve modern mimarlık eserlerinin de miras kapsamında değerlendirilmesi (Vienna Bildirgesi, 2005, 2011) sözleşmeleri ile genişletilmiştir. Sonuç olarak Tarihi Kentsel Peyzaj tanımı ile miras alanları; tarihsel sürecin kültürel, doğal değerleri ve nitelikleri ile oluşan kentsel alanlar olarak ifade edilmektedir. Bu tanım; doğal nitelikleri, çevredeki tarihi ve çağdaş yapıları, yer altı ve yerüstü yapısını, açık alanlar ve bahçeleri, arazi kullanım ve mekan organizasyonunu, algılar ve görsel ilişkilerle (siluet) çeşitlilik ve kimliğe ilişkin somut olmayan boyutları içermektedir.

Miras alanlarının korunması ve yönetimi konusunda geline noktanın ele alındığı bu ünite de konu; kavramlar, somut kültürel miras ve Dünya Miras Alanları tanım ve seçim kriterleri, Dünya Miras Alanlarında alan yönetimi kavramı ve süreci, Türkiye örneği ve İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı olmak üzere dört ana başlıkta ele alınacaktır.

DÜNYA MİRAS ALANLARININ KORUNMASINA İLİŞKİN KAVRAMLAR/TANIMLAR

Dünya Miras Alanlarına ilişkin olarak aşağıda yer alan kavram ve tanımlar önemlidir.

Kültürel Miras (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO-1972, m1):

Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar ve eleman birleşimleri.

Yapı toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları.

Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın ortak eserleri ve arkeolojik sitleri kapsayan alanlardır.

Doğal Miras (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO-1972, m2):

Estetik veya bilimsel açıdan istisnai evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.

Bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değeri olan jeolojik ve fizyografik oluşumlar ve tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştiği kesinlikle belirlenmiş alanlar,

Bilim, muhafaza veya doğal güzellik açısından istisnai evrensel değeri olan doğal sitler veya kesinlikle belirlenmiş doğal alanlardır.

Dünya Miras Sözleşmesi: Dünya kültürel ve doğal mirasının korunması amacıyla 16 Kasım 1972 yılında imzalanan sözleşmedir. Türkiye 1982 yılında bu sözleşmeyi imzalayan taraf devletlerden biridir.

Taraf Devlet (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO-1972, m4):

Topraklarında bulunan kültürel ve doğal mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri ve gelecek kuşaklara iletilmesinin sağlanması görevinin öncelikle kendisine ait olduğunu kabul eder. Taraf devletin sorumlulukları:

- a) Kültürel ve doğal mirasa, toplumun yaşamında bir işlev vermeyi ve bu mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmeyi amaçlayan genel bir politika benimsemek,
- b) Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri için hâlen mevcut değilse topraklarında bir veya daha fazla hizmet kurumunu, işlevlerini ifaya yeterli olacak görevli ve araçlarla kurmak,
- c) Bilimsel ve teknik çalışma ve araştırmaları geliştirmek ve devletin kültürel ve doğal mirasını tehdit eden tehlikelere karşı harekete geçmesine olanak sağlayacak müdahale yöntemlerini mükemmelleştirmek,
- d) Bu mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri, yenileştirilmesi için gerekli olan uygun yasal, bilimsel, teknik, idari ve mali önlemleri almak,
- e) Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri konularında eğitim yapan ulusal veya bölgesel merkezlerin kurulmasını veya geliştirilmesini desteklemek ve bu alandaki bilimsel araştırmaları teşvik etmek, olarak belirlenmiştir.

Dünya Miras Komitesi (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO-1972, m8):

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü çerçevesinde kurulan Hükümetler arası bir komitedir. Komite, dünyanın değişik bölge ve kültürlerinin eşit bir şekilde temsil edilmesine olanak tanıyan içerikte temsil ile 21 üyeden oluşmaktadır. Ayrıca ICCROM (*ICCROM: International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property- Roma, 1959*), ICOMOS (*ICOMOS: International Council on Monuments and Sites - Paris, 1969*), IUCN (*IUCN: International Union for Conservation of Nature - Cenevre, 1948*) gibi uluslararası kuruluşlar da komiteye danışmanlık yapmaktadırlar.

Dünya Miras Listesi (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO-1972, m11):

Saptanmış olacağı ölçütlere göre üstün evrensel değerde olduğu kabul edilen, kültürel veya doğal mirasın parçasını oluşturan varlıkların listesidir. Sözleşmeyi imzalayan 151 ülkede toplam 911 adet Dünya Miras Varlığı (704 adet kültürel, 180 adet doğal, 27 karma) listede yer almaktadır. Dünya Miras Listesi'nde yer almak açısından; "üstün evrensel değer", "bütünlük" ve "özgünlük" olmak üzere üç önemli kriter söz konusudur.

Üstün Evrensel Değer: Dünya Mirası Listesi'nde yer alabilecek varlığın eşsiz ya da emsali olmayan bir içerik ortaya koyduğunun tanımlayan değerdir (konu Dünya Mirası seçim kriterlerinde ayrıntılandırılmaktadır).

Bütünlük: Bozulmamışlık olarak da ifade edilen bu kavram, miras alanının bütün olarak algılanmasını tanımlamaktadır.

Özgünlük: Miras alanının tasarım ve biçim, malzeme, işlev, konum, doku, yapı geleneği ve teknikleri ambiansı / ruhu, ilk tasarım ve tarihsel evrimde önemli bir kırılma noktası olması gibi niteliklerle tanımlanmaktadır.

Dünya Miras Alanı: Yukarıda tanımlanan özelliklere sahip ve Dünya Miras Komitesi tarafından, Dünya Mirası Listesi içinde tanımlanan, kültürel ve/veya doğal miras alanıdır.

Tampon Bölge: Miras alanının çevresi ile birlikte algılanmasına olanak tanıyan, miras alanını gören ve miras alanından görülen bölge olarak tanımlanan,

etkilenme alanıdır. Bir başka deyişle miras alanının koruma bölgesi olarak ifade etmek mümkündür.

Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi: Hızlı bozulma, büyük çaplı resmî ve özel projelere konu olma, toprak kullanımı ve mülkiyet değişikliği, varlığın terk edilmesi, silahlı çatışma tehdidi, afet, yangın, deprem, volkanik patlama, sel vb. doğal afet tehdidi altındaki bölgeler için yapılan bir tespit sonucunda oluşturulan listedir. Dünya Miras Listesi'nde yer alan bazı miras alanlarının bu listeye alındığı (İran'ın Bam kenti, Azerbaycan Bakü suriçi kenti vb.), eğer olumlu çabalar olmaz ise listeden çıkartılacağı ifade edilmektedir.

Dünya Miras Alanlarında Yönetimi/Yönetim Planı: Miras alanlarını da içeren koruma ve üst ölçekli plan kararları ile yasal mevzuatın hayata geçirilmesine ilişkin belirlenen yol haritalarıdır. Belirlenen alan sınırları içinde yetkili olan merkezi ve yerel yönetim kurumları, alanda yaşayanlar, kullananlar ve ziyaretçilerin koruma ve kullanım arasındaki dengeleri sağlayacak şekilde ortak akıl üretme süreçleri olarak da tanımlanmaktadır.

K İ T A P

Dünya miras alanlarında yönetim planı hazırlanma sürecini örneklerle anlatan "Koruma Alanlarında Yönetim Planı" isimli Prof. Dr. Nuran Zeren Gülersoy ve İrem Ayrancı'nın kitabını inceleyebilirsiniz.

SIRA SİZDE

İstanbul Kenti'nde Dünya Miras Listesine giren alanları ve özelliklerini inceleyiniz. http://www.alanbaskanligi.gov.tr/İstanbul_tarihi_alanlari.html <http://www.istanbulmiraskomitesi.com/unesco-dunya-miras-komitesi.html> adresinden ulaşabilirsiniz.

DÜNYA MİRAS ALANLARINDA TİPOLOJİK SINIFLAMA VE SEÇİM KRİTERLERİ

Kültürel miras; geçmişten bugüne ulaşmış insanlığın ortak birikimi ve sürekli değişim hâlinde olan değerlerinin, inançlarının, bilgilerinin ve geleneklerinin bir yansımalarıdır (Avrupa Konseyi Çerçeve Sözleşmesi, COE 2005). Coğrafya, insan ve mekânlar arasındaki etkileşimin bir sonucu olan kültürel miras, yalnızca somut (anıtlar, yapı toplulukları, sitler) unsurlarla değil somut olmayan kültürel miras bileşenleri ile birlikte tanımlanmaktadır. Somut Olmayan Kültürel Miras; toplulukların, grupların ve kimi durumlarda bireylerin, kültürel miraslarının bir parçası olarak tanımladıkları uygulamalar, temsiller, anlatımlar, bilgiler, beceriler ve bunlara ilişkin araçlar, gereçler ve kültürel mekânlar anlamına gelmektedir (Somut Olmayan Kültürel Mirası Koruma Sözleşmesi, UNESCO, Paris-2003). Kuşaktan kuşağa aktarılan somut olmayan miras; toplulukların ve grupların çevreleriyle, doğayla ve tarihleriyle etkileşimlerine bağlı olarak, sürekli biçimde yeniden yaratılarak, aidiyet, kimlik ve devamlılık duygusunun en önemli dayanaklarını oluşturmaktadır. Somut olmayan kültürel miras en genel tanımı ile dil, sözlü tarih ve anlatımlar gösteri sanatları, kutlamalar (ritüeller), şöenler, efsaneler, masallar, el sanatları geleneği, doğa ve evren ile ilgili uygulamalar olarak ifade edilmektedir (Somut Olmayan Kültürel Miras Sözleşmesi, m.2). Sonuç olarak somut ve somut olmayan kültürel miras; bir başka deyişle insanlığın ortak mirası olması dolayısıyla dün, bugün ve yarın da gelecek kuşaklara aktarılması gereken unsurlardır. Ayrıca 1972 yılında imzalanan Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi ile yasal denetim ve yaptırım altına alınmıştır.

Bu Sözleşme'ye taraf olan her devlet topraklarındaki kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri amacıyla etkili ve faal önlemlerin alınmasını

sağlamak için, mümkün olduğunca her ülkenin kendi koşullarına uygun biçimde aşağıda yer alan çabaları göstermeleri bir zorunluluktur (m.5):

- Kültürel ve doğal mirasın korunmasını kapsamlı planlama programlarına dahil etmesini amaçlayan genel bir politika benimsemek,
- Bu mirasın saptanması, korunması, muhafazası, teşhiri, yenileştirilmesi için gerekli olan uygun yasal, bilimsel, teknik, idari ve mali önlemleri almak ve
- Kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri konularında eğitim yapan ulusal veya bölgesel merkezlerin kurulmasını veya geliştirilmesini desteklemek ve bu alandaki bilimsel araştırmaları teşvik etmek,
- Bilimsel ve teknik çalışma ve araştırmaları geliştirmek ve devletin kültürel ve doğal mirasını tehdit eden tehlikelere karşı harekete geçmesine olanak sağlayacak müdahale yöntemlerini mükemmelleştirmek,

Kültür mirasının tüm biçimleri ve tüm tarihsel dönemleriyle korunabilmesi, bu mirasa değerler atfedildiği ölçüde kolaylaşmaktadır. Bu değerleri olabilecek en doğru bir biçimde algılama yeteneğimiz, bu değerler hakkındaki bilgi kaynaklarının inanılır olmasına ve doğru anlaşılmasına da bağlıdır. Kültür mirasının değerleri tanımak, anlamak ve ilk tasarımına ve sonradan kazandığı özelliklerine, tarihsel varlığına ve anlamına bağlı olarak yorumlamak, söz konusu yapıtın özgünlüğü konusunda varılacak yargının temelini de oluşturmaktadır (Nara Özgünlük Belgesi, ICOMOS - 1994).

Somut kültürel miras korunma gerekçesi aşağıda sıralanan değer ölçütleri ile açıklanmaktadır.

1. Süreklilik değeri: mirasın üretildiği dönemden günümüze kullanılarak korunması,
2. Tarihi değeri: tarihin somut bir izi olması, geçmişe tanıklık etmesi,
3. Anı değeri: tarihte somut bir olaya ev sahipliği yapması,
4. Mitolojik değeri: efsanelere konu olması,
5. Sanat ve teknik değeri: dönemin sanatta ve teknikte ulaştığı düzeyin belgesi olması,
6. Özgünlük değeri: üretildiği dönemden değişmeden ya da az oranda değişerek günümüze ulaşması,
7. Enderlik değeri: yapıldığı döneme ilişkin örneğinin çok az bulunduğu eserler,
8. Teklik değeri: yapıldığı dönemin günümüze ulaşan tek örneği olması,
9. Grup değeri: Farklı dönem ve kültürlerin miras değerlerini bir arada olması ya da birden farklı işleve hizmet eden yapı gruplarının birlikteliği,
10. Çokluk değeri: Dönemini temsil edecek ve tipoloji içerecek şekilde tekrar eden elemanlar (bezemeler, çıkmalar gibi),
11. Homojenlik değeri: Bütünlüğün bozulmadığı, benzer karakterlerin bir doku oluşturduğu alanlar,
12. Ekonomik değeri: Kültür varlığının niteliği gereği sahip olduğu ekonomik değeri,
13. İşlevsel değeri: Geçmişin tanıklığını yapması, dönemini temsil etmesinin yanı sıra yeni işleve (turizm, kültür gibi) dönüşme kapasitesinin yüksek olması,
14. Geleneksel değeri: Belirli bir dönemin yaşam biçimi ve kültürünün şahidi olması nedeniyle, tarihsel araştırmalar için kaynak oluşturması,
15. Eğitim değeri: Geçmişin korunarak, gelecek kuşaklara öğretilmesi için birer araç olmaları,
16. Belge değeri: Geçmişin somut belgesi olması,

Bu ölçütler doğrultusunda somut kültürel mirasın dünya bütününde sahip olduğu önem ve statü, Dünya Mirası listesine girmesi konusunda da belirleyicilik ortaya koymaktadır. Yukarıda tanımlanan değer ölçütlerinin bir ya da birkaçının yer aldığı “Dünya Miras Alanları” on dört ayrı tipolojide sınıflandırılmaktadır.

1. **Arkeolojik miras alanları:** İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yeraltında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.
2. **Kaya sanatının olduğu sitler:** Doğa ile kültürün bir araya getirildiği, bulundukları yerlerden çıkarılıp alınmış kaya parçaları üstüne gerçekleştirilen sanat yapıtları (heykeller, dinsel idoller, freskler) ve desteği yerleşik bir kaya olan bütün sanat biçimlerinin bulunduğu koruma alanlarıdır. İnsanlık tarihinin yaşam biçimi ve gelişim evreleri konusunda önemli ipuçları vermektedirler.
3. **Fosil alanları sitleri:** Jeolojik zamanlarda yaşamış olan canlıların tortul kayalar içinde taşlaşmış olarak bulunan her çeşit kalıntı ve izine olarak tanımlanan fosillerin bulunduğu koruma alanlarıdır.
4. **Tarihî yapı ve yapı toplulukları:** Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı topluluklarıdır.
5. **Kentsel ve kırsal yerleşmeler:** Yapı, yapı grupları ile birlikte, coğrafya, yaşam biçimi, kültür ve müdahaleler ile biçimlenen kentsel ve kırsal yerleşme dokularıdır. Bütünü ile bir dönemin ya da coğrafyanın yaşam biçimini yansıtmaları açısından önemlidir.
6. **Yöresel mimari:** Yapım tekniği ve malzemesi açısından özgün yapı geleneğine uygun üretilen ve bozulmadan günümüze ulaşan yapılar.
7. **Dinî donatılar:** Yapıldığı dönemi temsil eden dini yapılar ve yapı gruplarının olduğu alanlar.
8. **Tarım, sanayi ve teknolojik donatılar:** Tarımsal peyzaj alanları, barajlar, maden sahaları, köprüler, kanallar, demir yolları, sanayi yerleşmeleri vb. tekil ya da grup yapılar.
9. **Askerî donatılar:** Kale, garnizon, sığınak içerikli savunma yapıları.
10. **Kültürel peyzaj alanları:** İnsan eliyle düzenlenen doğal alanlar, bahçeler.
11. **Kültürel güzergâhlar:** Ticaret, dinsel seramoni, kutlama ve belirli bir dönemin yapı, yerleşme kültürünün izlenebileceği rotalar olarak tanımlanmaktadır (ticaret yolları, kanallar, demir yolları).
12. **Anıt mezarlar ve mezarlıklar:** insanlık açısından önemli kayıpları ve sembolik değerleri, ağıtları ya da ders çıkarılması gereken konuları içeren alanlardır.
13. **Sembolik donatılar, anılar:** Simgesel eserlerdir.
14. **Modern miras:** 19. yy.dan günümüze uzanan döneme ait yapı ve yapı gruplarının modern mimarlık eseri olmak üzere korunmasıdır (DOCOMOMO).

Dünya Miras Listesi Seçim Kriterleri

Dünya miras listesi içinde yer alacak yapı / alanların üstün evrensel değerini ortaya koyabilecek içerikte; kültürel ve doğal olarak tanımlanan kriterlerden bir ya da birkaçına ilişkin özellikleri göstermesi gerekmektedir.

Kültürel Kriterler:

- (i) Yaratıcı insan dehasının bir ürünü olması,
- (ii) Dünyanın kültürel bir alanı veya tarihin belli bir zamanında, mimarlık veya teknoloji, anıtsal sanatlar, kentsel planlama veya peyzaj tasarımı konuları ile insani değerler arasındaki etkileşimi sergilemesi,
- (iii) Bir kültürel geleneğe ya da yaşayan yahut kaybolmuş bir medeniyete eşsiz veya en azından istisnai bir tanıklık etmesi,
- (iv) İnsanlık tarihinin önemli evrelerini gösteren peyzaj, mimari ya da teknolojik grup ya da yapının seçkin bir örneği olması,
- (v) Özellikle geri döndürülemez değişikliklerin etkisi altında hassas hâle gelen, insanın çevre ile etkileşiminin veya kültürün bir temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olması
- (vi) Olaylarla veya yaşayan geleneklerle, fikirlerle veya inançlarla, olağanüstü evrensel anlamın sanatsal ve edebi çalışmalarıyla doğrudan veya somut olarak ilgili olması,

Doğal Kriterler:

- (vii) Üstün doğa olaylarını veya estetik önemi ve olağanüstü doğal güzelliği olan alanları içermesi,
- (viii) Dünya tarihinin yaşamın tutanağını, yeryüzü şekillerinin gelişiminde süregelen önemli jeolojik süreçleri veya önemli jeomorfik ya da fizyografik özellikleri temsil eden seçkin örnekler olması,
- (ix) Karasal, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin, bitki ve hayvan topluluklarının gelişimi ve evrimindeki süregelen önemli biyolojik ve ekolojik süreci temsil eden seçkin örnekler olması,
- (x) Biyolojik çeşitliliğin doğal ortamında muhafaza edilmesi için en önemli olan, doğal yaşam alanlarını içermesi (Operational Guidelines, 2008:77).

İstanbul'un Dünya Miras Alanları i, ii, iii ve iv. kriterler doğrultusunda 1985 yılında Dünya Miras Alanı statüsüne dahil edilmiştir.

DÜNYA MİRAS ALANLARINDA ALAN YÖNETİMİ PLANI

Tanım ve Hedefler

En genel tanımı ile yönetim planı; miras alanlarının korunması ve kullanılmasını sağlamak üzere; hangi kurumun, hangi bütçe ve zamanlama ile projelerini hayata geçireceğini belirleyen bir süreç yönetimi olarak ifade edilmektedir. Bir başka deyişle dünya miras alanlarının korunması için yok gösterici bir rehber olarak ifade edilmektedir.

5226 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'da (2005) yönetim planı; koruma alanlarının korunmasını, yaşatılmasını değerlendirmesini sağlamak amacıyla işletme projesini, kazı planı ve çevre düzenleme projesinin yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen planlar olarak tanımlanmaktadır.

Yönetim planının öncelikli hedefi; koruma alanının etkin yönetimi için kararların oluşturulması, kısa ve uzun vadeli uygulamalar için yöneticiye rehberlik yapılması ve yönetimin sürekliliğinin sağlanması olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda:

- Miras alanının sürdürülebilir bir yönetim anlayışı ile uzun, orta ve kısa vadeli koruma hedeflerinin belirlenmesi ve sürekli bakım / müdahale stratejilerinin oluşturulması,
- Envanter bilgilerinin uygun şekilde kaydedilmesi,
- Üniversite ve diğer kuruluşlarla birlikte etkin araştırma programlarının düzenlenmesi,
- Yasa ve düzenlemelerin zamanında uygulanması, yönetim altyapısının yeterli ve etkin olup olmadığının ve uygulamaların etkinliğinin denetimi,
- Afet ve insan eylemleri sonucu ortaya çıkan riskler için sakınım ve acil müdahale planlarının oluşturulması,
- Alanın tanıtılması ve güçlendirilmesi için koruma görevi ile ilgili tüm tarafların koordinasyonunun sağlanması,
- Toplumun alanı tanıması ve bulunmaktan keyif alması için erişim ve katılım olanaklarının güçlendirilmesi,
- Yönetim planı hayata geçirilebilmesi için toplumun bilinç ve ilgisinin artırılması,

konuları da yönetim planlarının hedef çıktıları içinde yer almalıdır.

Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında 2005 tarihinde yürürlüğe giren Yönetmelik'te alan yönetim planının hedefleri;

- a) Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesi,
- b) Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturmanın yollarının gösterilmesi,
- c) Alanın değerini arttırarak uluslararası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılması,
- d) Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslararası iş birliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulması,
- e) Belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılması,
- f) Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliği,
- g) Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslararası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesi,
- h) Kültür varlıklarının yönetiminde, koruma alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılması,

olarak belirlenmiştir (*Alan Yönetimi İle Anıt Eser Kurulunun Kuruluş Ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul Ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, 27.11.2005 tarih ve 26006 sayılı Resmi Gazete*).

Süreç ve Etaplar

Yol gösterici bir rehber olarak tanımlanan yönetim planlarının en önemli özellikleri; bütüncül bir bakış açısıyla ve diğer fiziki planlar ile entegre edilmiş, erişilebilir, yasal olarak bağlayıcı bir belge olmasıdır. Bu nedenle ülke mevzuat sistemi ve kurumsal örgütlenme sistemi içinde yeri ve rolünün tanımlanması gerekmektedir. Ülkenin yasal ve kurumsal örgütlenme sisteminin yanısıra mirasın özgünlüğü dolayısı ile içeriği ve etapları farklılaşabilen yönetim planlarında olmazsa olmaz olarak belirlenen temel ilkeler ise;

- Açık, anlaşılabilir ve iyi ifade edilmiş,
 - Zamanlama hedefleri ile ilişkili ve ölçülebilir çıktıları olan,
 - Amaç, önem ve üstün evrensel değerleri yansıtan,
 - Sorunları doğru biçimde ele almış,
 - Öncelik sırasına göre yazılmış,
 - İstenen sonuç ile ilişkili ancak devam eden bir süreç olarak sürekli güncellenmesi gereken,
 - Yönetim odaklı ve esnek bir metin,
- olarak belirlenmiştir.

Rehberde yönetim planları altı ana bölümden oluşması tavsiye edilmektedir.

1. Hazırlık ve bilgi toplama
2. Alanın tanımlanması
3. Değerlendirme: sınırlayıcılar, fırsat ve tehditlerin belirlenmesi
4. Yönetim vizyonu ve hedefinin geliştirilmesi
5. Taslak yönetim planının hazırlanması
6. Uygulama, izleme ve gözden geçirme

Buna göre yönetim planı alanın ilk adımı alanın genel durumunun ortaya konulduğu hazırlık ve bilgi toplama sürecini içermektedir. Bu aşamada;

- Yönetim amaç ve hedeflerinin tanımlanması ve tanımlanan amaç ve hedeflerin tüm katılımcılar tarafından üzerinde uzlaşılan bir içerik taşıması,
 - Planlama sürecinde izlenecek adımların ve kullanılacak yöntemlerin belirlenmesi,
 - Alanın bir bütün olarak ele alınması,
 - Disiplinler arası bir yaklaşım ile kurgulanmasına olanak tanıyacak çalışma ekibinin oluşturulması,
 - Detaylı çalışma programının ve zaman planının hazırlanması,
 - Alanın tüm aktörlerini (yaşayan, çalışan, yönetici, sermaye sahibi gibi) sürece dahil edebilecek bir katılım yönteminin tespit edilmesi,
- çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

İkinci adım olan, alanın tanımlanması bölümü ise Dünya Miras Listesi içinde yer alması için belirlenmiş üstün evrensel değer, bütünlük ve özgünlük kriterlerinin ispat edilmesine yönelik analiz ve sentez sürecidir. Bu bölümde alanın konumu, sınırı ve sahip olduğu değerler; yazılı ve görsel malzemeler desteği ile ayrıntıları ile açıklanmaktadır. Bu aşamada;

- Alanın konumu ve kimliği (üstün evrensel değerinin açılımı),
- Koruma önceliği ve statüsü (yasal ve kurumsal yapılanma içindeki yeri),
- Doğal ve kültürel miras bileşenleri (kentsel tarihi peyzajı oluşturan elementlerin ve birbirleri ile ilişkilerinin analiz edilmesi),
- Fizik mekân verileri (arazi kullanış, mülkiyet, ulaşım),

- Sosyo-ekonomik yapı (nüfus, aile büyüklüğü ve tipi, eğitim durumu, gelir ve meslek durumu vb.),
- Somut olmayan kültürel miras unsurları (gelenek, görenek, el sanat, müzik, folklor, özgün yaşam biçimi, değerler, törenler vb.)

Konularında ayrıntılı analiz çalışmaları ile mevcut yapının özgün bileşenleri ortaya koyulmaya çalışılmaktadır.

Değerlendirme bölümünde; alanın koruma statüsünün yasal ve kurumsal çerçeve ile ilişkilendirilerek, sorun ve potansiyelleri doğrultusunda olası fırsatlar ve tehdit değerlendirilmektedir. Bir başka deyişle koruma alanının karşı karşıya olduğu tehditlerin ortaya konması ile plan kararlarına altlık oluşturmaktır. Bu bölümde;

- Alanın eskime sorunları (fiziki, sosyal ve ekonomik),
- Mülkiyet ve yasal sistemden kaynaklanan sorunlar,
- Alanın önemi dolayısıyla turizm işlevine konu olmasından kaynaklanan sorunlar (eskime, işlev değiştirme, konut alanlarının giderek azalması ve gece nüfusunun yaşamaması, aşırı yoğunluk artışı, ulaşım ve altyapı problemleri vb.),
- Yaşayanların sağlıklı yaşam çevresinin gereği olan sosyo kültürel donatılara erişim sorunları (eğitim, sağlık, yeşil alan vb.),
- Güvenlik sorunları (dezavantajlı gruplar ya da konut alanı nüfusunun azalması dolayısıyla güvenlik problemlerinin ortaya çıkması),
- Alanın algılanması ve içinde yönlenmeyi engelleyen sorunlar (dokuya aykırı yapılaşmalar ile bozulan silüet değeri ve ziyaretçilerin bölge içinde yönelmesini sağlayacak, pano, tabela ve işaretleme problemleri vb.),
- Denetim ve yetki karmaşalarından kaynaklanan sorunlar,

Konularında ayrıntılı değerlendirmeler yapılmaktadır.

Yönetim planı vizyon ve hedefinin belirlenmesi bölümünde; koruma ve kullanma dengesinin sağlanması bir başka deyişle alanın sürdürülebilir bir içerikte korunabilmesi için eylem projelerinin belirlenmesi, zaman planlarının oluşturulması, paydaşlarının ve bütçelerinin belirlenmesi dizgesinin bütünü olarak ifade edilmektedir. Hedefler yönetim planının etkin olmasında en önemli faktörler olarak belirlenmiştir. Hedefler belirlendikten sonra bu hedeflerin nasıl gerçekleştirileceği konusu gündeme gelmektedir. Bu aşamada yapılması gereken tüm alternatiflerin ortaya konulması ve içlerinden en uygun olanının yine tüm aktörlerin bir uzlaşma noktası olarak tespit edilmesi, yönetim planının vazgeçilemez unsurlarından biri olarak belirlenmiştir.

Taslak yönetim planının hazırlanması vurgusu ise yönetim planının başlayıp biten bir çalışma olmadığı, her aşamasında alanın tüm aktörlerince (yaşayanlar, ziyaretçiler, çalışanlar, yöneticiler, yatırımcılar vb.) tartışılması ve sonuç olarak üzerinde uzlaşılan bir belge olmasıdır. Dolayısıyla planın üretim süreci bu ilkeyi karşılayacak içerikte arama konferanslarına ve tartışmalara açık olmalıdır. Dolayısıyla öncelikle taslak bir çalışma hazırlanmalı bu çalışma tüm aktörlerce geniş bir katılım ile ele alınmalıdır.

Son olarak da planın etkili bir şekilde uygulanıp, uygulanmadığının, hedeflere bağlı kalınıp, kalınmadığının kontrol edildiği başarı ölçütleri ile belirli periyotlarda sınanması gerekmektedir. Yönetim planlarının izleme ve güncelleme süreçlerinin ele alınabilmesi içinde esnek bir süreç olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

IUCN (Guidelines for Protected Area Management Categories) öncelikli yönetim planı hedefleri doğrultusunda, doğa koruma alanlarının ayrıldığı kategorileri inceleyiniz. <http://www.iucn.org/themes/wcpa/pubs/pdfs/iucncategories.pdf> adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

TÜRKİYE'DE ALAN YÖNETİMİ YASAL VE KURUMSAL ÇERÇEVESİ

Türkiye'de 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda 14.7.2004 tarihinde yapılan 5226 sayılı değişiklik ile "yönetim planı" kavramı yasal mevzuatımız içinde tanımlanmıştır. 27.11.2005 tarihli "Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri ile Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" ile de içerik ve örgütlenme şeması tanımlanmıştır.

Bu Yönetmeliğin amacı (m.1);

- Ören yerleri, sit alanları ve etkileşim sahaları ile bağlantı noktalarının kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin koordinasyonunda sürdürülebilir bir yönetim planı çerçevesinde korunması ve değerlendirilmesini sağlamak,
- Yönetim alanlarının (*Yönetim alanı: Sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla planlama ve koruma konusunda yetkili merkezi ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eş güdümü sağlamak için oluşturulan ve sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerlerdir.*) belirlenmesi, geliştirilmesi, yönetim planlarının hazırlanması, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi ile alan yönetimini gerçekleştirmek üzere görev alacak danışma kurulu (*Danışma Kurulu: Alan yönetimine ilişkin yönetim plan taslağının karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunmak amacıyla oluşturulan kurul*), alan başkanı, eş güdüm ve denetleme kurulu (*Eş güdüm ve Denetleme Kurulu: Yönetim planını onaylamak ve uygulanmasını denetlemekle yetkili ve görevli kurul*), denetim birimi ve anıt eser kurulunun görev, yetki ve sorumluluklarının belirlenmesi olarak tanımlanmıştır.

Yönetim alanı sınırları belirlenen sit alanları, ören yeri ve etkileşim sahalarına ilişkin yönetim planı taslağı (m.8);

- a) Kentsel sitlerde ilgili belediyelerce,
- b) Arkeolojik, doğal ve tarihî sit alanlarında Bakanlıkça,
- c) İlgili belediyesi bulunmayan kentsel sit alanlarında Bakanlıkça,
- d) Kentsel sit alanı ile diğer sit alanlarının birlikte bulunması halinde ilgili belediyesince,
- e) Kentsel sit yönetim alanının sınırlarının birden fazla belediyeyi ilgilendirmesi hâlinde bu belediyelerin koordinasyonu ile Büyükşehir Belediye sınırları içinde olması halinde Büyükşehir Belediyesince, dışında olması hâlinde ilgili belediyelerin koordinasyonu ile Bakanlıkça doğrudan hazırlanır veya ihale mevzuatında belirtilen usul ve esaslara göre ihale suretiyle hazırlattırılır.

Alan Başkanı ve görevleri (m.14)

- Alan başkanı, alanla ilgili daha önceden çalışmalarda bulunmuş, alanı yeterince tanıyan, alan hakkında belirli bir vizyon geliştirebilen, kültürel ve doğal miras yönetimi ile ilgili yeni yaklaşımlar hakkında bilgi sahibi, yönetim politikaları ve uygulamaları hakkında deneyimli,

- Üniversitelerin mimarlık, şehir ve bölge planlama, arkeoloji, sanat tarihi, kamu yönetimi, işletme ve ekonomi bölümü mezunlarından kentsel sit alanlarında kurulacak alan yönetimlerinde ilgili belediye, kentsel sit dışındaki sit alanlarında ise Bakanlıkça atanır.

Alan başkanının görevleri:

- a) Yönetim planının yıllık hedeflerinin gerçekleşmesi için yetkili idare ile birlikte çalışma programlarını belirlemek, kaynak araştırması yapmak,
- b) Yıllık bütçe tekliflerini hazırlamak,
- c) Alanın sunum, tanıtım, eğitim, bakım, onarım, güvenlik ve ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik hizmet ve ekipman alımı için her türlü sözleşme, şart-name taslaklarını yetkili idare ile birlikte hazırlamak,
- d) Alanın doğal ve kültürel kaynaklarının yönetimi için ilgili kurum ve kişilerle iş birliğini sağlamak,
- e) Denetim birimince yıllık denetim raporlarının hazırlanması ve bu raporların eş güdüm ve denetleme kuruluna sunulması için eş güdümü sağlamak olarak belirlenmiştir.

Danışma Kurulunun kuruluşu ve görevleri (m.15)

- Danışma kurulu, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, meslek odaları temsilcileri, sivil toplum örgütleri temsilcileri, üniversitelerin ilgili bölüm temsilcilerinden, alan başkanı ve yetkili idarece tespit edilecek en az beş üyeden oluşur. Danışma kurulu kendi içinden bir başkan seçer.
- Danışma kurulu yılda en az bir kez toplanır. Yetkili idare ile eş güdüm ve denetleme kurulu gerekli gördüğünde danışma kurulunu olağanüstü toplantıya çağırabilir. Danışma kurulu toplantıları mahallinde yapılır.
- Danışma kurulu, yönetim planı taslağını inceleyerek bu taslağın karara bağlanması ve uygulanması konusunda önerilerde bulunur.
- Danışma kurulunda görüşülen tüm hususlar ve tavsiyeler, eş güdüm ve denetleme kuruluna iletilmek üzere tutanağa bağlanır.

Eş Güdüm ve Denetleme Kurulu ve görevleri (m.16)

- Eş güdüm ve denetleme kurulu, alan başkanı, danışma kurulunca kendi içinden seçilecek iki üye ile yönetim planı taslağı kapsamında hizmetine ihtiyaç duyulan idarelerin birer temsilci olmak üzere en az beş kişiden oluşur. Alan başkanı, eş güdüm ve denetleme kurulunun da başkanıdır.
- Eş güdüm ve denetleme kurulu yılda en az iki kere yetkili idarenin çağrısı ile toplanır. Kurul toplantısının gündemi denetleme birimi ile yetkili idare tarafından belirlenir.
- Alan başkanının talebi üzerine veya yetkili idare gerekli gördüğü takdirde kurul, olağanüstü toplantıya çağırılabilir. Kurul salt çoğunlukla toplanır ve toplantıya katılan üyelerin en az dörtte üçünün oylarıyla karar alır. Eş güdüm ve denetleme kurulu toplantıları mahallinde yapılır.
- Eş güdüm ve denetleme kurulu, yönetim planı taslağını inceleyerek altı ay içinde onaylar ve planın uygulanmasını denetler.

İstanbul Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı Vizyon ve Temel İlkeleri

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planının vizyonu: ... Zengin tarihi birikimini koruyup, yaşayan, üreten, sosyal-ekonomik mekânsal ve kültürel kimliğini geleceğe aktaran bir Tarihi Yarımada için kullanıcıların ve yaşayanların katılımıyla tüm kurum ve kuruluşları ile eş güdüm ve şeffaflık içinde yürütülen; Tarihi Yarımada'nın üstün evrensel değerini koruyan bir yönetim planı olarak belirlenmiştir.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nın temel ilkeleri, çağdaş koruma ilkeleri ve politikaları çerçevesinde geliştirilmiştir. Belirlenen ilke ve politikaları, Alan'a özgünlüğünü veren değerler, özellikler ve sahip olduğu potansiyeller ve sorunlarla ilgili yapılan çalışmalar ile katılımlı konferansta kabul edilen ilkeler yönlendirmiştir. Buna göre Yönetim Planı'nın ana ilkeleri aşağıdaki gibidir:

Kültürel Miras'a yönelik planlama ilke ve politikaları;

- Kültür mirasını geleceğe aktarmak için; ekolojik, ekonomik, sosyal, kültürel, toplumsal ve mekânsal sürdürülebilirliğin ve gelişimin sağlanması,
- Kültür mirasının özgünlüğünün korunması ve kentsel yaşam-çevre kalitesinin yükseltilmesine katkıda bulunması,
- Kültürel mirasın toplumsal yaşamda yer almasının sağlanması (konut-turizm işlevleri arasında denge),
- Alan'da çalışanların ve ikametlerinin özendirilmesi,
- Alan'da geleneksel üretim yöntemlerinin ve el sanatlarının sürdürülmesi,
- Dünya Miras Alanları içinde taşıt trafiğinin sınırlandırılması, yayalaştırma yapılması ve lastik tekerlekli ulaşım araçlarının Alan'dan uzaklaştırılması ve temiz enerjili ulaşımın sağlanması,
- "Su kenti" kimliğinin öne çıkarılmasıdır.

Koruma ve Kullanma'ya yönelik planlama ilke ve politikaları;

- Tarihi Yarımada'nın koruma çalışmalarında mekânsal bir bütün olarak ele alınması,
- Somut ve somut olmayan kültürel değerlerin (fiziksel yapılar ve barındırdıkları yaşam değerleri), ulusal ve uluslararası mevzuata uygun, sürdürülebilir koruma ve kullanımının sağlanması (Siluet, mahalle yaşantısı, geleneksel üretim, ulaşım),
- "Koruma" konusunda farkındalığın artırılması,
- Tarihi Yarımada'da kullanılan "inşaat malzemelerinin" Alan'a özgün bir biçimde geliştirilmesi,
- Sağlık ve güvenlik koşullarının sağlanmasıdır.

Planlama ve Katılım'a yönelik planlama ilke ve politikaları;

- Şeffaf, açık ve katılımcı planlama yapılması,
- Planlama çalışmalarında aşırı yükleme getirmeyen işlevlerin seçilmesi,
- Taşıma kapasitesini gözeterek kültür turizminin teşvik edilmesi,
- Planlama kararlarına ve öngörülen sürelerle sadık kalınması,
- Yönetim Planı'nın sürekliliğini sağlayacak hukuki altyapının sağlanması,
- Planlamanın evrensel değerdeki hukuk normlarında insanların barınma, yaşam ve mülkiyet haklarına saygılı olunması,
- Koruma ve geliştirme süreçlerinde Alan'la ilgili tüm paydaşlar arası ve kurumlar arası eş güdüm, iletişim ve sürekli katılımın sağlanması (Yetki ve sorumluluk sahibi kurumlar, kuruluşlar, uzman STK'lar ve meslek odaları, özel sektör, sivil toplum) ve kamu ile sorumluluk paylaşımı, kullanıcıların (çalışanlar, ziyaretçiler, öğrenciler) ve sakinlerin katılımının sağlanması, toplumsal bilinçlendirme programlarının geliştirilmesidir.

Bu konuda ayrıntılı bilgi için İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı'nı inceleyiniz. www.alanbaskanligi.gov.tr/files/Yönetim%20Planı_eylemleri.pdf ve <http://www.alanbaskanligi.gov.tr/index.html> adresinden ulaşabilirsiniz.

Özet

İnsanlığın ortak mirası olarak kabul edilen Dünya Miras Alanları ve bu kapsam dışında bulunan korunması gerekli alanlar (doğal, kültürel ve tarihi); afetler, savaş ve terörist saldırıların yanı sıra nüfus artışı, yapılaşma baskısı, turizm, büyük altyapı projeleri gibi konular dolayısı ile bozulma, yok olma tehdidi ile karşı karşıya kalmışlardır. Dünya kültür mirası alanlarının korunması üzere UNESCO başta olmak üzere pek çok uluslararası kuruluş (ve uzantısındaki yerel örgütlenmeler); bu alanların korunması konusunda yol gösterici kurallar dizgesi ile yaptırım içeren uluslararası sözleşmeler, yönetmelik ve tüzükler oluşturmuşlardır. Amaç kültürel mirasın korunması yanısıra kullanımı arasındaki dengelerin oluşturulma çabası olarak ifade edilebilmektedir. Süreç içerisinde kültürel miras alanlarının karşı karşıya olduğu tehditlerin içeriği değiştikçe, ilke ve anlaşmaların içerikleri de zenginleşmektedir. Örneğin 1972 yılında Dünya Miras Sözleşmesi ile koruma altına alınan somut kültür mirası, 2000'li yıllarda su altındaki eserleri, somut olmayan kültürel mirası, çeşitliliğin ve özgünlüğün korunması gibi içerik genişletilmesi ile zenginleştirilmiştir.

Kültürel miras alanlarının korunması önceliğinin yanı sıra 1980 sonrası küreselleşme akımlarının etkisi ile uluslararası turizme konu olması (kültürel turizm) ve ülke ekonomilerinde önemli paylar ortaya koyması nedenleri ile "koruma ve kullanma" ilişkileri sorgulanmaya başlamıştır. Öte yandan bu alanların süreç içinde yaşayanlarından arındırılacak içerikte, turizme konu olması da bir başka sorun başlığı olarak gündeme gelmeye başladığı 1990 sonrasında, yaşayanı ile birlikte koruma ve kullanma söylemi etkin olmaya başlamıştır. Tüm bu bakış açıları "alan yönetimi" kavramının bir gereklilik olarak karşımıza çıkmasına neden olmuştur.

Alan yönetimi miras alanının niteliğine bağlı olarak (doğal, arkeolojik ve kentsel) farklılaşmanın yanı sıra bulunduğu ülkenin koşulları (yasal, yönetsel, kültürel) itibarıyla da farklılaşmaktadır. Genel olarak alan yönetimi ya da yönetim planı; koruma ve kullanma arasındaki dengelerin sağlanması, miras alanının karşı karşıya kaldığı tehditlerin azaltılması, mirasın gelecek kuşaklara aktarılması için, ortak akıl ile üretilen yol haritaları olarak tanımlanmaktadır.

Bu ünite kapsamında Dünya Miras Alanlarında alan yönetimi konusu dört ana başlıkta ele alınmıştır.

Birinci başlıkta; Dünya mirası konusunda rehber oluşturacak kavramlar üzerinde durulmuştur.

İkinci başlıkta; Dünya Miras Alanlarına ilişkin tipolojik sınıflama ve bir kültürel mirasın bu listede yer alabilmesi için aranan doğal ve kültürel kriterler ele alınmıştır. Bu kriterlerden hareket ile mirasın "üstün evrensel değerinin" Dünya Mirası olması konusunda temel belirleyici olduğu ifade edilmiştir.

Üçüncü başlıkta Dünya Miras Alanlarında Alan Yönetimi ve Yönetim Planının tanımı, hedefleri, içeriği ve etapları ele alınmıştır.

Dördüncü başlıkta; Türkiye'de Alan Yönetimi konusunun yasal ve kurumsal altyapısı ile bugün koruma konusunda bizleri yönlendiren ilkeler değerlendirilmiş ve.

İstanbul'un Tarihi Alanları olarak belirlenen Dünya Miras Alanlarının, Yönetim Planının (2011) belirlenen vizyonu ve temel hedefleri vurgulanmıştır.

Sonuç olarak bu ünite kapsamında insanlığın ortak mirası olan, Dünya Miras Alanları Yönetimi konusunda genel bir bilgi birikiminin elde edilmesi hedeflenmiştir.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi 'kültürel miras alanlarının' karşı karşıya oldukları tehditlerden **değildir**?
 - a. Savaş ve afet
 - b. Büyüme ve yapılaşma baskısı
 - c. Zamanın aşındırıcı etkisi
 - d. Değişen yaşam koşulları
 - e. Uluslararası sözleşmeler
2. Aşağıdakilerden hangisi Dünya Miras Listesi içinde yer almanın kriteridir?
 - a. Korunmuş olması
 - b. Turizme konu olması
 - c. Özgünlük içermesi
 - d. Anıt eser olması
 - e. Ekonomi yaratması
3. Aşağıdakilerden hangisi 'somut olmayan kültürel miras' bileşenlerindendir?
 - a. Anıtlar
 - b. Yapı toplulukları
 - c. Sitler
 - d. Dil
 - e. Jeolojik oluşumlar
4. Aşağıdakilerden hangisi uluslararası sözleşmeleri imzalayan 'taraf devletin' görevlerinden **değildir**?
 - a. Mirasın korunmasını ülke politikası olarak benimsemek
 - b. Bu alanlardan alınan vergileri artırmak
 - c. Bilinç ve aidiyet geliştirme çalışmaları yapmak
 - d. Koruma için yasal ve mali önlemler almak
 - e. Bu konudaki bilimsel araştırmaları desteklemek
5. Aşağıdakilerden hangisi 'somut kültürel mirasın' korunması için gerekli değer ölçütlerinden **değildir**?
 - a. Heterojenlik değeri
 - b. Enderlik değeri
 - c. Belge değeri
 - d. Süreklilik değeri
 - e. Tarihi değer
6. Hangisi Dünya Miras Listesi 'kültürel kriterlerinden' **değildir**?
 - a. Yaratıcı insan dehası ürünü olması
 - b. Önemli jeolojik süreçleri içermesi
 - c. İnsanlık tarihinin seçkin bir örneği olması
 - d. İnsan - çevre ilişkisinde istisnai bir örnek olması
 - e. Gelenek ve inançlarla somut ilişkisinin olması
7. Aşağıdakilerden hangi 'yönetim planının' tanımı ile paralellik göstermektedir?
 - a. Arazi kullanışı gösterir
 - b. Fiziki planlardır
 - c. 1/5000 ölçekli üretilir
 - d. Cumhurbaşkanlığınca onaylanması gerekir
 - e. Ortak akıl ile üretilen yol haritalarıdır
8. Aşağıdakilerden hangisi 'yönetim planının' vazgeçilemez ilkelerinden **değildir**?
 - a. Anlaşılabilir
 - b. Ölçülebilir
 - c. Doğal miras konularına öncelik veren
 - d. Esnek
 - e. Sürekli güncellenen
9. Türkiye'de 'alan yönetimi' konusu ne zaman yasal mevzuat içinde yer almıştır?
 - a. 1985
 - b. 2005
 - c. 2008
 - d. 2009
 - e. 2011
10. Aşağıdakilerden hangisi İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Vizyon tanımı içinde **yer almaz**?
 - a. Zengin tarihi birikimi korumak
 - b. Kimliğin gelecek kuşaklara aktarılması
 - c. Eşgüdüm içinde yönetilen
 - d. Yoğunluk artışı öngören
 - e. Geniş katılımlı

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. e Yanıtınız yanlış ise “Giriş” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. c Yanıtınız yanlış ise “Kavramlar, Tanımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. d Yanıtınız yanlış ise “DMA Tipolojik Sınıflama ve Seçim Kriterleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. b Yanıtınız yanlış ise “DMA Tipolojik Sınıflama ve Seçim Kriterleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. a Yanıtınız yanlış ise “DMA Tipolojik Sınıflama ve Seçim Kriterleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. b Yanıtınız yanlış ise “DMA Tipolojik Sınıflama ve Seçim Kriterleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. e Yanıtınız yanlış ise “Yönetim Planı Tanım ve Hedefleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. c Yanıtınız yanlış ise “Yönetim Planı Süreç ve Etaplar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. b Yanıtınız yanlış ise “Türkiye’de Alan Yönetimi Yasal ve Kurumsal Çerçevesi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. d Yanıtınız yanlış ise “İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı Vizyonu ve Temel İlkeleri” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

İstanbul kentinin tarihi alanları 06.12.1985 tarihinde Dünya Miras Alanı (DMA) olarak kabul edilmiştir. İstanbul Dünya Miras Alanları;

- Sultanahmet Camii ve Çevresi Kentsel Arkeolojik Park Alanı
- Süleymaniye Camii ve Çevresi Koruma Alanı
- Zeyrek Camii ve Çevresi Koruma Alanı
- İstanbul Karasurları Koruma Alanı’dır.

Sıra Sizde 2

Ülkemizde 11 adet varlık, UNESCO Dünya Miras Listesi’ne alınmıştır.

- İstanbul’un Tarihi Alanları
- Safranbolu Şehri (Karabük)
- Hattuşaş (Boğazköy) - Hitit Başkenti (Çorum)
- Nemrut Dağı (Adıyaman - Kahta)
- Xanthos-Letoon (Antalya - Muğla)
- Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası (Sivas)
- Truva Antik Kenti (Çanakkale)
- Edirne Selimiye Camii ve Külliyesi (Edirne)
- Çatalhöyük Neolitik Kenti (Konya)
- Pamukkale-Hierapolis (Denizli)
- Göreme Millî Parkı ve Kapadokya (Nevşehir)

Sıra Sizde 3

Doğa koruma alanlarına ilişkin hazırlanan yönetim planlarının temel hedefleri:

Bilimsel araştırma, doğal yaşamın korunması, türlerin ve genetik çeşitliliğin korunması, çevre ile ilgili hizmetlerin yapılması, turizm ve rekreasyon, eğitim, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı, kültürel ve geleneksel değerlerin korunması olarak belirlenmiştir.

Sıra Sizde 4

Doğa koruma alanları yönetim kategorileri:

- Mutlak doğal rezerv alanı,
- Millî park (ekosistem koruma ve rekreasyon için yönetilen doğa koruma alanı)
- Doğa anıtı,
- Tür koruma alanı,
- Korunması gerekli kara ve deniz peyzajı,
- Kaynak yönetim alanı

Yararlanılan Kaynaklar

Aydoğdu, Y., (Danışman: Akın, O.) (2011); **Kentsel Koruma Alanlarında Alan Yönetimi, Yenikapı Arkeolojik Sit Alanı**, YTÜ, FBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Gülersoy, N.Z ve Ayrancı, İ. (2011); **Koruma Alanlarında Yönetim Planı**, İTÜ Çevre ve Şehircilik Uygulama ve Araştırma Merkezi yayınları, İstanbul, ISBN: 978-975-561-386-4.

İstanbul Tarihi Yarımada Yönetim Planı (2011)

Yararlanılan İnternet Adresleri

<http://www.kumid.eu/euproject/admin/userfiles/>
<http://www.whc.unesco.org/opgutoc.htm>
http://www.alanbaskanligi.gov.tr/İstanbul_tarihi_alanları.html <http://www.istanbulmiraskomitesi.com/unesco-dunya-miras-komitesi.html>
<http://www.kultur.gov.tr>
<http://www.iucn.org/themes/wcpa/pubs/pdfs/iucn-categories.pdf>

6

Amaçlarımız

Bu üniteyi tamamladıktan sonra;

- Miras / koruma alanı ve turizme ilişkin temel kavramları tanımlayabilecek,
 - Turizm amacıyla değerlendirilen miras ve koruma alanlarını ve turizm türlerini tanımlayabilecek,
 - Miras ve koruma alanlarının turizm amaçlı kullanım ilkelerini açıklayabilecek,
 - Miras ve koruma alanlarının turizm amaçlı kullanım ve korunmasının ilkelerini tanımlayabilecek,
- bilgi ve becerilere sahip olacaksınız.

Anahtar Kavramlar

- Turizm
- Miras Alanları
- Kültür Turizmi
- Miras Turizmi
- Endüstriyel Miras Turizmi

İçindekiler

Koruma/Miras Alanlarının Turizm Amaçlı Kullanımı ve Korunması

GİRİŞ

Turizm günümüzde en önemli boş zaman değerlendirme ve dinlenme aktivitelerinden biri olup ekonomik anlamda ülkelerin gelişiminde önemli rol oynamaktadır. 1980'lere kadar dünyada hızla gelişen kitle turizmi, 1980 sonrası ortaya çıkan negatif çevresel etkilerle tartışılırken dönemin turist profili de kitle turizminden bireysel turizme doğru değişen bir eğilim göstermeye başlamıştır. Özgün, yerel, kültür varlıklarına, doğaya yönelen, yerel nüfusla iletişim kurma çabası taşıyan ve sürdürülebilirliğe önem veren yeni turist tipi, alternatif turizm türlerine ve bunların olduğu alanlara yönelmişlerdir.

Küreselleşme, eğitim ve kültür seviyesindeki yükselmeler, genç nüfus artışı, post modern tüketim alışkanlıkları, teknolojik gelişmeler, ulaşılabilirlik ve hareketlilikteki artışlar ile turizm amaçlı seyahatler hızla artmıştır. Turizm talepleri, turist tipindeki değişimler ve yeni eğilimlerle birlikte alternatif turizm türlerine, kültürel amaçlı seyahatlere, kültürel doğal ve tarihi potansiyellere sahip olan bölgelere olan eğilimler de artış göstermiştir.

Turizm pazarında da yeni eğilimlere bağlı olarak kitle turizminin negatif etkilerinden uzak doğal ve kültürel kaynaklara talep gösteren, yerelle uyum içinde yerelle hareket eden ve turizmin mevsimsel dağılımını genişletecek mevcut bilinen turizm türleri dışında alternatif turizm türleri (geo, agro, doğa, etno, ghetto, kültür vd.) ve destinasyonları gündeme gelmeye başlamıştır.

Turizmdeki bu yeni gelişme ve eğilimlerle, turizm için çekici bir unsur hâline gelen doğal kültürel miras varlıkları gelişmiş ülkeler kadar sanayileşememiş ve gelişmemiş ülkeler ve bölgeler içinde önemli bir kalkınma aracı olarak kabul edilmiştir. Ancak ülkeler sürdürülebilir turizm politikaları üretirken, kültür ve çevre sorunlarını çözmede, doğal ve kültürel kaynakları bu amaçla kullanmakta yetersiz kalmış, turizmi bir estetik unsur olarak ele almışlardır. Çünkü kültür ve miras, turizm sektöründe kalkınma için önemsizleşirken turizme turistler için paketlenen veya ulusal kimliğin gücünü gösteren bir meta olarak bakılmıştır. Ancak bugün sürdürülebilir turizm politikalarının gündeme gelmesiyle turizm politikalarında doğal ve kültürel öğeler ve bunların sürdürülebilirliği önem kazanmıştır. Miras alanları ve koruma alanlarına olan turizm taleplerinin artışı ile birlikte miras turizmine olan ilgi de giderek artmıştır. Bu bağlamda miras alanları ve diğer doğal, kültürel tarihi kaynaklar turizm için değerlendirilen en önemli kaynaklar olarak turizm politikalarındaki yerini almıştır.

Koruma ve miras alanlarının turizm amaçlı kullanılmasına ilişkin kaynakların, turizm amaçlı değerlendirilmesi ve kullanımın ortaya konduğu bu ünite de kavramlar ve tanımlar, turizm kaynakları, koruma /miras alanlarının ve kaynakların turizm amaçlı kullanımı ve korunmasının ilkeleri başlıkları ele alınmıştır.

KORUMA VE MİRAS ALANLARININ TURİZM AMAÇLI KULLANILMASINA KORUNMASINA İLİŞKİN KAVRAMLAR/ TANIMLAR

Koruma ve miras alanları turizm amacıyla kullanılması içeren bu ünite de, konunun anlaşılabilmesi açısından, turizm, turizm türleri ve kültürel, doğal değerlere ilişkin yasa ve yönetmeliklerde yapılan tanımlamalar dışında bilimsel çalışmalarda da bu kavramlara ve tanımlara ilişkin değişik tanımlamalar yapılmaktadır. Bu bağlamda öncelikle turizm ve koruma ile ilgili olarak aşağıda yer alan kavram ve tanımların öncelikle ortaya konması önemlidir.

Turizm: İnsanların dinlenme, eğlenme, öğrenme gibi amaçlarla sürekli yaşadıkları ortamın dışına çıkarak yapılan seyahat ve konaklama eylemidir. Uluslararası turizm sözlüğünde turizm: “Zevk için yapılan, geziler ve seyahatleri yapmak için gerçekleştirilen insan faaliyetlerinin tümü” şeklinde açıklanmaktadır. Turizme ilişkin olarak değişik bakış açıları ile birçok tanımlama yapılmıştır. Fakat 1980’li yıllarda AIESTU (Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği) tarafından yapılan tanımlamada turizm “İnsanların devamlı ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşıladıkları yerlerin dışına seyahatleri ve turizm işletmelerinin ürettiği mal ve hizmetleri talep ederek geçici konaklamalarından doğan olaylar ve ilişkiler bütünü” şeklinde tanımlanmıştır.

Kültür turizmi: Kişilerin kültürel ihtiyaçlarını karşılamak, yeni bilgi ve deneyimler edinmek amacıyla ikamet ettikleri alanlardan, kültürel çekiciliklerin bulunduğu alanlara gerçekleştirdikleri hareketler olarak tanımlanmaktadır.

Miras turizmi: Bir alanın, bir topluluğun ya da ulusun tarihini, kimliğini, doğal ve kültürel zenginliğini gösteren alanlara yapılan turizm çeşidi.

Kültür varlığı: Tarih öncesi ve tarihî devirlere ait, bilim, din, kültür, ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde yer altında veya su altındaki taşınır ve taşınmaz varlıklardır.

Tabiat varlığı: Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde yer altında ve su altında bulunan varlıklardır.

Doğal miras (Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi, UNESCO-1972, m.2): Estetik veya bilimsel açıdan istisnai evrensel değeri olan, fiziksel ve biyolojik oluşumlardan veya bu tür oluşum topluluklarından müteşekkil doğal anıtlar.

Endüstri mirası: Endüstri kültürünün tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari veya bilimsel değerlere sahip kalıntılarıdır. Bunlar binalar, makineler, atölyeler, imalathaneler, fabrikalar, madenler ile işletme ve arıtma sahaları, ambarlar, depolar, enerji üretilen, iletilen ve kullanılan yerler, ulaştırma altyapısı, sanayi ile ilgili barınma alanları, öğretim gibi sosyal faaliyetler için kullanılan yerler vb. dir.

2863 sayılı yasaya göre ülkemizde kültür ve tabiat varlığı olabilmenin ölçütlerini ve boyutlarını inceleyiniz. <http://www.kultur.gov.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

KORUMA VE MİRAS ALANLARININ TURİZM AMAÇLI KULLANIMI VE KORUNMASI

Doğal ve kültürel açıdan geçmişin izlerini yansıtan birçok yapı, anıt ve alan dünya miras öğeleri olarak korumaya değer bulunmaktadır. Bu miras öğeleri dünyada korunacak değerler doğal ve kültürel varlıklar kapsamı içinde değerlendirilmektedir. Günümüzde miras öğeleri, miras turizminin bir parçası olup turizm açısından doğal ve kültürel kaynaklı olarak tasnif edilmektedir. Miras turizmi, kültürel miras turizmi ve doğal miras turizmi olarak ikiye ayrılmaktadır.

Miras turizmi turistlerin yalnızca binaları ve tarihsel eserleri değil fakat aynı zamanda bir ülkenin manzaraları, doğal, tarihi, sanat ve kültürünü kullandığı anlamına gelmektedir. Aslında miras turizmi bir nesilden diğerine geçen her tür kaynağın kullanımını ifade etmektedir. Nuala Johnson'ın tanımına göre miras turizmi, tarihle coğrafyanın birleştiği yerdir. Miras turizminde koruma saklama kaygısı ile kullanma, kullanarak yaşatma kaygısı karşı karşıya gelmektedir. Günümüzde miras turizmine çok büyük bir talep olurken bu koruma olgusunu da beraberinde getirmektedir.

Miras turizmi, turistin algı ve güdülerine bağlı olarak tarihi bir yeri ziyaret etmesine dayanan, turizmin bir alt grubu olarak tanımlanmıştır. Bir başka yaklaşımda ise miras turizminin tanımlamasında temelde geçmiş ve nostalji duygusu benimsenmektedir. Bu yaklaşıma göre miras turizmi şimdiki zamanda geçmişi canlandıracak fırsatlar sunan özel bir turizm şekli olarak tanımlanmaktadır. Miras turizmi, “bir alanın, bir topluluğun ya da ulusun tarihini, kimliğini, doğal ve kültürel zenginliğini gösteren alanlara yapılan turizm çeşidi” olarak da tanımlanmaktadır.

Tanımlardan anlaşıldığı üzere, miras turizmi daha çok tarihsel değerlerle ilişkilendirilirken son on yılda bu kavram; ulusların tarihi, kültürü, yaban hayatı ve peyzaj özellikleri ile de ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirme sonucunda miras turizminin kapsamında ve kaynaklarında son zamanlarda önemli değişimler yaşanmaktadır.

Miras turizmi, bünyesinde oldukça farklı turizm çeşitlerini barındırmaktadır. Bu turizm çeşitleri çekicilik oluşturan mirasın türüne göre değişmektedir. Genel olarak miras turizminde doğal, kültürel ve kentsel olmak üzere üç tip farklılaşma söz konusudur. Buna göre doğal miras çekicilikleri doğa turizminin, sosyokültürel ve kentsel çekicilikler de kültür turizminin oluşmasını sağlamaktadır. Kültürel miras içinde yer alan müzeler ve kültürel yapılar, tarihî kent dokuları, endüstriyel alanlar gibi kentsel miraslar kentsel turizmin çekicilikleridir.

Turizm ve miras alanlarının ve koruması ve turizm amacıyla kullanılmasına ilişkin olarak “Turizm Coğrafyası” isimli Prof Dr. Nazmiye Özgüç’ün kitabını inceleyebilirsiniz.

K İ T A P

Miras turizmi ile ilgili çekicilikler, birçok yazar tarafından farklı şekillerde ele alınarak tanımlanmıştır. Ancak miras turizmi çekiciliklerini en kapsamlı ele alan yazarlardan Printice miras turizmini, fonksiyona dayalı olarak sınıflandırılmaktadır. Bu kapsamda yapılan sınıflandırmaya göre;

Doğa Tarihi ve Bilimsel Çekicilikler: *Doğal kaynaklar ve izleri;* hayvanat bahçeleri, akvaryumlar, vahşi yaşam parkları ve soyu tükenmekte olan türler; *teknoloji merkezleri;* bilimsel müzeler, jeomorfolojik ve jeolojik alanlar (mağaralar, boğazlar, tepeler ya da şelaleler).

Tarımsal ve Endüstriyel Çekicilikler: Çiftlikler ve tarım müzeleri, taş ocakları, maden ocakları, fabrikalar, bira fabrikaları, içki fabrikaları ve endüstri müzeleri.

Ulaşım Çekicilikleri: Ulaşım müzeleri, işler durumdaki buharla çalışan demiryolu hatları, kanallar ve tersaneler, korunmuş gemiler, uçaklar ve havacılık gösterileri,

Sosyo Kültürel Çekicilikler: Tarihî alanlar, kırsal ya da sanayi yaşamı müzeleri, kostüm müzeleri.

Yapısal (Bina) Çekicilikler: Görkemli evler, dini binalar (katedraller, kilise ve camiler, türbeler).

Askerî Çekicilikler: Kaleler, savaş alanları, askerî tersaneler ve askerî müzeler.

Manzara Çekicilikleri: Tarihî kasaba ve köyler, ulusal parklar, miras kıyı şeritleri ve deniz manzaraları.

Sanatsal Çekicilikler: Galeriler, tiyatro ya da konser salonları ve gösterileri, sanat festivalleri.

Tarihi Şahsiyetlerle İlgili Çekicilikler: Yazar, sanatçı, besteci, politikacı, askerî liderler vs. ve bu şahsiyetlere ait ev ve çalışma alanları.

Bu sınıflandırmalar ülkelerin özelliklerine ve miras kaynaklarına bağlı olarak farklılaşabilir. Miras alanlarına olan talep ve miras turizmine olan ilgi artarken miras turizmini tercih eden ziyaretçilerin tipolojisi farklılaşmaktadır. Diğer turistlere oranla daha bilinçli, daha eğitilmiş ve yaş ortalaması daha yüksek kişilerdir. Bu ziyaretçilerde, öğrenme ve yeni yerler keşfetme arzusu daha fazla olup klasikleşmiş turistik çekim noktaları yerine yeni deneyimler kazanabilecekleri otantik atmosferlere yönelmektedirler.

Miras Alanlarının Korunması

Miras turizminin gelişiminde rol oynayan miras alanlarının sürdürülebilirliği ve korunması miras turizminin devamlılığı açısından önem kazanmaktadır. Günümüzde kültürel mirasın korunması ile ilgili Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme, Avrupa Kültür Konvansiyonu, Avrupa Mimari Mirasının Korunması Sözleşmesi, Avrupa Arkeolojik Mirasının Korunması Sözleşmesi, Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi gibi pek çok uluslararası anlaşma yapılmıştır. Bunun yanında kültürel mirasın korunması ile ilgili Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO), Avrupa Konseyi, Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (ICOMOS), Europa Nostra, Uluslararası Doğa Koruma Birliği (IUCN), Kültür Varlıklarının Korunması ve Onarım Çalışmaları Uluslararası Merkezi (ICCROM) vb. pek çok uluslararası kurum bulunmaktadır. Bu kurumların yaptıkları çalışmalar ve aldıkları kararlar kültürel mirasın korunması konusunda kimi zaman bağlayıcı kimi zaman tavsiye niteliğinde olmaktadır. Uluslararası çalışmalar dışında, ülkeler sahip oldukları kültürel mirasın korunması konusunda, ulusal çalışmalarla miras alanlarının korunmasına ilişkin bağlayıcı yasalar ve uygulamalar yürütülmektedir. Bu koruma yaklaşımları kapsamında miras alanları turizmin bir parçası olarak kullanılmakta ve turizme açılmaktadır.

1972 yılında UNESCO dünyanın en çok dikkati çeken doğal ve kültürel miras alanlarını korumak üzere Dünya Miras Konvansiyonu (World Heritage Convention) oluşturmuştur. Bu konvansiyonla ülkelerin dünya mirasını sit alanlarını belirlemek, korumak ve saklamak üzere bir birlik kurulmuştur. Bu kapsamda ulusal ve uluslararası ölçekte dünya mirası listesine alınan doğal coğrafi görünüm, turizm çekim kaynağı olarak büyük bir potansiyel sunmaktadır. Rekreasyon ve turizm yoluyla yaşayanlara iyi vakit geçirme olanağı sağlayan coğrafi görünümünün sürdürülebilirliğini sağlayabilmek amacıyla birçok ülke farklı hiyerarşiler hâlinde

korunan coğrafi görünümle belirlemektedirler. Bu bağlamda ABD korumalı alanlar arasında doğal rezervler, ulusal yaban alanları, parklar, ulusal tarihsel parklar ulusal rekreasyon alanları şeklinde bir gruplama yapmaktadır. İskoçya'da ise ulusal manzara alanları, ulusal miras alanları olarak korunması gereken doğal manzara önemi olan alanlar tanımlanmaktadır. İngiltere ve Galler'de Olağanüstü Doğal Güzellik Alanları (AONB) tanımlanmaktadır. Bu alanlar rekreasyon açısından yeterli genişlikte olmamasına rağmen doğal güzellikleri nedeniyle uluslararası açıdan korunması gereken alanlar olarak tanımlanmaktadır. AONB'ler turizm çekiciliğinin odak merkezi konumunda yer almaktadırlar.

TARİHSEL KAYNAKLAR VE TURİZM

Tarihsel kaynaklar, sunduğu potansiyellerle turizm açısından miras turizminin ana kaynağıdır. Tarihî kaynakların birbirinden çok farklı ve çeşitli özellikleri içine alması nedeniyle, turizm açısından sınıflandırılmaları da çeşitli şekillerde yapılmaktadır. Tarihsel kaynakların, kaynağın fiziksel yapısına dayalı olarak yapılan sınıflandırması;

- **Binalar ya da bina kalıntıları:** Bulundukları dönemin sosyal, ekonomik ve mimari özelliklerini yansıtan, (büyük malikane, kilise, cami şato atölye fabrika vb). kendi başlarına tarihi ve estetik bir değer taşıyan bina ve bina kalıntıları: Bunlar tek tek olabilecekleri gibi grup hâlinde de olabilirler.
- **Tarihî olayların geçtiği yerler:** Önemli savaşlar, dinsel, siyasal, mitolojik olayların geçtiği yerler, savaş meydanları. Bu alanlar tarihi olayların geçtiği yerlere ilişkin hiçbir kalıntı bulunmasa bile tarihsel açıdan taşıdıkları önem nedeniyle sınıflandırmada önemlidir.
- **Arkeolojik sitler:** Varoldukları zamandan günümüze kadar ulaşan, varoldukları dönemin sosyal ekonomik fiziksel ve kültürel özelliklerini yansıtan alanlar ve yerleşmeler (eski tarla sistemleri, dikilmiş taşlar, surlar, demiryolları, madenler, yerleşmeler vd.).
- **Çeşitli sitlerden toplanmış ve başka bir yerde her tür müzede bir araya toplanmış nesneler:** Açık hava müzeleri, taşıt, sanayi müzeleri vb.

şeklinde. Tarihî kaynaklara ilişkin olarak yapılan bu genelleştirmelere rağmen belirli ülkelerin ya da kültürlerin kendine özgü başka kalıpları içinde farklı sınıflandırmalar da yapılabilmektedir. Tarihî kaynaklar önceki nesillerden günümüze miras kalan binalar, eski anıtlar gibi çeşitli maddi varlıkları, mimari ve coğrafi görünüm, arkeolojik özellikler, geçmişten günümüze günlük yaşamın unsurları, önemli tarihî dinî ve mitolojik olayların geçtiği yerlerdir. Tarihî kaynaklar turizm açısından önemli potansiyelerdir. Turistler için ise tarihî bina ya da yerin dış görünüşünden çok tarihsel anlamı (Truva Harabeleri, Viking kazı alanı, Mısır piramitleri, Taç Mahal, İnka Şehirleri vb) çekicilik unsuru olmaktadır.

2863 sayılı yasaya göre kentsel sit olabilmenin ölçütlerini inceleyiniz. <http://www.kultur.gov.tr> adresinden ulaşabilirsiniz.

SIRA SİZDE

Resim 6.1

Taç Mahal

Resim 6.2

Mısır Piramitleri

Bu kaynakların mekânsal olarak dağılımları, uzak kırsal alandaki tek bir çekicilikten (malikane arkeolojik sit) köy, kasaba ya da şehirlerde çekici bir görünüm oluşturacak şekilde bir cadde boyunca uzanmış binalar topluluğuna ya da belirli bir lokasyonda müzelerde birikmiş tarihsel nesnelere kadar çeşitlenmektedir.

Tarihsel kaynakların turizm açısından değerlendirilmesi noktasında farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Bazı tarihsel kaynakların sergilenmesinde tarihsel kaynağa müdahale edilmeden (özgün hâliyle restore edilmeden) özelliği olduğu gibi korunarak sergilenmektedir. Başka bir yaklaşımda ise tarih turistin görmek istediği bir yorumla paketlenerek sergilenmektedir. Bu kapsamda tarihî kaynaklar, restore edilerek, bozulmuş olan nesnelerin yerine yeni nesneler konularak veya geçmişi temsil eden ve geçmişi yeniden canlandıran tarihî parklar yaratılarak turiste sunulmaktadır. Bu pazarlama biçimleri ile tarihî bölgelere turistik talebin artırılması yoluna gidilmektedir. Tarihî kaynakların turizm amacıyla pazarlanmasına ilişkin bu tür yaklaşımlar, kaynağı değişime uğratarak zarar verdiği tartışmalarını da beraberinde getirmektedir. Bununla beraber doğa koşullarının yarattığı yıpranma, aşınma ve çürüme gibi tahribatlar tarihi kaynağın korunmasındaki en önemli sorunlardır.

TARİHSEL ŞEHİR/KASABALAR VE TURİZM

Tarihsel şehir ve kasabalar da koruma ve miras alanları kapsamında olmakla beraber turizm politikaları bağlamında değerlendirilmektedir. Özellikle son yarım yüzyıl içinde tarihî şehir ve kasabaları korumaya ilişkin yeni yaklaşımlarla çekicilikleri artırılırken, tarihsel özelliğinin değeri de artırılmaya çalışılmaktadır. Bu değişim birçok ülkede koruma bilincinin gelişmesi ve koruma yasalarının uygulanması ile gündemdeki yerini almıştır. Bu bağlamda şehirlerdeki eski semtler restorasyon yoluyla yeniden yaratılarak hem korunmakta hem de güzelleştirilmektedir. Bu yeni özellikleriyle tarihî şehir ve kasabalar turizmde yeni bir ürün olarak pazara sunulmaktadır.

Günümüzde dünyadaki birçok tarihî şehir ve kasaba bu kapsamda korunarak günümüze kadar gelmiştir. Örnek olarak İngiltere'de önemli tarihsel şehirlerin birçoğu sanayi devrimi sırasında meydana gelen modern gelişmelerin dışında kalırken, Orta Çağ özelliklerini koruyarak günümüze kadar gelmişlerdir. Fakat yine de birçok şehir ve kasaba şehirleşme olgusunun bozucu etkisinden kaçınamamıştır. Yine de sanayi ve gelişmelerin dışında kalmış ve böylece zamanın dokusuyla birlikte ayakta kalmış birçok şehir ve kasaba (Chester, Bruges, Göynük, Safranbolu) hâlâ varlığını koruyarak günümüze kadar gelmişlerdir.

Resim 6.3

Tarihî Şehir Brugs

Resim 6.4

Tarihî Şehir Safranbolu

Bu şehirler sanayileşememiş fakat yüzyıllar boyunca bazı ekonomik özellikler ve kullanışlar kazanarak bozulmadan iyi bakım görerek durumlarını korumuşlardır. Bu kentler için günümüzdeki en önemli engel eskiyen ve yaşlanan yapıları korumanın maliyetini karşılayacak ekonomik kullanışları bulmaktır. Eski şehirseldokuların yeni yaşam biçimlerine ve işlevlere olanak tanımaması bu alanların başka işlevler için kullanılmasını sınırlarken (Venedik) turizm açısından çekici bir unsuraline getirilen şehir ve kasabalar ekonomik bir kaynağa dönüştürülmektedir.

Tarihsel şehir ve kasabaların turizm açısından değerlendirilmesinde;

- Tarihsel şehirler içinde eski yapıların oranı ne kadar yüksek ise turizm açısından o alanın tarihsel yapısı o kadar güçlü ve coğrafi görünüm çekiciliği de o kadar fazladır.
- Şehirde en gösterişli ya da olağan üstü binalar turistlerin dikkatlerinin odak noktasını oluştururken bulunulan ortam ve sokak görüntüleri de turistik deneyimin önemli bir parçası hâline gelmektedir.

Koruma yaklaşımı içinde tarihsel ve şehirseldokular bir grup hâlinde ya da tarihsel ya da mimari bir önemi olmayan yapılar arasında dağılmış bir şekilde bulunabilirler. Tarihî şehirler küçük bir fiziksel mekan içinde çok geniş bir turizm çekiciliğini bir arada sunarlar. Bu kapsamda yerin tarihsel önemi ve turistleri o yere çekecek faktörler bütünün yalnızca bir parçası olmaktadır. Bu alanlarda turizm ile ilgili hizmetler tarihî çekirdek ve tarihî çekirdek dışındaki kentsel alanlar içinde yer almaktadır.

Kırsal tarihsel sit alanlarında ise turist çekiciliği tek bir kaynağa dayalı olup turizm bu tek nitelik üzerinde yoğunlaşmaktadır. Turistin talepleri ve hizmetleri bu alanda karşılanmaktadır.

Bazı tarihsel bölgeler içinde kalan yapılar ve yapı grupları ise ilk kullanışlarını sürdürerek ve çok az değişime uğrayarak yüzyıllardır varlıklarını sürdürmektedirler. (Oxford-Cambridge üniversiteleri Fransa'daki şatolar, İngiltere'deki malikâneler, Tarihsel kır evleri vb.). Bu kapsamda tarihi yapılar tek başlarına bir çekicilik alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Kentlerin süreç içindeki kontrolsüz gelişimleri tarihî yapı ve dokulara zarar vererek onların süreç içinde azalmasına ya da yok olmasına neden olabilmektedir. Bazen kentsel alan içinde tarihî doku ve yapılar, şehirseldğişim ve büyümeye bağlı olarakda azalmakta ve yok olmaktadır.

Turizmin Tarihi Şehirler Üzerindeki Etkisi

Tarihi şehirler ve dokular, turizm ile birlikte koruma altına alınarak ve eski yapılar restore edilerek yenilenmekte ve değişmektedir. Turizm tarihi şehirler üzerinde değişimi hızlandıran bir unsur olup tarihsel şehrin evrim modeli olarak tanımlanan bu süreçte kent yenilenip korunurken mevcut işlevler, yerini turizm ile ilgili yeni işlevlere terk etmektedir. Bunlar;

- Turizme hizmet eden kentin tarihi kimliği ile bağlantılı (el sanatları antikalara vb.) alışveriş alanları,
- Turizme yönelik alternatif ve yöresel yeme içme alanları,
- Eğlence ve rekreasyon alanları,
- Kültürel ve sanatsal (müzeler, opera sanat galerileri vb) aktivite alanları,
- Alternatif konaklama alanları,

Turistler dışında kentte yaşayanların da kullanacağı bu aktivite alanları ile kent turizm açısından zenginleşip gelişirken tarihi bölge dışındaki yakın bölgelerde bu değişimin etkisiyle gelişip yenilenmektedir. Eskidiği için terk edilen tarihi bölgeye kullanıcılar geri dönerken ortaya çıkan rant artışlarıyla beraber el değiştirmeler artmakta, mekânın eski kullanıcısı yanında yeni gelenlerle sosyal dokuda değişime uğramaktadır.

DİKKAT

Tarihi şehirler ve turizm konusunda, “The Tourist-Historic City” isimli Ashwort, G.J. ve Tunbridge, J.E kitabını inceleyebilirsiniz

Tarihsel şehirlerde, fiziksel doku, turizmin hızlı büyümesi ile bozulmakta ve sokak dokusuna iyi uyum sağlayamayan sokak planları, şehir içi tıkanmalara neden olmaktadır. Tarihi şehirlerde koruma ve turizmin bir arada yürütülmesine ilişkin stratejilerin belirlenmesinde;

- Mevcut dokunun korunması,
- Mevcut turizm olanaklarının kullanılabilmesi için geliştirme siyasetinden çok düzenlemenin benimsenmesi,
- Ziyaretçi sayısına sınırlamalar getirilmesi,
- Şehirsal açık alanların korunması,
- Yayaalara ayrılmış yol ve zonların oluşturulması,

gibi yaklaşımlar gündeme gelmektedir. Birçok Avrupa şehrinde birçok tarihsel bina ya da semt, yerel yasama organlarıncı korunmaktadır. Bu tür uygulamalar çok pahalı olmakla birlikte turizmden elde edilen gelirlerin artışı bu uygulamaları desteklemektedir. Geleneksel biçim korunmakla birlikte binaların yeni turistik amaçlara uygun olarak değiştirilmeleri turizme doğrudan bir katkı olabilmektedir. Bu alanlara ilişkin yapılan uygulamaların en belirgin olumsuzlukları ise gayrimenkul fiyatlarındaki artışlar ile bu bölgelerde yaşayanların yerine yeni kullanıcıların gelmesi ve bölgenin kültürel zenginliği olan sosyal yapının süreç içinde değişmesidir.

SIRA SİZDE

3

Turizm stratejisi 2023 kapsamında tematik turizm gelişim koridorlarını inceleyiniz.
<http://www.ktbaytirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023>

ENDÜSTRİYEL MİRAS ALANLARI VE TURİZM

Endüstriyel miras turizmi, endüstriyel anıtlar çevresinde gelişen yeni bir turizm çeşididir. Başka bir anlatımla endüstriyel miras turizmi “erken zamanlarda endüstrileşme süreci sonucu ortaya çıkan insan yapımı mekânlar, binalar ve manza-

ralar üzerine kurulu turistik faaliyetlerin gelişimi ile ilgilenen” miras turizminin bir çeşididir. Endüstriyel miras turizmi en genel hâliyle “eski dönemlere ait olan endüstriyel sürece ait tüm bina ve peyzajın turizm amaçlı kullanılması” olarak tanımlanmaktadır. Endüstriyel miras turizmi, kültürel miras turizminin özelleşmiş bir biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu turizmi oluşturan çekicilikler kentsel miras içinde yer alan endüstri alanlarıdır.

TICCH’ye (Uluslararası Endüstri Mirasının Korunması Komitesi) göre Endüstri Mirası, endüstri kültürünün tarihi, teknolojik, sosyal, mimari ya da bilimsel değer taşıyan kalıntıları içermektedir. Endüstri Arkeolojisi ise teknoloji tarihi çerçevesinde iş ve çalışma tekniklerine yönelik çalışmalardan faydalanmanın yanı sıra, erken endüstri olarak nitelendirilebilecek daha eski dönemleri incelemektedir.

19. yüzyılda Sanayi Devrimi’nin ardından tüm dünyada ekonomi endüstriyel üretime dayalı bir hâle gelmiştir. Hızla gelişmeye başlayan sanayi kentleri ile birlikte kırsal bölgelerden kentlere yoğun bir göç başlamış ve bu kentlerde plansız yerleşimler görülmeye başlamıştır. 20.yüzyılın ortalarında dünyada yaşanan önemli siyasi ve teknolojik gelişmelerle birlikte küreselleşme sonucu endüstri kentleri, üretim merkezi olma işlevlerini ikinci plana atarak hizmet sektörünü ve iletişim olanaklarını ön planda tutmaya başlamıştır. Üretimin daha ucuz iş gücü ve esnek üretimi sağlamak amacıyla az gelişmiş ülkelere kaydırılması ile geleneksel üretim biçimleri teknolojik gelişmelere ayak uyduramamıştır. Bu bağlamda sanayi sektörünün hizmet sektörüne kayması ve istihdam kaybı gibi nedenlerle eskimeye, işlevlerini yitirmeye başlayan sanayi kentlerinde üretim yavaşlarken süreç içinde fabrikalar kapanmıştır. Boş ve terkedilmiş atıl sanayi bölgeleri süreç içerisinde kentte çevresel ve görsel kirlilik yaratırken ekonomik açıdan yarattığı tahribatla sosyo-kültürel yapının bozulmasına sebep olmuştur. Bu sorunlu bölgelere ilişkin politikalar üretilirken bu bölgelerin ülkelerin ulaştığı üstün teknoloji göstergesi olduğu ve bu nedenle korunması gerektiği gündeme gelmiş ve bu tesislerin miras olarak değerlendirilmesi tartışılmaya başlanmıştır.

1980’li yıllardan sonra, kentin sanayi geçmişini yansıtan endüstri mirası, yerel ve yabancı turistler için çekim alanları hâline gelmiştir. Endüstriyel miras alanlarının turizm amaçlı kullanılması Sanayi Devrimi’nin ilk başladığı yer İngiltere’de doğmuştur. 1980’lerde ortaya çıkan bu kavram, bölgesel yeniden yapılanma stratejilerinin bir parçası olarak sunulmuştur. 1990’lı yıllarda özellikle Almanyada Ruhr havzasının “Endüstriyel Miras Turu” adı altında sergilenmesi ve bölgesel kalkınma açısından başarı sağlamasıyla beraber endüstriyel mirasın turizm amaçlı kullanımının kent ve bölge açısından potansiyelleri daha iyi anlaşılmıştır. Bugün bu tür faaliyetler Birleşik Krallık, Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa, İspanya ve İtalya gibi modern sanayinin öncü ülkelerinde yaygınlaşırken ülkemizde de buna ilişkin uygulamalar yapılmıştır.

Endüstriyel Miras Turizmini Yaratan Kaynaklar

Endüstriyel miras turizmi yaratan kentsel kaynaklar, endüstriyel miras olarak tanımlanan bütün değerlerdir. Endüstri Mirası ya da diğer adıyla Sanayi Mirası kavramı Temmuz 2003’te TICCH (Uluslararası Endüstri Mirasının Korunması Komitesi) tarafından hazırlanan “Sanayi Mirası için “NİJNİ TAGIL” Tüzüğü’nde şu şekilde yer almaktadır “Endüstri mirası, endüstri kültürünün tarihsel, teknolojik, sosyal, mimari veya bilimsel değere sahip kalıntılardan oluşur. Bu kalıntılar şunları içerir: Binalar ve makineler, atölyeler, imalathaneler ve fabrikalar, madenler ile işletme ve arıtma sahaları, ambarlar ve depolar, enerji üretilen, iletilen ve

kullanılan yerler, ulaştırma ve tüm altyapısı, ayrıca sanayiyle ilgili barınma, ibadet etme ve öğretim gibi sosyal faaliyetler için kullanılan yerlerdir”.

SIRA SİZDE

Endüstriyel miras alanları ve Ninji Tagıl tüzüğü endüstriyel miras konusunda nelere vurgu yaptığını inceleyiniz.

DİKKAT

Endüstriyel miras alanları ve Ninji Tagıl tüzüğü konusunda TICCH (Uluslararası endüstri mirasın korunması komitesi) <http://www.ticcih.org/> sayfasını ve “Korumada Yeni Tanımlar Kavramlar Endüstri Mirası” kitabını inceleyiniz.

Endüstri miras alanları yapılan envanter çalışmalarına bağlı olarak türlerine göre aşağıdaki şekilde gruplanmaktadır.

- Madencilik,
- Enerji kaynakları: Yel değirmenleri, su çarkları , buhar makineleri,
- Üretim endüstrileri: Tekstil çömlekçilik, cam, yiyecek, içecek,
- Ulaşım öğeleri: Yol, köprü, demiryolu vb.
- Yapı malzemesi üretimi: Taşocağı, tuğla atölyesi, bıçkı fabrikası vb.
- Destek tesisleri: Üretim faaliyetlerinin parçası olan bütün çalışan kesim için üretilen konutlar, sosyal tesisler vb.
- Altyapı hizmet sistemleri: Gaz, su, iletişim, kamu hizmeti sistemleri.

Endüstri mirasının yapı ve yapı gruplarından oluşması nedeniyle bir taşınmazın endüstri mirası niteliği kazanması aşağıda tanımlanan ölçütlere dayalı olarak yapılmaktadır.

- Yapı ya da yapı grubunun dönemindeki teknolojik gelişmeye öncü olması ya da olağanüstü başarılı ve yüksek kaliteli bir teknik uygulanması,
- Teknik donanım ve üretim sisteminin tamamen korunmuş veya işlevini sürdüren ilk veya tek örneklerden biri olması,
- Endüstriyel üretimle birlikte etrafında yeni bir yapılaşmanın başlamış olması,
- Bölgenin sahip olduğu doğal maden kaynaklarıyla ilgili olarak önem kazanması ve gelişmesiyle birlikte bu süreçte maden üretimi için yapılar inşa edilmesi,
- Endüstri devriminin oluşması ve gelişmesinde önemli rol oynaması,
- Endüstri alanında daha sonra yapılan yapılara örnek olması,
- Döneminde dünyanın önde üretim yerlerinden biri olması,

Bu ölçütler endüstriyel üretim kaynaklı kent yapısı ve üretim sisteminin terk edilmesi, bölgenin kısmen ya da tamamen etkisini yitirmesi durumlarında da kalan öğeleri de içermektedir. Kültürel, doğal ve karma miraslar içerisinde oldukça düşük sayıda bulunan endüstriyel miras alanları tüm dünya mirasının yalnızca % 4'üne denk gelmektedir.

Endüstriyel Miras Alanlarının Turizm Amaçlı Kullanım Biçimleri

Endüstriyel alanların turizm amaçlı kullanımı turizm arzı yaratmak açısından önemli olup bu kapsamda birbirinden farklı modellerle karşılaşmak mümkündür. Her ne kadar seçilecek kullanım biçimi büyük ölçüde endüstriyel mirasın günümüze kadar zarar görmeden kalabilmesine bağlı olsa da koruma bilincinin gelişmemiş olması ya da ticari kaygılar geri dönülemez sonuçlar yaratabilmektedir. Bu nedenle endüstri mirasının yeniden değerlendirilmesi aşamasında, ekonomik kazanç ve koruma arasındaki hassas dengenin çok dikkatli kurulması gerekmektedir. Endüstriyel miras alanlarının turizm amaçlı kullanımı üç şekilde olmaktadır.

• **Yapıları ve Donatılarını Koruyarak Kompleksi “Endüstri Müzesi” Olarak Sergilemek;** Bu yöntem, endüstri mirası yapı ve donanımlarını kentin ekonomik geçmişinin ve kültürünün önemli bir parçası olarak korumanın ve gelecek nesillere kalıcı olarak aktarabilmenin en doğru yollarından bir tanesidir. Endüstriyel miras alanındaki yapıların, içindeki üretim donanımıyla beraber korunarak endüstri müzesi hâline getirildiği bu yöntemle ziyaretçilerin bölgenin kimliğinin bir parçası olan üretim tarihini öğrenip hayallerinde canlandıracakları bir atmosfer sağlamak amaçlanmaktadır.

Müze, üretim tekniklerinden üretilen nesnelere, üretimin tarihçesinden üretimin evrimine, teknoloji tarihi içindeki yerinden, çalışan işçilerin rutin meselelerine kadar zengin bilgi ve anlatımlar sunulabilmektedir. Bu tip müzelerde, üretim teknikleri; sembolik de olsa üretim yapılarak veya canlandırma ve maketlerle ziyaretçilere görsel yolla anlatılabilmekte; hatta ziyaretçilerin sembolik üretimin bir parçası hâline getirilmesi de etkileşimli bir sunum oluşturmaktadır. Sembolik de olsa satılabilir bir ürün elde edilmesi, müzeye maddi kaynak sağlamaktadır. Dokuma, seramik, çini vb. üretim alanları bu tür anlayış için gereken çekiciliğe sahiptir.

Şekil 6.5

Zeche Zollverein
Kompleksi

Yöntemin faydaları şu şekilde özetlenebilir:

- Endüstriyel miras alanının kültürel değerine zarar vermeden tarihi en iyi yansıtacak şekilde korumaya ve sergilemeye imkân vermesi,
- Endüstriyel miras kapsamında olan donatıların da, yapıların kendisi kadar değerli kabul edilerek sergilenmesinin sağlanması,
- Dokuma, seramik, çini gibi endüstri tesislerinde yapılacak üretimin canlandırma yoluyla elde edilecek ürünlerin satışa sunulması, koruma ticaret ilişkisinin kurularak korumaya katkıda bulunması,
- Gelen ziyaretçiye üretim atmosferini yaşatıp tarihin içinde yolculuk etmesini sağlayarak müzeyi cazip bir endüstri tarihi anlatım merkezi hâline getirilmesi,

• **Yapı ve Bölgenin Kimliğini Koruyarak Endüstriyel Miras Alanına Yeni İşlev Kazandırmak;** İşlev izlerini tamamen kaybetmiş olan endüstriyel alanların aynen muhafaza edilip endüstri müzesi olarak kullanılması mümkün olmadığı durumlarda, yapı kompleksinin ve bölge kimliğinin korunmasına dikkat edilerek endüstriyel alana yeni bir işlev kazandırılmaktadır. Endüstriyel miras alanları, konumları, kolay ulaşılabilirlikleri, potansiyelleri ve kentin tarihinden önemli bir kesiti yansıtmaları sebebiyle oldukça değerlidir. Ancak mevcut hâllerleriyle hem yatırım yapılması bağlamında güven vermeyen hem de kentin fiziksel imajını olumsuz etkileyen durumlarda bu yöntem etkin olmaktadır.

Yeni fonksiyon seçiminde, sanayi yapılarının içinde bulunduğu kentsel mekân dikkate alınırken kentle ilişkisi de önem kazanmaktadır. Bu kapsamda seçilecek yeni fonksiyon, eski fonksiyonun izlerini ve detaylarını kaybetmeden, ön plana çıkarılmaktadır.

Kültür, bugün kentlerin rekabetlerinde öne geçmelerini sağlayan en önemli girdilerden biri olarak kabul görmektedir. Bu sebeple pek çok kent, artık kullanılmayan endüstri yapılarını kültür merkezi olarak işlevlendirerek bölgeye yeni yatırımları çekmek için eşsiz bir simgesel sermaye olan kültürü kullanmayı hedeflemiştir. Sanayi yapılarının geniş iç hacimleri ve yüksek tavanları, sergi mekânı veya etkinlik salonu gibi işlevlere dönüşmektedir. Bu uygulamalarla hem sanayi döneminin kentteki izleri korunmakta hem de çöküntü alanı olmuş bir mekân değerlendirilerek çekim merkezi hâline getirilmektedir.

Resim 6.6

Haliç Lengerhane

Resim 6.7

Koç müzesi

• **Endüstriyel Alan İçinde Sadece Belli Başlı Yapıları Koruyarak Bölgelerin Karakterini ve Fonksiyonunu Değiştirerek Dönüştürmek;** Bu tür örnekler çok sık rastlanmamakla beraber, Londra Docklands Bölgesi gibi tamamen sanayi bölgesi olup işlevini kaybeden alanların, yeni kentsel alanlar olarak kullanılabilmesi amacıyla uygulanan, bir yöntemdir. Bu tür uygulamalar endüstriyel alana sadece rant kaygısıyla yaklaşarak arazisinin kullanılması sürecinde, kültür kayıplarına yol açacak uygulamalar söz konusu olabilmektedir.

Resim 6.8

Haliç Kongre Merkezi

Resim 6.9

Santral İstanbul Çağdaş Sanat Müzesi

Endüstriyel miras alanlarına ilişkin yapılan uygulamalar bulunduğu çevreyle iyi entegre olması durumunda hinterlandı üzerinde olumlu gelişmeler yaratırken iyi planlanmadığında alanlara ilişkin tehditler artmaktadır.

	EKONOMİ	KENTSEL GELİŞİM	ÇEVRE
FAYDA	• Turizmin yarattığı ekonomik canlanma	• Bölgenin kimliğinin vurgulanarak imajının yenilenmesi	• Eski yapıların değerlendirilmesinin enerji ve ekonomik faydası
	• Yeni istihdam olanakları yaratması	• Bölgenin tanınırlığının ve yaşam kalitesinin yükselmesi	
	• Eski üretimin canlandırılmasının yarattığı ekonomik fayda	• Endüstriyel alan canlılığının güvenliği sağlamanın aracı olması	
		• Bölgeye yeni yatırımların yapılması	
		• Mirasın korunmasını sağlaması	
TEHDİT	• Faaliyeti sürecinde sağlanan istihdamı sağlayamaması	• Endüstriyel alanın hinterland ilişkisinin iyi kurulanamaması	• Gelen turist sayısının artmasının yarattığı çevre kirliliği
	• Günübirlik ziyaret imkân tanınması geceleme olanağının olmaması	• Bölgesel kalkınmaki olumsuzluğu	
		• Miras alanlarına verilen zarar (vandalizm)	
		• Oluşan rant değerleri	

Tablo 6.1
Endüstriyel miras turizminin etkileri

KÜLTÜR VARLIKLARI VE TURİZM

Kültür ve turizm arasındaki ilişkiler küreselleşme ile birlikte yerele olan ilginin artması eğitim ve kültür seviyesindeki yükselmeler ile gelişme göstermeye baş-

lamıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki genç nüfus, yeni tüketim alışkanlıkları, dünya üzerindeki hareketlilik ve ulaşılabilirliğin artması ile birlikte kültür turizminin önemi ve gelişimi artarken, farklı kültürler turizmin önemli bir parçası olmuştur. Ancak kültüre turizmin önemli bir parçası olarak yaklaşıırken kültürün sadece varlığı değil, kültürün kimin olduğu, nasıl erişileceği hangi turist tipolojilerine göre yorumlanacağı, nasıl kullanıldığı ve yöntemleri de önem kazanmaktadır. Kültür ürünlerini turistler kendi kültürel geçmişlerine göre oluştururken kültürü yeniden tanımlamaktadırlar.

Kültür yaşam biçiminin gerekleri (inanç, değerler sosyal pratikler, ritüeller, gelenekler) toplumun somut (binalar, anıtlar, objeler) ve soyut (dil, performanslar, festivaller el sanatları) değerleri ve inançlarını ifade etmektedir. Turizm için ise kültür insanları, günlük yaşam biçiminin sosyal özellikleri, gelenekleri ve onları farklı kılan davranış biçimlerini ifade etmektedir. Kültür çeşitli boyutları ile turizmde kullanılırken kültür yaratıcı olabilecek en yoğun ve çeşitli ifadesiyle turistlere ürün ve deneyim olarak sunulmaktadır. Kültürün turizm amacıyla kullanımı kültür mirası, kültürel çeşitlilik ve kültürel yaratıcılığa dayalı olarak gerçekleşmektedir.

Kültür Mirası: Dünya miras alanları 1992 yılından itibaren kültür ve doğa arasındaki sıkı ilişkiye dayanarak kültürel çevreleri de içermeye başlamıştır. Uluslararası turizmde bu nesneler üzerine kurulmuştur. UNESCO çeşitli, sanatsal, bilimsel, estetik, tarihî ve korumacı bakış açısıyla yapılaşmış, doğal ve kültürel mirasın korunmasına odaklanarak, dünya miras alanlarını tescillemiştir. Koruma altına alınan ve tescillenerek sit alanı ilan edilen miras alanları hızla turizm destinasyonlarına dönüştürülmektedir. Turizm için geçmiş kültürün mirası değil aynı zamanda geçmişin izlerini taşıyan soyut miras formları da önem kazanmıştır. Çeşitli soyut miras formları turizm amaçlı olarak yaşayan kültürü deneyimlemek amacıyla değerlendirilmektedir. Kültürel ritüeller için festivaller sanatsal performanslar turizmin bir parçası olarak kullanılmaktadır.

Kültürel Çeşitlilik: Kültürel çeşitlilik ve bu çeşitliliğin sunduğu deneyimler turizm için önemli olup bu çeşitlilik bazı faktörlere dayalıdır.

- Doğal ve yapılaşmış çevrenin kalitesi,
- Politik sistem,
- Toplumların kendi kimliklerini oluşturan olguları kültürel olarak ifade etme ve kültürel pratiklerde yer alma isteği.

Kültürel çeşitliliğin bir diğer boyutu çok kültürlülüktür. Turistler için farklı kültürlerdeki lokasyonların çeşitliliği, kültürel farklılıkların deneyimlenmesine olanak yaratmaktadır. Turizm gelişim sürecinde çok kültürlülük giderek kozmopolitleşen turistlerin deneyimlerini genişletmesine olanak sağlamaktadır.

Kültürel Yaratıcılık: Kültürlerin çevreleri ve diğer kültürlerle etkileşiminin ve adaptasyonunun devam etmeleri ve öğrenmeleri sürecidir. Kültürel yaratıcılığı geliştirmek ve turizm gelişim sürecine katmak turizmin faydalarını tüm topluma yaymayı sağlaması açısından önemlidir.

Doğası gereği, kültürel turizmin sınırları belirsiz olup kültürel turizmin kaynaklarına ve turistlerin onları kullanmasına kesin karakteristikler yüklemek imkânsızdır. Kültür turizmi kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için kültür turizmi çekiciliklerinin yani kaynaklarının da ele alınması gerekmektedir.

Kültür ve miras turizmi çekicilikleri aynı olmakla beraber bazı çekicilikler kültür turizminde daha geniş kapsamlı ele alınmaktadır. Geçmişten miras kalmış olan gelenekler, müzik, dans, dil, din, mutfak kültürü ve yemek pişirme tarzları ve festivaller gibi somut olmayan kültürel miras ve anıtlar, tarihî binalar, çiftlikler,

kaleler, evler, müzeler ve arkeolojik kalıntılar gibi somut kültürel miraslar; kültür ve miras turizminin çekicilikleri olarak da kabul edilmektedir. Kültür turizmi, bütün bunları kabul etmekle birlikte yaşayan kültürleri de içine aldığından miras turizminden ayrılmaktadır.

Bir diğer farklılık ise miras turizminin doğal miras kaynaklarını da içermesidir. Bu açıdan doğa turizminin konusu içine girerse de doğa turizminin miras değerleri dışında doğanın her parçasını içine almasıyla ondan ayrılmaktadır.

MİRASIN ALANLARINDA TURİZM VE KORUMANIN TEMEL İLKELERİ

Turizmin kültür ve miras varlıklarının korunmasında geniş kapsamlı bir etkiye sahip olduğu gelişmiş ülkelerce kabul görmekle beraber, turizm ve kültürel mirasın korunması konuları arasında genellikle ters bir ilişki olduğu kabul edilmektedir.

Turizmin kontrolsüz ve plansız bir şekilde geliştiği, koruma-kullanma dengesinin sağlanamadığı durumlarda turizmin olumsuz etkileri ortaya çıkmakta ve turizm, kültürel ve doğal miras alanlarını olumsuz etkilemektedir. Özellikle kaynakların ticari amaçlı bir meta olarak görülmesi, kültür varlıkları zarar gördüğünde onlara müdahale edilmemesi, kültür varlıklarının etrafında doğal yıkımı hızlandıran süreçlerin (erozyon vb.) önüne geçilmemesi, yerel halkın gelenek-görenek ve kültürünü terk etmesi, turizme dayalı olumsuzluklar olarak gündeme gelmektedir.

- Kültürel, tarihî ve doğal kaynak değeri,
- Kaynak potansiyelleri ve turizm olanakları açısından önemi,
- Yerel yerleşmeler ve turizme ilişkin gelişme potansiyeli,

konuları genelinde koruma kullanma dengeleri göz önüne alınarak değerlendirilmeler yapılmaktadır. Ancak yine de miras ve koruma alanlarının turizm amaçlı kullanımında ortaya çıkan olumsuzlukların önüne geçilememektedir. Turizm ve koruma ve miras alanları arasında bir dengenin kurulması önemlidir. Miras alanlarının kırılğan bozulabilir yapısı bu alanlarda yapılacak uygulamalarda bir dengenin kurulmasını ve bu alanlara ilişkin stratejilerin belirlenmesini zorunlu kullmaktadır. Bu amaçla bu alanlara ilişkin olarak;

- Mekânsal bir dengenin sağlanması,
- Ziyaretçilerin yoğunluğundan kaynaklanan baskıların azaltılması,
- Yeni çekim alanlarının yaratılması,
- Hem turizm hem de turist açısından kalitenin yaratılması,

amaçlanmakla beraber bu ilkeler ışığında öncelikle, bu alanlara ilişkin koruma ve kullanma ilkelerini belirleyecek fiziksel ve alan yönetimi planlarının yapılması ile mümkündür.

Özet

Turizm ürünü olarak değerlendirilen, ortak mirası olarak kabul edilen Miras Alanları ve korunma alanları doğal, kültürel ve tarihî alanlar turizm kaynağı olarak değerlendirilmekte ve bu kapsamda turizm yoğun turizm kullanımıyla karşı karşıya kalmaktadır. Bu yoğun kullanım talepleri miras alanlarını bozulma ve yok olma tehdidi ile karşı karşıya bırakmaktadır. Ancak son yıllarda Miras Alanlarının, koruması amacıyla UNESCO başta olmak üzere pek çok uluslararası, ulusal kuruluş ve örgütler kanalıyla bu alanların korunması amacıyla bir dizi yönlendirme ve yaptırım içeren sözleşmeler oluşturulmuştur. Ancak turizmin ekonomik anlamda getirdiği faydalar ülkelerin miras alanlarını turizm amacıyla kullanıma yöneltmektedir. Bu kullanım sözleşme ve yasaların getirdiği sınırlamalar içinde yapılırsa da turizm amacıyla kullanımların miras ve koruma alanlarına verdiği zararların önüne tam anlamıyla geçilememektedir. Oysa turizmi sürdürebilmenin aracı miras alanlarının kullanımı ve korumasının uluslararası ve yerel yasa ve sözleşmelere bağlı olarak koruma kullanma dengesinin sağlanması ile mümkün olacaktır.

Bu ünite kapsamında Dünya Miras ve koruma alanlarının turizm amacıyla kullanılmasının yöntemleri ve araçları tartışılmıştır. Turizm kullanımının ortaya çıkardığı olumsuzlukları azaltmak ve miras alanlarının korunmasına yönelik ilkeler üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda çalışma altı başlıkta ele alınmıştır.

Birinci başlıkta; Turizme konu olacak miras alanları, doğal kültürel ve tarihi kaynaklara ve turizme ilişkin tanım ve kavramlar üzerinde durulmuştur.

İkinci başlıkta; Koruma ve miras alanlarının turizm amaçlı kullanılması ve dünyada buna ilişkin izlenen politikalar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü başlıkta; Tarihsel miras alanları ve turizm ilişkisi üzerinde durulmuştur. Özellikle tarihsel şehir ve kasabaların turizm amacıyla kullanımı ve etkileri üzerinde durulmuştur. Tarihsel şehirlerin korunmasına ilişkin politikalar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Dördüncü başlıkta; Endüstriyel miras alanları, mirası oluşturan kaynaklar, endüstriyel miras alanlarının turizm amaçlı kullanımı biçimleri ve etkileri ele alınmıştır. Beşinci bölümde ise kültür varlıkları ve bu kültür varlıklarının turizm amacıyla kullanılmasının ilkeleri ortaya konmuştur.

Son bölümde ise Miras alanlarında turizm ve korumanın temel ilkeleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Kendimizi Sınavalım

1. Aşağıdakilerden hangisi ‘Turizm tanımının eylemleri **değildir**?
 - a. Dinlenme
 - b. Eğlenme
 - c. Öğrenme
 - d. Çalışma
 - e. Değişik kültürler tanıma
2. Aşağıdakilerden hangisi Kültür varlığı tanımının kapsamı dışındadır?
 - a. Tarih öncesi dönemi
 - b. Tarihi devirler
 - c. Yerüstü varlıkları
 - d. Su altı varlıkları
 - e. Günümüz
3. Aşağıdakilerden hangisi ‘Miras turizmine talep gösteren turistin özelliği **değildir**?
 - a. Bilinç düzeyi yüksek,
 - b. Eğitim düzeyi düşük,
 - c. Orta ve orta üstü yaş grubu
 - d. Yüksek gelir grubu
 - e. Düşük gelir grubu
4. Aşağıdakilerden hangisi Printice’in sınıflamasına göre miras turizminin çekiciliği **değildir**?
 - a. Doğa ve bilim
 - b. Tarım-Endüstri
 - c. Eğlence alanlarının çekiciliği
 - d. Yapıların (bina)ların çekiciliği
 - e. Sosyo kültürel çekicilik
5. Aşağıdakilerden hangisi tarihi kaynakların fiziksel yapısına ait sınıflandırma **değildir**?
 - a. Binalar bina kalıntıları
 - b. Tarihi ve estetik önemi olan bina kalıntıları
 - c. Gündelik yaşam unsurları
 - d. Tarihi olayların geçtiği yerler
 - e. Arkeolojik sitler
6. Aşağıdakilerden hangisi turizmin tarihi şehirler üzerindeki etkisi **değildir**?
 - a. Rant değerlerinde artış
 - b. Kira değerlerinde artış
 - c. Tarihi dokuda bozulma
 - d. Sosyal dokuda değişme
 - e. Fonksiyon değişimi
7. Aşağıdakilerden hangisi turizm ile ilgili işlevler **değildir**?
 - a. Turistik alışveriş alanları,
 - b. Sanayi alanları,
 - c. Yeme içme, eğlence ve rekreasyon alanları
 - d. Kültürel ve sanatsal aktivite alanları
 - e. Konaklama alanları
8. Aşağıdakilerden hangisi koruma ve turizmin bir arada olmasının stratejilerinden **değildir**?
 - a. Dokunun korunması,
 - b. Açık alanların korunması,
 - c. Yayalara ayrılmış zonların oluşturulması,
 - d. Ziyaretçi sayısının artırılması,
 - e. Şehirsiz açık alanların korunması
9. Aşağıdakilerden hangisi endüstri miras alanlarının turizm amaçlı kullanımı **değildir**?
 - a. Yapıyı koruyarak endüstri müzesi olarak sergilemek,
 - b. Belirli yapıları koruyarak fonksiyonu değiştirerek dönüştürmek.
 - c. Kimliği korumadan yeni işlev kazandırmak,
 - d. Bölgenin karakterini koruyarak dönüştürmek
 - e. Bölgenin fonksiyonunu koruyarak dönüştürmek
10. Aşağıdakilerden hangisi Miras turizminin kentin gelişimindeki olumlu etkisi **değildir**?
 - a. İmaj yenileme,
 - b. Yaşam kalitesini artırması,
 - c. Güvenlik için tehdit oluşturması,
 - d. Yeni yatırımlar yaratması,
 - e. Mirasın korunmasının sağlanması

Kendimizi Sınavalım Yanıt Anahtarı

1. d Yanıtınız yanlış ise “Tanımlar Kavramlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
2. e Yanıtınız yanlış ise “Kavramlar, Tanımlar” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
3. b Yanıtınız yanlış ise “Miras Alanlarının Turizm Amaçlı kullanımı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
4. e Yanıtınız yanlış ise “Miras Alanlarının Turizm Amaçlı Kullanımı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
5. c Yanıtınız yanlış ise “Tarihi Alanların Turizm Amaçlı Kullanımı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
6. c Yanıtınız yanlış ise “Turizmin Tarihi Şehirler Üzerindeki Etkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
7. b Yanıtınız yanlış ise “Turizmin Tarihi Şehirler Üzerindeki Etkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
8. d Yanıtınız yanlış ise “Turizmin Tarihi Şehirler Üzerindeki Etkisi” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
9. c Yanıtınız yanlış ise “Endüstri Miras Alanları Turizm ve Turizm” konusunu yeniden gözden geçiriniz.
10. c Yanıtınız yanlış ise “endüstri miras alanlarının turizm amaçlı kullanımı” konusunu yeniden gözden geçiriniz.

Sıra Sizde Yanıt Anahtarı

Sıra Sizde 1

2863 sayılı yasaya göre kültür varlığı olmanın boyutu

1. Zaman,
2. Nitelik,
3. Mekân

Tabiat varlığı olmanın boyutu ise

1. Zaman,
2. Ender bulunmak,
3. Özellikleri olmak,
4. Güzel olmaktır.

Sıra Sizde 2

2863 sayılı yasaya göre kentsel sit olabilmenin ölçütleri yaşadıkları devirlerin sosyal ekonomik mimari ve benzeri özelliklerini taşımasıdır.

Sıra Sizde 3

1. Turizm stratejisi 2023’e göre tanımlanan tematik turizm bölgeleri ve türleri
2. Frigya Kültür ve termal turizm gelişim bölgesi
3. Troya Kültür ve termal turizm gelişim bölgesi
4. Aphrodisya Kültür ve termal turizm gelişim bölgesi
5. Kapadokya Kültür turizm gelişim bölgesi
6. Göller Bölgesi Eko turizm gelişim bölgesi
7. Urartu Kültür I turizm gelişim bölgesi
8. Hitit Kültür ve turizm gelişim bölgesi
9. Gap Turizm gelişim bölgesi

Sıra Sizde 4

Sanayi Mirası için Ninji Tagıl tüzüğü sanayi mirasının tarihi, önemi ve anlamı üzerinde vurgu yapmakta olup sanayi mirasının;

1. Tanımı,
 2. Sanayi devriminin değerleri,
 3. Belirlemenin kaybetmenin ve araştırmanın önemi,
 4. Yasal koruma,
 5. Sürdürme ve koruma,
 6. Öğretim eğitim,
 7. Sunum ve yorum,
- ilişkin ilkeleri ortaya koymaktadır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aliağaoğlu, A.(2004); **Sosyo Kültürel Miras Turizmi ve Türkiyeden Örnekler Coğrafi Bilimler Dergisi**, C:2.Sayı:2 s.50-64
- Ashwort, G.J. ve Tunbridge, J.E. (1990); **The Tourist-Historic City**, Belhevan
- Madran, E. Özgönül, N (2005); **Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması, Mimarlar Odası yayını**, Ankara
- Özgünç, N. (1998); **Turizm Coğrafyası**, Çantay Yayınevi, İstanbul
- Ashwort, G.J. ve Tunbridge, J.E. (1990); **The Tourist-Historic City**, Belhevan
- Korumada Yeni Tanımlar Kavramlar Endüstri Mirası**, TMMOB Mimarlar Odası, 2007 , Ankara
- UNESCO 2006 “Tourism Culture and Sustainable Development “Mike Robinson&David Picard” UNESCO Culture and Development Section France

Yararlanılan İnternet Adresleri

- <http://www.kumid.eu/euproject/admin/userfiles/>
- <http://www.unesco.org>
- <http://www.kultur.gov.tr>
- <http://www.travel-industry dictionary.com/ltrd.html>
- <http://www.unwto.org/index.php>
- <http://www.aci-europe.org>
- <http://www.ticcih.org/>
- <http://www.iccrom.org/>
- <http://www.european-heritage.coe.int/sdx/herein/>